

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
AB HUKUK BİLİM DALI**

**HUKUKİ VE SİYASAL BOYUTLARIYLA AVRUPA BİRLİĞİ-RUSYA
İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE DOĞU ORTAKLIĞI**

Yüksek Lisans Tezi

Yagub AZİZOV

ANKARA-2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
AB HUKUK BİLİM DALI**

**HUKUKİ VE SİYASAL BOYUTLARIYLA AVRUPA BİRLİĞİ-RUSYA
İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE DOĞU ORTAKLIĞI**

Yüksek Lisans Tezi

Yagub AZİZOV

Tez Danışmanı Prof. Dr. Sanem BAYKAL

ANKARA-2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
AB HUKUK BİLİM DALI

Yagub AZIZOV

HUKUKİ VE SİYASAL BOYUTLARIYLA AVRUPA BİRLİĞİ – RUSYA
İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNE DOĞU ORTAKLIĞI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Sanem BAYKAL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Sanem BAYKAL

Doç. Dr. Hatice YAZGAN

Doç. Dr. Burak TANGÖR

İmzası

Tez Sınavı Tarihi 14/09/2018

Tez Doruluk Beyan Belgesidir.

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Sanem BAYKAL danışmanlığında hazırladığım "Hukuki ve Siyasal Boyutlarıyla Avrupa Birliği-Rusya İlişkileri Çerçevesinde Doğu Ortaklığı" adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Yagub AZİZOV

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
AVRUPA BİRLİĞİ-RUSYA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	3
1.1. Rusya: Boris Yeltsin Dönemi ve Avrupa Birliği.....	3
1.1.1. Moskova'nın "Batı Merkezli" Politikaları (1991-1999)	3
1.1.2. İkili ilişkilerin Siyasi ve Hukuki Çerçevesi.....	7
1.2. Vladimir Putin Dönemi ve Avrupa Birliği.....	13
1.2.1. AB-Rusya İlişkilerinde Siyasi Yaklaşım (2000-2004).....	13
1.2.2. Beşinci Genişlemenin AB-Rusya İlişkilerinde Etkisi (2004-2010)	18
İKİNCİ BÖLÜM	24
AB HUKUKU ÇERÇEVESİNDE DOĞU ORTAKLIĞI VE RUSYA'NIN BÖLGE POLİTİKALARI	24
2.1. Avrupa Birliği'nin Doğu Ortaklığı Girişimi	24
2.1.1. AB Bütünleşmesi Kapsamında Avrupa Komşuluk Politikası	24
2.1.2. Doğu Ortaklığı: Temel İlkeler.....	27
2.2.2. Doğu Ortaklığı: Jeopolitik Girişim Olarak.....	30
2.2. Rusya'nın Yakın Çevre Politikaları	32
2.2.1. Rusya'nın Doğu Avrupa Politikası.....	32
2.2.2. Güney Kafkasya: Jeopolitik Önemi ve Etki Mekanizmaları	38
2.2.3. "Yakın Çevre" Bütünleşmesi: Avrasya Birliği.....	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
DOĞU ORTAKLIĞI ÇERÇEVESİNDE İKİLİ İLİŞKİLERİN PERSPEKTİFİ	47
3.1. Hukuk ve Siyaset İlişkisi Üzerinden İkili İlişkiler	47
3.1.1. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Azerbaycan İlişkileri	47
3.1.2. Dağlık Karabağ Sorununda AB'nin Tutumu ve Rusya'nın Etkisi	53
3.1.3. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Ermenistan İlişkileri	57
3.1.4. Ermenistan Dış Politikasında Rusya Faktörü.....	60
3.1.5. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Belarus İlişkileri	62
3.1.6. Belarus Dış Politikasında Rusya Faktörü.....	66
3.2. Ortaklık Antlaşması Üzerinden İkili İlişkiler	70
3.2.1. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Gürcistan İlişkileri.....	70
3.2.2. Abhazya ve Güney Osetya Sorunlarında AB'nin Tutumu ve Rusya Etkisi	78
3.2.3. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Moldova İlişkileri.....	86
3.2.4. Transdinyester ve Gagavuzya Krizleri ve Moldova'nın Geleceği	94
3.2.5. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Ukrayna İlişkileri.....	99
3.2.6. Kırım ve Donbass Krizleri ve AB-Rusya İlişkilerinde Karşılıklı Yaptırımlar	109

SONUÇ	116
ÖZET	119
ABSTRACT	120
KAYNAKÇA	121

KISALTMALAR

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABİHA	: Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGS	: Avrupa Güvenlik Stratejisi
AKP	: Avrupa Komşuluk Politikası
AT	: Avrupa Topluluğu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
DB	: Dünya Bankası
DKSTA	: Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	: Gümrük Birliği

GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
İMİF	: Uluslararası Para Fonu
KGOS	: Kapsamlı ve Geliştirilmiş Ortaklık Sözleşmesi
MDA	: Merkezi ve Doğu Avrupa
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OA	: Ortaklık Anlaşması
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OEA	: Ortak Ekonomik Alan
OİA	: Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ss.	: sayfalar
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STA	: Serbest Ticaret Anlaşması

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında başlayan ideolojik savaş, SSCB'nin dağılmasıyla da sona ermiş ve on beş cumhuriyetten oluşan SSCB'nin yerini Merkezi ve Doğu Avrupa'dan (MDA) Orta Asya'ya kadar uzanan etnik çatışmaların ve radikal siyasi değişimlerin yaşandığı büyük bir coğrafi alan almıştır.

Avrupa Birliği (AB)-Rusya ilişkileri, zamanla, NATO-Rusya, ABD-Rusya, BM-Rusya ve benzeri ikili ilişkiler düzeyinde şekillenmiş ve büyük ölçüde bu yan faktörlerden etkilenerek devam etmiştir.

Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar, AB-Rusya arasındaki ilişkiler, jeopolitik güç kazanma girişimleri ve karşılıklı etki mekanizmaları incelenmiş, bu ilişkiler çerçevesinde AB'nin başlattığı eski Sovyet ülkeleri ile bütünleşmeyi amaçlayan Doğu Ortaklığı'nın bölgede yarattığı etki ve Rusya faktörü, ortaya çıkan problem ve sorunlar ele alınmış ve mevcut durum incelenmiştir.

Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde, SSCB sonrası, AB-Rusya ilişkilerini, ilişkilerin hukuki boyutunu ve bu dönemde çıkan krizlerin ilişkilerdeki etkisini, özetle farklı dönemlerde tarafların birbirlerine yaklaşımı tarihsel çerçevede ele alınacaktır.

İkinci bölümde, hukuki ve siyasi boyutlarıyla Doğu Ortaklığı ve Rusya'nın bölgedeki etkisi incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Doğu Ortaklığı ülkelerinin AB ile Doğu Ortaklığı çerçevesindeki ilişkilerinin güncel durumu, Ortaklık Anlaşmaları (OA), onların içeriği

ve bu ÷lkelerin bağımsız dış politikalar yürütmesine engel olan iç ve toprak bütünlüğü sorunları ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ-RUSYA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Rusya: Boris Yeltsin Dönemi ve Avrupa Birliği

1.1.1. Moskova'nın "Batı Merkezli" Politikaları (1991-1999)

1980'li yılların ortasından başlayan milliyetçi akımlar, Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı Mihail Gorbaçov'un başlattığı perestroyka (yeniden yapılanma) ve glasnost (şeffaflık) reformlarıyla, kapalı SSCB sisteminde ciddi olumsuz sonuçlar doğurmuştur.¹ Sonuç itibariyle, 1991 yılında çöküşünü ilan eden SSCB'den sonra, 15 bağımsız devlet yaranmıştır.²

Yeni bağımsız devletlerde komünist partiler hızla güç kaybederken, yerine gelen demokratik partilerden oluşan hükümetler, hızlı özelleştirme, ekonomik ve siyasi reformlarla, sosyalist sistemden kapitalist sisteme geçişi hedefleyen politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu politikaların merkezinde yer alan batı entegrasyonu, ülkelerin AB ve üyeleriyle ikili ve çok taraflı ilişkilerinin başlamasına yol açmıştır.³

Rusya'da da iktidara gelen Boris Yeltsin (1991-1999), Rus toplumunu "Batı Modeli" çerçevesinde siyasi, kültürel, ekonomik yönde dönüştürmeyi amaçlamıştır.⁴

---

¹ Daha detaylı bilgi için bkz: David M. Kotz, Fred Weir, **Revolution From Above-The Demise of the Soviet System**, Routledge, 1997

² David M. Kotz, Fred Weir, **Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu-Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya**, Kalkedon Yayınları 2014, s. 239.

³ Andrew Felkay, **Yeltsin's Russia and The West**, Praeger Publishers 2002, s. 89.

⁴ Yaşar Onay, **Rusya ve Değişim**, Nobel Yayınları 2002, s. 108.

Yeltsin hükümetinin bu çerçevede ilk adımları, anayasal kurumlarda reformlar yapılmasıyla başlamıştır. Bu açıdan, 1993 anayasasının hazırlanmasında, Avrupa ülkelerinin tecrübeleri dikkate alınmış ve De Gaulle'ün 1958 Fransız Anayasası örnek alınarak güçlendirilmiş başkanlık yönetim sistemi oluşturulmuştur. Ayrıca, ABD'ye benzer iki parlamentolu bir sistem kurulmuş ve yerel yönetimlerin kendi parlamentolarını oluşturmalarına imkânı yaratmıştır. Anayasa Mahkemesi ise Fransa, Almanya ve ABD Anayasa Mahkemesi'nden uyarlanmıştır. Böylelikle merkezîyetçi bir devlet yapılanmasından uzaklaşmaya çalışılmıştır.⁵

Yeltsin, Kasım 1992'de yayımladığı kararname ile Rusya'nın diğer devletler ile olan ilişkilerinde bütüncül bir yaklaşım geliştirilebilmesi için Dışişleri Bakanlığı'na bir tür izleme ve koordinasyon yetkisi vermiştir.⁶

Yeniden komünist düşüncenin ortaya çıkmasını önemli tehdit olarak gören Yeltsin ve ekibi⁷, Batı merkezli politikalar uygulamakla, ülkenin yeniden yapılanması ve sorunların çözümünü amaçlamıştır.⁸ Rusya'nın bu dönemlerde izlediği dış politikanın amacı, Sovyet Rusya'sının emperyalist imajının ortadan kaldırılması ve Soğuk Savaş döneminde yaşanan gerginliklerin telafisi olarak, ABD, NATO ve AB ile stratejik işbirliğinin kurulması, ekonomik ilişkilerin derinleşmesi ve bu kapsamda batıdan mali desteklerin alınması, DTÖ ve G-7 gibi uluslararası kuruluşlara üyelik olmuştur.⁹

Bu çerçevede Rusya'nın "büyük güç" statüsüne kavuşmasını, Batı ile işbirliği ve uluslararası örgütlerde gören Yeltsin, 1991 yılının sonundan 1992 yılının ortalarına

⁵ Gökhan Orhan, "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'da İdari Reform Politikaları", **Yasama Dergisi**, S.30, 2015, s. 56.

⁶ Habibe Özdal, **Rus Dış Politikasında Ukrayna - Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına**, Usak Yayınları 2016, s. 19.

⁷ Batıcılar olarak anılan grupta Yeltsin'in çalışma ekibinde, Dışişleri Bakanı Kozirev, Ekonomi Bakanı Gaydar, Özelleştirme Bakanı Çubais, Başbakan Yardımcısı Burbulis ve Enformasyon Bakanı Poltoranin gibi isimler yer almıştır.

⁸ A. Felkay, 2002, s. 92.

⁹ İlyas Kamalov, **Moskova'nın Rövanşı**, Yeditepe Yayınevi 2008, s. 5.

kadar Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere, ABD ve Kanada'ya ziyaret etmiş ve Münih'teki G-7 ekonomi zirvesine katılmıştır. BM'de yaptığı konuşmasında Yeltsin, Rusya'nın Batılı ülkeleri "müttefik" olarak gördüğünü açıklamıştır.¹⁰

Batı, Rusya'nın batı merkezli politikalarına destek olarak mali yardımlar ve devlet kredileri ayırmıştır. Bu çerçevede ABD tarafından, 1991-1995 yılları arasında 8 milyar dolar, İMF, Dünya Bankası, G-7 ekonomik kuruluşları tarafından ise yaklaşık 24 milyar dolarlık kredi paketi ayrılmıştır. Demokratikleşme, insan hakları, pazar ekonomisine geçişin sağlanması vb. hedefleri olan bu paketlerin büyük bölümü, Rusya tarafından bu hedefleri karşılamadığından iptal edilmiştir.¹¹

Bundan başka, Balkanlar'da yaşanan çatışmalarda etkisini gösteremeyen Rusya, Batı ülkelerinin bölgeye müdahale etmesine kısmen sessiz kalmıştır. Ayrıca, Batı ile ilişkileri geliştirebilmek için çeşitli girişimlerde bulunan Yeltsin, Irak ve Libya üzerinde uygulanan BM yaptırımlarına da ses çıkarmamış ve ABD'nin Hindistan ve İran'a gerçekleştirdiği silah ve silah teknolojisi ihracatına getirdiği kısıtlamaları da kabul etmiştir. 1992 yılının başlarından itibaren Baltık Cumhuriyetleri'ndeki Sovyet askerinin geri çekilmesi konusuna da olumlu yaklaşan Yeltsin, Eylül 1992'de bu cumhuriyetlerden Litvanya ile çekilme konusunda resmi bir anlaşmaya imza atmış ve bu anlaşma uyarınca 1993 Ağustosuna kadar çekilmenin tamamlanmasına onay vermiştir.¹²

Dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev, Rusya'nın bu politikalarını, SSCB çıkarlarından farklı olarak, Rus ulusal çıkarlarına dayandığını belirtmiştir:

"Bize göre 1992, 1917'den çok farklıdır, savaş yoluyla birbirini yok etmek isteyen devletler yerine insan hakları ve karşılıklı işbirliği anlayışında olan uygar bir

---

¹⁰ Merve İ. Yapıcı, **Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler**, Usak Yayınları 2010, s. 278.

¹¹ Lilia Shestova, **Lonely Power**, CEİP Publishing 2010, s. 22-24.

¹² M. İ. Yapıcı, 2010, s. 279-280.

uluslararası toplum var. Bizim hedefimiz de demokratik barışçıl bir şekilde bu uluslararası topluma üye olmak... Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) de bu anlayışa göre şekillenmeli, totaliter, baskıcı anlayış yerine doğal bağlarla daha uzun vadeli bir şekilde bir arada durmalıyız. Bağımsız devletler ve eşit ortaklar olarak bir araya gelmeyi öğrenmeliyiz... İkinci olarak nükleer silahların kontrolü üzerinde Rusya'nın özel bir sorumluluğu vardır. Ukrayna, Belarus ve Kazakistan gibi BDT ülkelerindeki nükleer silahlar buna dâhildir. Nükleer silahların azaltılması için ABD ile işbirliğine gitmek gerekmektedir... Üçüncü olarak Rusya'nın küresel ekonominin bir üyesi olabilmesi için Batı'nın finansal ve ekonomik yardımlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda Rusya IMF gibi etkin uluslararası örgütlere girmek istemekte, alınacak yardımlarla da toplumun yaşam standartlarını artıracaktır".¹³

Buna rağmen Rusya'da yaşanan ekonomik kriz, ülkenin tüm alanlarında etkisini göstermiştir. İşsizlik durmadan artmaya başlamış ve devlet emeklilerin bile maaşlarını vermekte zorlanmıştır. Buna karşılık, Batı ülkeleri, Doğu Avrupa ülkeleri başta olmakla Rusya'ya da ekonomisini iyileştirmek adına "Şok Terapi" stratejisini önermiştir. Şok Terapi stratejisi, devlet sosyalizmi sistemini kapitalist sisteme dönüştürme amacı taşımıştır.¹⁴ Böylece Batı'nın hem ekonomik desteğiyle hem de teknik yardımlarıyla piyasa ekonomisine geçilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde Rusya ekonomisi yenilenme sürecine girmiştir. Rusya'ya uygulanan üçlü iktisat politikasını oluşturan mali ve parasal politikalarla istikrarın sağlanması, devlet kurumlarının özelleştirilmesi ve liberalleşme, şok terapinin önemli ayaklarını oluşturmuştur.¹⁵ Ancak bu reformlar Rus toplumunda istikrar ve refahtan ziyade yoksulluk ve iç karışıklık getiren çabalar olarak değerlendirilmiştir. Bir yıl içinde fiyatların 26 kat artması, halkın bankalardaki birikiminin erimesi, yüz bini aşkın işletmenin özelleştirilmesi, Rusya'da ulusal

¹³ Sait Sönmez, "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi", **Akademik Bakış**, C. 3, S.6, 2010, ss. 73-96. s. 76.

¹⁴ D. Kotz, F.Weir., 2014, s. 244.

¹⁵ G. Orhan, 2015, s. 57.

sermayenin önemli bölümünü özel mülkiyete dönüştürmüştür. Her yerleşim biriminde “kapitalist” yaratmak amacı ile yola çıkan reformlar, halk kesimlerinin çoğunluğunu yoksullaştırmıştır. Yeltsin, oldukça sancılı olan bu geçiş sürecinde iç politik istikrarı ve ekonomik refahı gerçekleştirerek liderliğini sağlamlaştırmak için Batı ile ikili ve çok taraflı görüşmeler yapmayı amaçlamıştır.¹⁶

Yeltsin’in ikinci başkanlık döneminde de (1996-1999), merkezi yönetimin oldukça zayıflaması, anayasa kanunlarının belirsizliği, aynı zamanda reformların yetersizliği, ülkedeki krizin devam etmesine yol açmıştır.¹⁷ Rusya’daki bu durum, Yeltsin ve hükümetinin saygınlığını azaltmasına rağmen, ikinci başkanlığı seçimleri döneminde Rus halkından da büyük bir destek gören ve en büyük rakibi komünist lider Gennady Zyuganov’un muhalefeti,¹⁸ Şok Terapi’nin bir diğer ayağı olan özelleştirme politikaları zamanı ortaya çıkan oligark sınıfın¹⁹ Yeltsin’i desteklemesi ve onun lehine propaganda yapmasıyla sonuçlanmıştır. Oligarklar, Yeltsin’in yeniden seçimi kazanması için mali yardımlarda bulunmuştur.²⁰ Yeltsin’in ikinci başkanlık döneminde de, Rusya’da uygulanan neo-liberal politikalar, Batı tarafından IMF ve DB önderliğinde dayatma şeklinde uygulanmıştır.²¹

1.1.2. İkili ilişkilerin Siyasi ve Hukuki Çerçevesi

Birlik, çökmüş Rus ekonomisini, halklar arasındaki gerginliği, çevre problemlerini büyük bir sorun olarak görmüştür. Buna rağmen, Rusya doğal kaynakları, insan faktörü ve ekonomisini yaymak için büyük ve vazgeçilmez bir pazar konumunda

---

¹⁶ L. Shestova, 2010, s. 28.

¹⁷ G. Orhan, 2015, s. 59.

¹⁸ D. Kotz, F.Weir., 2014, s. 338.

¹⁹ G. Orhan, 2015, s. 57.

²⁰ D. Kotz, F.Weir., 2014, s. 338.

²¹ G. Orhan, 2015, s. 60.

olmuştur. Dolayısıyla, bu manzara, Birliğin, Rusya'ya yönelik bir strateji geliştirmesi ihtiyacını doğurmuştur.

1991 yılında AT, 1989 yılında SSCB ile imzaladığı Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın ortaya çıkan yeni duruma cevap verecek nitelikte olmadığı düşüncesinden hareket ederek, SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan bağımsız devletlerle Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (OİA) imzalamaya karar vermiştir. Rusya SSCB'nin hukuki mirasçısı sayılmasına rağmen, Birlik Rusya'yla yeni bir anlaşma müzakereleri için Komisyonu görevlendirmiştir.²²

1992 yılında OİA'nın müzakere edilmesine karar verilmiş ve iki yıl devam eden zorlu müzakere sürecinden sonra, OİA, 1994 yılında Korfu'da imzalanmıştır. Rusya'nın NATO'nun Barış için Ortaklık Programı'na²³ ve G-7 ülkelerinin toplantısına katılmasından kısa süre böyle bir anlaşmanın imzalanması, Batılı ülkeler tarafından Rusya'ya destek politikasının bir parçası olarak değerlendirilmiştir.²⁴

Ocak 1997 yılında yürürlüğe giren OİA'nın²⁵ geçerlilik süresi on yıl olarak kararlaştırılmış ve on yıl sonrasında taraflardan biri veya her iki taraf itiraz etmezse, aynı zamanda yeni bir Anlaşma için müzakereler başlatılmazsa, Anlaşma'nın otomatik olarak uzatılacağı hükme bağlanmıştır.

İki yılda bir düzenlenecek olan “Devlet Liderleri Zirvesi”, Anlaşma'nın kurumsal alt yapısını oluşturun en üst merci olarak kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda bu Zirve, iki taraf arasında ilişkilerin geliştirilmesi adına stratejik kararlar alan bir platform niteliği taşımıştır.

---

²² L. Shestova, 2010, s. 30.

²³ Haziran 1994 yılında Rusya programa katılan 21. ülke olmuştur. BİO şuan 22 üyeden oluşmaktadır. Bkz: <https://www.sto.nato.int/Pages/partnership-for-peace.aspx> (Erişim Tarihi: 01.09.2017)

²⁴ Dicle Korkmaz, “Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkilerinin Üç Temel Belge Çerçevesinde İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi YL Tezi, Ankara 2007, s. 7.

²⁵ Bkz: “EU and Russia, Partnership and Cooperation Agreement”, 1997, https://russiaeu.ru/userfiles/file/partnership_and_cooperation_agreement_1997_english.pdf (Erişim Tarihi: 01.09.2017)

İkinci yetkili kurum ise, bakanlar düzeyinde yılda bir kez toplanan “İşbirliği Konseyi”dir. Zirve kararları sonucunda, stratejik ilişkilerin derinleştirilmesi adına yapılan görüşmeler, bu toplantılarda değerlendirilmesi hükme bağlanmıştır. Uzmanlardan oluşan “İşbirliği Komiteleri”²⁶ ise farklı konularda yılda birçok kez toplantılar düzenleyen ve Konseye bağlı kurumlardır. Ayrıca, Avrupa Parlamentosu ve Rusya Duma’sı temsilcilerinden oluşan, “Parlamentar Komite”si kurulmuştur.

AB-Rusya arasında imzalanan OİA, 112 madde, 10 ek, 2 protokol ve çok sayıda kararnamelerden oluşmuştur.

Rusya ile imzalanan OİA yukarıda adı geçen, MDA ülkeleri ile imzalanan OA’ndan farklı olarak, Rusya’nın AB’ye üyeliğini öngörmemiş ve daha çok taraflar arasında bir stratejik ortaklık niteliği taşımıştır.²⁷

OİA, ekonomi ve ticari ilişkiler, enerji, adalet ve içişleri, bilim ve teknoloji,²⁸ güvenlik, çevre ve uzay araştırmaları gibi birçok konu kapsamında görüşmelerin başlatılması ve ilişkilerin derinleştirilmesini öngören geniş kapsamlı bir ikili anlaşma konumunda olmuştur. Ayrıca, OİA’da AB tarafından Rusya’nın demokrasisinin güçlenmesi ve pazar ekonomisine geçişin hızlandırılmasına verilecek destek yer almış ve Rusya ile Avrupa arasında kademeli entegrasyon ve serbest ticaret bölgesi kurmak için gerekli koşulların sağlanması amaçlanmıştır. OİA, taraflar arasında siyasi diyaloga

---

²⁶ Ticaret ve endüstri, enerji, bilim ve teknoloji, taşımacılık ve telekomünikasyon, kömür ve çelik, rekabet ve yasaların uyumlaştırılması, gümrükler ve sınırların kontrolü, tarım ve balıkçılık, mali ve ekonomik konular başlıkları altında dokuz “alt komite” de oluşturulmuştur.

²⁷ OİA, 1. Madde.

²⁸ Teknik ve ekonomik işbirliği alanlarında AB Rusya’ya TACIS programı vasıtasıyla maddi yardımda bulunmayı garanti etmiş ve bu yardım paketini 1994 yılından itibaren uygulamaya başlamıştır. TACIS yardımlarının, küçük ve orta boy işletmelerin güçlendirilmesi, bankacılık eğitimi, şirketlerin yeniden yapılandırılması, yeni hukuki düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, tarım, çevre, taşımacılık, enerji ve iletişim gibi sektörel bölgelere yatırılmıştır.

ivme kazandırsa da, ticari ve ekonomik ilişkilerle ilgili maddelerin büyük bir kısmı, 1989 yılında SSCB ile imzalanmış OİA'nın maddelerinden çok farklı olmamıştır.²⁹

OİA sürecinin yanı sıra, AB'nin Mart 1995 tarihinde Rusya'ya yönelik ve karşılıklı çikara dayalı ortaklık geliştirmeyi amaçlayan bir bildiri yayımlamıştır. "AB-Rusya: Gelecekteki İlişkiler"³⁰ isimli Komisyon bildirisi, Rusya'da siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarın güçlendirilmesini, bölgesel ve uluslararası sorunların çözümlenmesinde güçlü işbirliğini, Rusya'ya yönelik AB stratejinin yaratılmasını amaçlamıştır. Bu amaçlara ulaşmak için şu öncelikler³¹ tespit edilmiştir:

- Avrupa'da yeni bölünmeleri engelleyecek şekilde Rusya Federasyonu'nu Avrupa güvenlik yapısına entegre etmek;
- Demokratik normların, kurumların ve uygulamaların geliştirilmesi ile insan haklarına saygı;
- Rusya'da pazar ekonomisinin kurulması, AB-Rusya ekonomik ilişkisinin artırılması ve Rusya'nın Avrupa refah bölgesine ve dünya ekonomik sistemine katılımı konularında ilerlemelerin sağlanması;
- Adalet ve içişleri, suçun önlenmesi, krizlerin önlenmesi ve yönetimi gibi alanlarda ikili ve çok taraflı işbirliği;
- Ortak çıkarın bulunduğu her konuda, farklı düzeylerde açık ve yapıcı diyalogun tesisi.

---

²⁹ Hiski Haukkala, "The Making of the European Union's Common Strategy on Russia", **UPI Working Papers**, S.28, 2000, s. 7.

³⁰ Bkz: "The European Union and Russia: The Future Relationship", March 1995, <http://aei.pitt.edu/2789/1/2789.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2017)

³¹ H. Haukkala, 2000, s. 9.

2 Ekim 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması ile AB üyelerinin ortak çıkarların var olduğu alanlarda, ortak stratejilerin uygulanmasına ilişkin üyeler tarafından yeni bir karar alınmıştır.³²

Ortak Strateji, Amsterdam Antlaşması'nda yeni dış politika aracı olarak kabul edildikten sonra, ilk strateji Rusya'ya yönelik hazırlanmıştır. Buna göre "Avrupa Birliği'nin Rusya ile İlgili Ortak Stratejisi" olarak adlandırılan bildiri 4 Temmuz 1999'da yayımlanmıştır.³³

Ortak Strateji, "AB'nin Rusya'yla Ortaklığındaki Vizyonu", "Faaliyet Alanları" ve "Özel Girişimler" ve "Ortak Sorunlar" başlıklı dört bölümden oluşmuştur.³⁴

Birinci bölüm AB'nin Rusya'ya yaklaşımını göstermek açısından önemlidir. Bu bölümde³⁵ "Avrupa değerlerini benimsemiş, demokratik ve istikrarlı Rusya'nın, bölgede ve kıtada barışın sağlanması adına önemli bir aktör" olduğu belirtilmiş ve bölgedeki sorunların Rusya ile AB'nin yakın işbirliğiyle çözülebileceği ifade edilmiştir. İkinci bölümde Rusya ile kurulacak işbirliği alanları³⁶ belirlenmiştir. "Özel Girişimler" olarak adlandırılan üçüncü bölüm ise, Rusya ile siyasi diyalogun derinleştirilmesi, mevcut OİA'nın ileriki yıllarda geliştirilmesi, üçüncü ülkeler ve bölgelerle ilgili olarak ortak dış politika uygulanması gibi konulardan oluşmuştur. Son bölümde ise, Avrupa kıtasındaki organize suç, kara para aklama, yasadışı göç, insan kaçakçılığı ve uyuşturucu ticareti gibi ortak sorunlara karşı birlikte mücadele yer almıştır.

---

³² D. Korkmaz, 2007, s. 20-21.

³³ İbid, s. 22.

³⁴ Bkz: "Common Strategy of The European Union on Russia (1999/414/CFSP)", 4 June 1999, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114137.pdf (Erişim Tarihi: 01.09.2017)

³⁵ Ayrıca, birinci bölüm "Temel Amaçlar" başlıklı dört önemli amaçtan bahs edilmiştir. Demokrasinin güçlenmesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması; Rusya ekonomisinin Avrupa ekonomisine uyum sağlaması ve diğer ticari alanlarda entegrasyonun hızlandırılması; Kıtadaki sorunları çözmek adına güvenlik diyalogunun güçlendirilmesi; Kıtadaki organize suç, çevre, enerji politikaları ve nükleer güvenlik sorunlarına işbirliği çerçevesinde çözümler üretmek.

³⁶ "Temel Amaçlar"dan yola çıkarak, faaliyet ve işbirliği alanları, kendi başlığına uygun olarak düzenlenmiştir.

Özetle, AB hükümetleri, Ortak Strateji ile mevcut OİA'nı geliştirmeyi ve derinleştirmeyi, AB-Rusya ilişkileri için yeni gelecek hedefler belirlemeyi, özellikle, ortak dış politika yürütmeyi amaçlamıştır.

AB'nin Rusya'ya yönelik yaklaşımını gösteren bir diğer önemli belge de, 2003 yılında yayımladığı Avrupa Güvenlik Stratejisi (AGS) olmuştur.³⁷ 11 Eylül olaylarının ardından terör tehlikesinin uluslararası tehdite dönüşmesi, bunun devamında nükleer ve toplu imha silahlanma yarışı, özellikle Orta Doğu olmakla, Kafkasya'da ve Balkanlar'da yaşanan çatışmalar, AGS'nin temel gündem mevzusunu oluşturmuştur. Ayrıca, AB kendisini, bahsi geçen bu sorunların en büyük tehdit merkezi olarak görmüştür.³⁸

Bu açıdan AGS, bu tehditlere karşı, ABD'nin tek başına mücadele etmesi yerine, AB, Rusya, ABD, NATO, Çin ve diğer uluslararası ortaklarla birlikte, güvenlik politikaları üretmesini, aynı zamanda yeni tehditlere karşı mobilite çalışmalarını öngören bir yaklaşım amaçlamıştır. Bundan başka, dünyanın en büyük enerji ithalatçısı olarak AB, hem enerji, hem de sınır güvenliğinin oluşması için özellikle sınır bölgelerinde yaşanan etnik çatışmaların durdurulmasını, daha demokratik ve şeffaf yönetimlerle, ekonomik ilişkilerin yeniden inşaa edilmesini, bölgesel güvenlik ağının oluşturulmasını temel hedeflerinden biri olarak belirlemiştir. Bu hedeflere ulaşılması adına başlatılan Avrupa Komşuluk Politikası, sınır komşularıyla ilişkilerin yeniden şekillenmesinde önem taşımıştır.³⁹

Son olarak belgede, AB'nin doğruya doğru genişlemesinin yeni bölünmelerden ziyade, sorunların daha hızlı ve sivil yollarla çözülmesine yol açacağı belirtilmiş ve

---

³⁷ Bkz: "European Security Strategy - A Secure Europe in a Better World", 2003 <https://europa.eu/globalstrategy/en/file/10/download?token=ubYn8qBQ> (Erişim Tarihi: 01.09.2017)

³⁸ AGS, II Bölüm: Stratejik Hedefler

³⁹ İbid.

güvenlik ve refahın oluşması için Rusya ile daha yakın ve derinleştirilmiş ilişkilerin kurulması amaçlanmıştır.⁴⁰

Özetle AGS, AB'nin kendi temel değerlerine dayanarak uluslararası tehdit oluşturan sorunların çözülmesi adına etkili hedefleri belirlemiş ve ortaklık prensipine dayanarak, birlikte adımlar atmaya amaçlamıştır.

1.2. Vladimir Putin Dönemi ve Avrupa Birliği

1.2.1. AB-Rusya İlişkilerinde Siyasi Yaklaşım (2000-2004)

Devlet başkanı Yeltsin 26 Aralık 1999 yılında istifa kararını beyan ettikten sonra, Rusya Anayasası'na göre, seçimlere kadar bu göreve Başbakan Vladimir Putin vekâlet etmeye başlamıştır.

Adaylık dönemi yaptığı konuşmalarda, Çarlık ve SSCB döneminde Rusya'nın güçlü bir merkezileşmiş devlet olduğuna değinen Putin, bunu devlet geleneğinin ve Rus halkının "devlet" anlayışının bir parçası olarak savunmuştur.⁴¹ Mart 2000'de yapılan seçimlerde yüzde 52,94 oranında oy alan Putin, 7 Mayıs 2000'de ilk kez devlet başkanı seçilmiştir.

Putin'in başkanlığı devralmasıyla, Rusya'nın birçok problemini de devralmıştır. Başkanlığın ilk yıllarında ödenmemiş emekli maaşları, işsizlik oranlarının gittikçe daha da artması, ürünlerdeki keskin fiyat artışı gibi sorunların yanı sıra, Çeçen krizinin de farklı boyut alması⁴² Rusya'nın iç ve dış dinamiklerini güçlü şekilde etkilemiştir.⁴³

---

⁴⁰ AGS, III Bölüm: Avrupa için Politika Uygulamaları

⁴¹ D. Kotz, F. Weir., 2014, s. 425.

⁴² Çeçenlerle 31 Ağustos 1996'da barış anlaşması imzalanmasıyla, Rus birlikleri Çeçenistan'dan çekilmiş ve Çeçenistan'ın nihai konumu konusundaki karar ise beş yıllığına ertelenmişti. Rus birlikleri 1996 yılında Çeçenistan'dan geri çekildikten sonra, iktidar zamanla islami kesimlerin eline geçti. Bundan sonra İslami kesimler bölge içinde konumlanan Rus birliklerine karşı eylemlere başladı. Eylül 1999'da, Çeçen

Rusya'nın Dağıstan'da ve Çeçenistan'da sınırsız güç kullanılması, AB tarafından yaptırımların uygulanmasına neden olmuştur. Rusya'ya uygulanan yaptırımlar listesinde, bilim ve teknoloji alanında işbirliğini öngören anlaşmaların askıya alınması, Rusya'dan yapılacak ithalata uygulanan anti-damping politikasının ağırlaştırılması, Rusya'ya yapılan TACIS yardım programının ve diğer insani ve gıda yardımlarının yeniden gözden geçirilmesi gibi kararlar yer almıştır. Buna rağmen uygulanan yaptırımlar, Rusya'yı etkilememiş ve mevcut Çeçenistan politikasını devam etmesine engel olamamıştır. Batı ülkelerinin, Rusya ile yeni kurulan ilişkilerin tekrar bozulmamasına özen göstermeleri, üye devletlerin daha ağır yaptırımlara gitmesini engellemiştir. Sonuçta, AB'nin Çeçenistan politikalarındaki tutumu, yukarıda değinildiği gibi Ortak Strateji aracılığıyla ve kısa dönemli yaptırımlarla tezahür etmiştir.⁴⁴

Özetle, AB'nin Çeçen sorunundan dolayı, Rusya ile ilişkileri çok dikkatli ve yavaş ilerletmesi, Çeçen sorununu önemsemeksizin sıcak ilişkilerinin kurulmasına neden olmuştur. Örneğin, Mart ayında İngiltere Başbakanı Tony Blair, Rusya'nın gelecekteki devlet başkanıyla yakın ilişkiler kurmak amacıyla, Putin'i ziyaret etmiştir. Bundan başka, Çeçenistan'da en şiddetli dönemin yaşanmasına rağmen, Alman Şansölyesi Gerhard Schröder, Putin'in başkanlığını tebrik etmiş ve Rusya ile Almanya'nın stratejik ortak olduklarını belirtmiştir.⁴⁵

29 Mayıs tarihinde yapılan AB-Rusya Zirvesi'nde de Putin, Rusya'nın, AB'yi Rus dış politikasında öncelikli alan olarak gördüğünü ifade etmiş ve çok kutuplu uluslararası sistemde Rusya'nın sorumluluk sahibi ve güvenilir ortak olarak yer alacağını belirtmiştir. AB'nin Feira Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nde, Birlik ile Rusya

---

militanlar tarafından Rus askerlerinin ve ailelerinin yaşadığı apartman binalarına saldırılar düzenlemesi sonucunda 243 kişinin öldürülmesi, Çeçenistan'da ikinci bir savaşı başlatmıştır.

⁴³ D. Kotz, F. Weir., 2014, s. 422.

⁴⁴ D. Korkmaz, 2007, s. 30.

⁴⁵ H. Haukkala, 2000, s. 27-28.

arasında güçlü ve sağlıklı bir ortaklığın sağlanması gerektiğine dikkat çekilmiştir.⁴⁶ Üye devletlerin yaptırımların kaldırılmasındaki istekliliğinin yanı sıra, Komisyon da yaptırımların işlemediğini görmüştür. AB'nin yaptırımları kaldırılmasındaki temel neden, yaptırımlara rağmen Çeçenistan probleminin devam etmesi olmuştur.⁴⁷

Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde, Putin, Rusya'nın AB'ye yaklaşımını belirten bir belge yayımlamıştır. Orta Vadeli Strateji⁴⁸ olarak adlandırılan bu belge, Rusya'nın genel dış politika konseptinin bir parçası olarak belirlenmiş ve Rusya'nın 2000-2010 döneminde AB'ye yönelik izleyeceği stratejiyi içermiştir. Strateji, Rusya'nın AB ile ilişkileri geliştirmesindeki amacını ve bu amaca ulaşmak için kullanacağı araçları tanımlamıştır.

Orta Vadeli Strateji'de gösterilen ilk amaç, Rusya'nın dünyadaki rolünü ve imajını yeniden sağlamlaştırmak olarak gösterilmiştir. Ayrıca, bu amaca ulaşmak için Moskova, ilk yolu Avrupa ülkeleri ile birlikte güvenlik sistemi yaratmakta gördüğünü belirtmiştir. Kıtanın güvenliği adına Rusya'nın, sorunlu bölgelerde sorunların çözülmesinde veya engellenmesinde AB ile işbirliğinin kurulması amaçlandığı belirtilmiştir. İkinci olarak, işleyen bir pazar ekonomisine sahip, demokratik değerleri temel alacak ve hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulandığı bir yapı kurulması yolunda, AB'nin ekonomik potansiyelinden ve tecrübesinden yararlanacağı ifade edilmiştir.⁴⁹

Belgede diğer önemli yer ise Rusya'nın AB üyeliğine yaklaşımı olmuştur. Madde 1.1'de Rusya'nın, ileride AB'ye üyelik durumunun olmadığı belirtilmiş ve BDT'nin en büyük ülkesi olan Rusya'nın, iç ve dış politikalarını belirleme ve uygulama özgürlüğüne sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, AB ile olan ortaklığın, eşitlik temeline dayalı olması ve yeni bölünmelere yol açmayacak şekilde oluşturması

---

⁴⁶ Bkz: Santa Maria Da Feira European Council 19 And 20 June 2000, http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm?textMode=on (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

⁴⁷ D. Korkmaz, 2007, s. 33.

⁴⁸ Bkz: "Medium-Term Strategy for Development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000–2010)", <http://docs.cntd.ru/document/901773061> (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

⁴⁹ Orta Vadeli Strateji, Amaç ve Hedefler

gerekildiği savunulmuştur. Karşılıklılık ve mevcut potansiyel temelinde, Rusya'nın AB'nin karşı karşıya kaldığı çeşitli sorunların çözümüne katkıda bulunabileceği de belirtilmiştir.⁵⁰

Bundan başka, bölgede ABD ve NATO'nun etkisini dengelemek ve azaltmak için, AB'nin bir parçası olarak Batı Avrupa Birliği (BAB) ile askeri ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi, güvenlik konusunda uygulamaya dayalı işbirliğinin yaratılması adına yasal alt yapının oluşturulması gerektiği ifade edilmiştir.⁵¹

Karşılıklı ticaretin ve yatırımların geliştirilmesi başlığı altında, Rus ihraç mallarının ve hizmetlerinin AB pazarlarına avantajlı koşullarla girmesi için tarafların çaba gösterecekleri ve bu ortaklığının geliştirilmesinin, BDT ülkeleri arasında da siyasi ve ekonomik ilişkilerin yeniden şekillendirilmesine öncü olacağı ifade edilmiştir.⁵²

Belgede, AB ile ilişkilerde “ortak devlet politikası”nın oluşturulması ve OİA'nın uygulanmasının izlenilmesi ve bu ortaklığın geliştirilmesi de önerilmiştir.⁵³

İlişkilerin geliştirilmesinin yanı sıra, belgede Rusya'nın AB'ye yönelik kaygılarına da vurgu yapılmıştır. Madde 5.2'de AB'nin doğruya doğru genişlemesinde Rusya'nın çıkar ve kaygılarının gözlenmesi gerektiği, ortaklığın ve işbirliğinin derinleştirilmesinin temel şartlarından biri olduğu belirtilmiştir.⁵⁴

Madde 4.1 ve 4.2 ise AB'nin Rusya'ya yönelik mali programlarının kapasitesinin artırılması ve Rusya'nın Batı ülkelerine olan borcunun silinmesi veya tekrar düzenlenmesi konuları da belgede yer almıştır.

AB'nin Rusya'ya yönelik Ortak Strateji'si, Rusya'nın AB'ye yönelik Orta Vadeli Strateji'de bahsi geçen özellikle enerji diyalogunun kurulmasına ilişkin konular,

---

⁵⁰ Orta Vadeli Strateji, 1.1 Madde.

⁵¹ Orta Vadeli Strateji, 1.5. Madde.

⁵² Orta Vadeli Strateji, 3. Madde.

⁵³ Orta Vadeli Strateji, 2. Madde.

⁵⁴ Orta Vadeli Strateji, 5.2. Madde.

planlanan işbirliği alanları zaman içerisinde Zirve toplantılarında görüşülmeye başlanmıştır.

30 Ekim 2000 tarihinde Paris’te yapılan AB-Rusya Zirvesi’nde, taraflar arasında AB ile Rusya arasında enerji alanındaki ortaklığın geliştirilmesine ve enerji diyalogunun kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca, Zirve’de Rusya’nın, demokratik hukuk düzenini sağlamlaştırmak için başlattığı iç reformlar olumlu yönden değerlendirilmiş, ortak güvenliği etkileyecek sorunların çözülmesi için diyalogun başlatılması kararlaştırılmıştır.⁵⁵ Bunun devamı olarak, Ekim 2001 tarihli Zirve’de de tarafların enerji piyasasının istikrarı, ihracatın ve ithalatın güvenilir olması, Rus enerji sektörünün güvenilirliği, enerji tasarrufunun artırılması konusunda benzer çıkarılara sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, bu Zirve görüşmesinde, yılda iki defa toplanarak, Avrupa ekonomi alanının kurulması için çalışmaları yürütecek üst düzey bir grubun oluşturulmasına karar verilmiştir.⁵⁶

Zirve’de görüşülen diğer önemli konu, siyasi ve güvenliğe ilişkin konularda işbirliğini derinleştirme olmuştur. Bu kapsamda, Avrupa’da uluslararası güvenliğın artırılması, krizlerin önlenmesi ve yönetimi, silahsızlanma, AGİT, BM, uluslararası terörizmle savaş, güvenliğe ilişkin işbirliğinin başlıkları olarak belirtilmiştir. Ayrıca, AB Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile Rusya arasında bu konuda aylık toplantıları yapılması kararlaştırılmıştır.⁵⁷

---

⁵⁵ Bkz: “EU-Russia Summit Joint Declaration Paris”, 30 October 2000, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-00-1239_en.htm (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

⁵⁶ Bkz: “Russia-EU Moscow Summit”, 17 May 2001, http://www.bits.de/NRANEU/EuropeanSecurity/putin_solana_rede.htm (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

⁵⁷ Ibid.

Mayıs 2002 Zirve görüşmesinde ise, AB tarafı, Rusya'yı pazar ekonomisine geçtiğini onaylamış ve OİA'nın ticaretle ilgili anlaşmazlıklarının çözülmesinde taraflar uzlaşmaya gelmiştir.⁵⁸

Kasım 2003 Zirvesi, taraflar, ilişkilerde dört ortak alanın kurulmasını öngörmüştür. Bu alanlar, ortak ekonomi alanı, ortak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı, ortak araştırma, eğitim ve kültür alanı ve ortak dış güvenlik alanı olarak kabul edilmiştir.⁵⁹

Yayımlanan stratejik belgeler, Zirve görüşmelerine rağmen, AB-Rusya ilişkilerinde beklenen ilerleyiş, stratejik ortaklığa dönüşmemiştir. Özellikle, ekonomik ve enerji alanında ilişkiler istisna olmakla, birçok alanda kurulmuş ilişkiler, daha çok işbirliği düzeyinde kalmıştır.⁶⁰

1.2.2. Beşinci Genişlemenin AB-Rusya İlişkilerinde Etkisi (2004-2010)

2004 yılı Mayıs ayındaki AB genişleme sürecine, eski demir perde ülkelerinin de katılması Rusya ile AB'nin sınırlarını daha da uzatmış ve bunun beraberinde de bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır.

İlk sorunlardan biri, Rusya'ya bağlı özerk bölge olan Kaliningrad⁶¹ bölgesinin konumun yarattığı sorun olmuştur.

⁵⁸ Bkz: "Russia-EU Moscow Summit", 29 May 2002, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/70903.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

⁵⁹ Bkz: "Russia-EU Rome Summit", 6 November 2003, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/declarations/77846.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

⁶⁰ H. Haukkala, 2000, s. 11.

⁶¹ Kaliningrad ya da eski adı ile Königsberg olarak bilinen bölge 1255'e kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Bu bölge, 1945 yılına kadar devamlı Alman devletlerinin egemenliği altında kaldıktan sonra İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Ordusu tarafından işgal edilmiş 1946 yılında adı Kaliningrad olarak değiştirilmiştir. Bölge, coğrafi olarak Litvanya'nın güneyinde, Polonya'nın ise kuzeyinde yer almıştır. Nüfusunun yüzde 80'i Almandır. 1990 sonrasında SSCB'nin dağılmasına rağmen Kaliningrad

Birliğe katılan Letonya, Litvanya, Estonya ve Polonya, Kaliningrad'ın bir bakıma her tarafını sarmış ve bölge Avrupa'nın içinde kalmıştır. Bunun aşılması için taraflar arasında görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde, zamanla Kaliningrad'a karadan yeni bir koridorun açılması veya ayrı bir statü vererek güncel olan sorunun çözülmesi, Kaliningrad'da yaşayan Rusların vizesiz anavatana gidebilmeleri ve AB ülkelerine vize almadan seyahat edebilmeleri gibi konular görüşülmüş ve sonuç olarak, Kaliningrad'da yaşayan Rus vatandaşlarına Litvanya ya da Polonya üzerinden vizesiz geçidi sağlayan özel bir transit belgesinin verilmesi konusunda 2003 Roma Zirvesi'nde uzlaşya varılmıştır. Buna rağmen, günümüzde Kaliningrad, Kıbrıs'ın yanı sıra AB'nin yaşadığı en önemli sınır sorunlarından biri olarak kalmaktadır.

İkinci yaşanan sorun, Rusya ile AB'ye katılan ülkelerle olan ikili ilişkilerin özellikle, ekonomik alanda zarar görmesi olmuştur. Zira Rusya, genişlemenin sonrasında AB standartlarını uygulamak zorunluğu olan ülkelere önceki standartlarda olan ürünlerini ihraç edemeyeceğini ve bununla da yılda yüklü miktarda para kaybedeceği gerekçesini savunarak, AB'den bununla ilgili tazminat talep etmiştir.⁶² Taraflar arasında görüşmeler sonucu, her iki taraf ticari ilişkileri riske atmamak adına, bu konuda diplomatik şekilde uzlaşya varmıştır.⁶³

özerk bir bölge olarak Rusya Federasyonu'na bağlı kalmıştır. Fakat Rusya ile karadan bağlantısı yoktur. Bölge jeopolitik ve ticari öneme sahiptir. Rusya'nın Baltık Filosu burada bulunmaktadır. Bölge yoğun askeri nüfuslu bölgelerden biridir. Baltık bölgesinin NATO etkisine girmesinden çekinen Moskova için Kaliningrad, önemli bir askeri üs niteliğinde olup Baltık'taki politik ve askeri Rus varlığının garantisidir. Örneğin, 2008 yılında Rusya devlet başkanı Medvedev'in ABD'nin orta Avrupa'da bir füze savunma kalkanı oluşturma önerisine yanıt olarak Rusya'nın da batıdaki toprağı Kaliningrad'a füze yerleştireceğine ilişkin sözleri üzerine gözler yeniden bu bölgeye dönmüştü. Ancak Obama'nın ABD başkanı seçildikten sonra füze kalkanı konusunda geri adım atması üzerine Moskova da Kaliningrad'a füze yerleştirme planını askıya aldığı açıkladı. Yakın tarihteki bu olay, Kaliningrad'ın stratejik önemini ve ileride Rusya-AB-ABD ilişkilerinde tekrar sorun yaratma potansiyelini tekrar gözler önüne sermiştir. Daha detaylı bilgi için bkz: Pertti Joenniemi, **Kaliningrad: The European Amber Region**, Ashgate, 1998.

⁶² Dov Lynch, "Russia's Strategic Partnership with European Union", **The Washington Quarterly**, 27:2, 2004, s. 103.

⁶³ İbid, s. 104.

Kasım 2005 tarihinde Rusya, Polonya'dan et ithalatına ambargo uygulamaya başlamıştır.⁶⁴ Yaşanan bu sorun, AB-Rusya ilişkilerine de yansımıştır. Zira, bu ambargo gerekçesi, diğer AB menşeli ürünlerinin de Rusya pazarına girişine engel yaratma ihtimalini güçlendirmiştir. 2005 yılında yaşanan bu gerginlik, AB-Rusya Zirve görüşmelerinde de değerlendirilmiş, buna rağmen bir sonuç elde edilememiştir.⁶⁵

Buna karşılık, 2006 Helsinki'deki AB-Rusya Zirvesi'de, Polonya, 2007'de süresi dolacak AB ve Rusya arasındaki OİA'nın yenilenmesini ve Rusya'nın DTÖ üyeliğini veto edeceğini açıklamıştır.⁶⁶

Sürecin devamı olarak, OİA'nın yenilenmesi konusunun görüşüldüğü 2007 Samara Zirvesi, başarısız olmuş ve müzakerelerin askıya alınması ile sonuçlanmıştır.⁶⁷

Anlaşma ile ilgili sorunlar, 2008 seçimlerden sonra başkanlık koltuğuna gelen Dmitri Medvedev'in döneminde çözülmeye çalışılmıştır. Başkan Medvedev, Polonya'ya uygulanan ambargoyu kaldırmış ve buna karşılık Polonya'da OİA'nı veto kararını geri almıştır.

Kasım 2009'da Stocholm'deki Zirve'de yeni sözleşme için müzakereler başlamıştır. Haziran 2010'da Rostov'da düzenlenen Zirve'de ise taraflar arasında "Modernleşme için Ortaklık" görüşmelerine başlanılmıştır.⁶⁸

Bu görüşmeler, ekonomik ticaretin genişlenmesi ve derinleşmesi, taşımacılığın geliştirilmesi, fikri mülkiyet haklarının korunması, hukukun üstünlüğü, yargının

---

⁶⁴ Rusya tarafı, ambargo gerekçesini, Polonya'dan ithal edilen etin, Latin Amerika menşeli olduğu şeklinde göstermiş ve uygulanan AB standartlarının bu konuda yetersiz kaldığını belirtmiştir. Ambargo'nun Polonya ekonomisine vurduğu zarar, yılda 400 milyon euro olarak tespit edilmiştir.

⁶⁵ Andrew Rettman, "EU presses Russia to drop Polish meat ban", Euobserver News, Brussels, 30. March 2007, <https://euobserver.com/economic/23817> (Erişim Tarihi: 04.10.2017)

⁶⁶ Peter Rutland, "Russia and the WTO: One Step Forward, One Step Back", **Russian Analytical Digest**, 24/2007, s. 2.

⁶⁷ Bkz: "EU-Russia Samara Summit", 18 May 2007, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-682_en.pdf (Erişim Tarihi: 04.10.2017)

⁶⁸ Bkz: "Partnership for Modernisation", http://eeas.europa.eu/archives/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_en.htm (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

bağımsızlığı, teknik ve uzay araştırması alanlarında işbirliği gibi alanlarda ilişkilerin derinleştirmeği amaçlamıştır.

Görüşmelerde Rusya'nın DTÖ'ye erken üyeliği⁶⁹, AB-Rusya arasında vize serbestisi ve vize sürelerinin artırılması ve Modernleşme için Ortaklık ile sağlam bir temel oluşturmakla, OİA'nın müzakerelerini ilerletmek planlanmıştır.⁷⁰

Dört yıllık Medvedev dönemi, ilişkilerin yeniden kurulması ve Rusya'nın DTÖ'ye üye olması gibi olumlu sonuçlar doğurmuştur. Aynı zamanda, Medvedev döneminde diğer önemli değişiklik, devlet başkanının görev süresinin uzatılmasıyla ilgili olmuştur. Kasım 2008 yılında kabul edilen anayasa değişikliği ile başkanlık süresi dört yıldan altı yıla çıkarılmıştır.⁷¹ AGS'nin temellerine dayalı ve onun devamı olarak, AB, 2008'te "Avrupa Güvenlik Stratejisinin Uygulanması Raporu - Değişen Dünyada Güvenliği Sağlamak" başlıklı ikinci bir belgeyi yayımlamıştır.⁷² Belge, hem AGS kapsamında başlatılan AB politikalarını özetleyen bir rapor, hem de o dönem için dünyada yaşanan sorunlara AB'nin yaklaşımını göstermesi adına önem taşımıştır.

Bu belgede, AB, uluslararası terörizm, nükleer silahlanma, enerji güvenliğinin sağlanması gibi var olan sorunların yanı sıra, siber güvenlik, küresel ısınma, iklim değişikliği, çevre sorunları gibi dünyayı tehdit eden diğer önemli sorunları da ele almıştır. Bundan başka, genişleyen Avrupa'nın, "dondurulmuş çatışma bölgeleri" ile

---

⁶⁹ Rusya'nın 1993 yılında başlamış DTÖ üyeliği süreci, 2011 Aralık ayında bitmiş ve DTÖ'ye girişi onaylanmıştır. 2012 Temmuz ayında ise Rusya gerekli belgeleri kabul ve tasdik ederek resmen DTÖ'ye üye olmuştur.

⁷⁰ Avrupa Birliği için Modernizasyon Ortaklığı, sadece ekonomik ve adli reformdan değil aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarına desteği de içermiştir. İnsan hakları alanında AB programları Modernizasyon İçin Ortaklık Merkezi'nin kurulması bu desteğin gösterilmesi için tamamlayıcı niteliktedir.

⁷¹ "Russian presidential term extended to 6 years", CNN News, 2 Dec. 2008, <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/12/30/russia.presidential.term.extension/> (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

⁷² Bkz: "Report on the Implementation of the European Security Strategy - Providing Security in a Changing World", 2008 https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/104630.pdf (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

sınır komşusu konumuna gelmesi, yeni politikaların üretilmesi ihtiyacı doğurmuş ve belgede bu konu da yer almıştır.⁷³

AB, sınırları dışında barışın ve istikrarın sağlanmasını, iç güvenliğinin aynı zamanda enerji güvenliğinin en öncelikli temel kriteri olarak tanımlamıştır. Bu açıdan, hem Orta Doğu'da hem Kafkasya'da yaşanan çatışmaların durdurulmasında, AB'nin aktif rol oynaması ve çatışmaların çözümündeki tecrübelerinden faydalanılması gerektiği savunulmuştur.⁷⁴

Bu kapsamda, belgede, Rusya-Gürcistan savaşı sonrası, AB-Rusya ilişkilerinin tamamem zarar görmemesi ve bölgede istikrarın sağlanması adına, AB, taraflar arasındaki arabuluculuk faaliyetini üstlenmeyi ve insani yardım programlarını finanse etmeyi amaçlamıştır. Bundan başka, 5+2 formatında müzakerelerde, AB'nin daha aktif rol oynaması, hem Abhazya ve Güney Osetya sorunları, hem diğer çatışma bölgelerinde sorunların çözümünde etkili olacağı belirtilmiştir.⁷⁵

Ayrıca, küreselleşen dünyada Rusya'yı gittikçe büyüyen ortağı olarak gören AB, yine Rusya ile ilişkilerde ortak değerlere, özellikle insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne, pazar ekonomisi ilkelerine ve ortak çıkarlara ve amaçlara saygı gösterilmesini temel kriter olarak belirlemiştir.

2003 ve 2008'te yayımlanan bu belgelerin nihayı amacı, sınırlar dışında güvenliği ve istikrarı sağlamakla, iç güvenliği korumak, yasadışı göç, enerji hatlarının güvenliğini sağlamak olmuştur. AB, küreselleşen dünyada, ilişkilerin daha hassas ve büyük ölçüde yan faktörlerden etkilendiğini ve zarar gördüğünü göz önünde bulundurarak, diyaloga açık, ortak değerler çerçevesinde yeni ve kuvvetli ilişkilerin kurulmasını amaçlamıştır. Aynı zamanda, bu yaklaşımlar, AB'nin dünyadaki konumunu daha da güçlendirmeyi hedeflemiştir.

---

⁷³ İbid, s. 1-2.

⁷⁴ İbid, s. 5.

⁷⁵ İbid, s. 6.

Medvedev'den sonra 2012 yılındaki seçimlerde adaylığını sunan Putin, %63,6 oyla üçüncü kez devlet başkanlığı seçimlerini kazanmıştır.⁷⁶

Özetle, 2000-2012 yılları arasında AB-Rusya ilişkileri sağlam temeller üzerinde inşa edilememiş ve iki taraf arasında dış politikada atılan adımlar, güçlü krizlerin yaşanmasına ve ilişkilerin zaman zaman büyük hasar görmesine neden olmuştur. Sağlam temellerin inşa edilememesinin en büyük nedeni, iki tarafın da bir birlerini tehlike olarak algılaması ve güvensizlik duyması olarak göstermek mümkündür. Bu tutum, Rusya tarafında daha radikal şekilde görülmüştür. 2005 Mayıs ayında Fransız televizyonuna verdiği röportajda Putin, tek taraflı entegrasyonun Rusya açısından objektif olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, Norveç gibi Avrupa ülkelerinin tecrübelerini dile getiren Putin, gelecek için AB'yle ilişkilerde üyelikten farklı ve ortak şekilde bir işbirliğinin kurulmasına vurgu yapmıştır.⁷⁷

Güvensizlik temelinde kurulan ilişkiler, dış faktörlerinin de etkisiyle, daha kırılğan bir sürece girmiştir. Rusya'nın DTÖ'ye katıldığı 2012 yılından itibaren, AB-Rusya ticaret ilişkileri DTÖ kurallarına uygun olarak şekillendirilmiştir. Bu değişken ilişkiler süreci aynı zamanda OİA müzakereleri, Konsey tarafından Ukrayna'daki durum nedeniyle Mart 2014'ten itibaren askıya alınmıştır.

---

⁷⁶ Bkz: "Russia Votes 2012", http://www.russiavotes.org/president/presidency_result.php (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

⁷⁷ "Interview with French Television Company France 3", May 7, 2005, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22952> (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

İKİNCİ BÖLÜM

AB HUKUKU ÇERÇEVESİNDE DOĞU ORTAKLIĞI VE

RUSYA’NIN BÖLGE POLİTİKALARI

2.1. Avrupa Birliği’nin Doğu Ortaklığı Girişimi

2.1.1. AB Bütünleşmesi Kapsamında Avrupa Komşuluk Politikası

AB’nin beşinci genişlemesinin ardından, sınırları değişmiş ve beraberinde yeni komşular, yeni fırsatlar ve aynı zamanda yeni zorluklar ortaya çıkmıştır. Bu genişleme sonrasında, AB’nin dışında kalan ülkelerle, AB arasında bir “Avrupa Kalesi”, “Schengen Duvarı” ya da ilişkileri etkileyecek başka bir engelin oluşması ihtimali, AB’yi yeni komşulara ilişkin bir strateji oluşturmasına mecbur etmiştir.⁷⁸

Bu kapsamda Mart 2003’te, Komisyon tarafından “Daha geniş Avrupa-Komşuluk: Güney ve Doğu Komşularıyla İlişkiler için Yeni Bir Çerçeve” belgesi hazırlanmıştır.⁷⁹ Bu belgeyi takiben 12 Mayıs 2004 tarihinde “Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi” yayımlanmıştır.⁸⁰

Avrupa Komşuluk Politikası’nın (AKP) temel amacı, Birliğin yeni komşularıyla “istikrar, güvenlik ve refahın güçlendirilmesi, karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi, ekonomik ve politik bütünleşmenin sağlanması” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca AB,

⁷⁸ Arman, M., Mengüaslan, H., “Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Ukrayna Krizi”, ed. Yıldız, U.B., (2015), **Avrupa Birliği’nin Dış İlişkileri**, Nobel Yayınları, Ankara, s. 61.

⁷⁹ Bkz: “Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours”, http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2017)

⁸⁰ Bkz: “European Neighbourhood Policy Strategy Paper”, https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2017)

bölgesel çatışmaları çözmek adına çalışmalarını hızlandırmayı taahhüt etmiştir. AB genişlemesinin bir aracı olarak tasarlanmadığı vurgulanan bu belgede, insan haklarına saygı, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi bazı temel değerler üzerine ilişkilerin inşaa edilmesi gerektiği savunulmuştur.⁸¹

Bu program İsrail, Ürdün, Moldova, Fas, Tunus, Filistin, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan, Mısır, Gürcistan, Lübnan, Cezayir, Suriye, Libya ve Belarus olmak üzere on altı ülkeyi kapsamıştır.⁸² AKP kapsamında, AB tarafından komşu ülkelere teşvik amaçlı bir takım mali yardım programları öngörülmüştür.⁸³

Arap Baharı ile Orta Doğu'da yaşanan gerginlikler, çıkan iç savaşlar, aynı zamanda AB değerlerinin de değişim sürecinde olan ülkelerde etkisizliğini göstermiş ve AKP'nin Avrupa merkezli bir politika olup, komşuların bölgede oynadığı rolleri dikkate almadığı konusunda eleştirilerin artmasına neden olmuştur.⁸⁴ Bu eleştiriler sonucunda, Kasım 2015 tarihinde Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi ve Avrupa Komisyonu aracılığı ile bu politikanın yeniden gözden geçirilmesinin sonrasında değişen ana hatlarını açıklamıştır. Bundan başka, Birlik, "AB'nin güvenliğini, komşularının güvenliğinden başlar." varsayımından yola çıkarak, 2016 yılından itibaren, daha derin ve kapsamlı strateji benimsemiştir. "AB'nin Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Strateji"⁸⁵ başlıklı belge, AB'nin dış politika ve güvenlik strajesi, yasadışı göç, terörizm, insan kaçakçılığı, çevre kirliliği, ulusal güvenlik, kriz yönetimi, demokrasi, ekonomi, komşuluk ve strateji ilişkiler vb. birçok konuyu ele almıştır.

---

⁸¹ Rafal Sadowski, **Partnership In Times of Crisis**, Centre for Eastern Studies 2013, s. 12.

⁸² Rusya ile AB'nin ilişkileri, AKP'den ayrı olarak, ikili çerçevede ve Mayıs 2003 St. Petersburg Zirvesinde varılan anlaşma doğrultusunda yürütüleceği açıklanmıştır. Ayrıca aday statüsünde olan ülkeler (o dönem için Romanya, Bulgaristan, Türkiye) ve ileride üyelikleri beklenen Batı Balkan ülkeleri bu programın dışında tutulmuştur.

⁸³ R. Sadowski, 2013, s. 28.

⁸⁴ Stefan Lehne, "Time To Reset The European Neighborhood Policy", **Carnegie Endowment for International Peace** 2014, s. 19.

⁸⁵ Bkz: "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy", 2016, https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2017)

Daha güçlü ve güvenli Birlik için kıta ve dünya güvenliğini öncelik olarak gören AB, hem AKP ülkeleri, hem de AKP dışında kalan ülkelerle, ortak çıkar ve değerlere dayalı, aynı zamanda daha esnek ve farklılaştırılmış bir ilişki düzeni amaçlamıştır.⁸⁶

Temel çerçevesi, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü olan bu ilişkiler düzeninin nihayi amacı, taraflar arasında diyalog düzenini sürdürebilmek ve AB'nin "yumuşak gücünü" daha verimli ve etkili konuma getirmek olarak nitelendirmek mümkündür.⁸⁷

Bu kapsamda AB, ilk önce üye devletlerle birlikte oluşturduğu ODGP stratejini yeniden şekillendirmeyi ve güçlendirmeyi,⁸⁸ bundan başka strateji müttefikleri olan ABD ve NATO ile ortak çıkarlara ve eşitlik prensipine dayalı olarak⁸⁹ ortaklığı geliştirmeyi öngörmüştür.

Bundan başka, enerji güvenliliğinin sağlanması, ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi ve demokrasi ve barış ortamının oluşturulması adına, sınır ülkeleriyle her düzeyde ilişkilerin kurulması, AB'nin önceliği olarak belirtilmiştir.

Komşuluk politikası kapsamındaki çalışmalar ise, birincisi ekonomik kalkınma ve istihdam, ikincisi enerji alanında işbirliği, üçüncüsü güvenlik, dördüncüsü göç ve beşincisi komşuların komşuları olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır.⁹⁰ Ayrıca, özellikle sorunlu bölgeler olmakla, yardımların hızlandırılması ve hızla gelişen siyasi

---

⁸⁶ İbid, s. 9.

⁸⁷ İbid, s. 44.

⁸⁸ İbid, s. 19.

⁸⁹ İbid, s. 9.

⁹⁰ Bkz: "ENP Review: stronger partnerships for a stronger neighbourhood", http://collections.internetmemory.org/haeu/content/20160313172652/http://eeas.europa.eu/top_stories/2015/181115_enp_review_en.htm (Erişim tarihi: 10.11.2017)

koşullara ve önceliklere daha iyi uyarlanabilmesi için siyasi diyalogların güçlendirilmesi kararlaştırılmıştır.⁹¹

2.1.2. Doğu Ortaklığı: Temel İlkeler

7 Mayıs 2009 Prag Zirvesi'nde oluşturulan Doğu Ortaklığı, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Karadeniz Sinerjisi gibi bölgesel ve çok taraflı işbirliği girişimleri hedefleyen, AKP kapsamında yürütülen ve onun özel bir boyutu olan, altı ülkeyi⁹² kapsayan bir dış politika aracı⁹³ ve aynı zamanda, Doğu komşularına yönelik AB işbirliğinin yeni çok taraflı çerçevesini oluşturan önemli bir “dönüm noktası” konumunda olmuştur. Avrupa Komisyonu Genişlemeden Sorumlu eski üyesi Stefan Füle'nin tabirince Doğu Ortaklığı:

“AKP'nin bölgeye yönelik önemli bir politika girişimi olan Doğu Ortaklığı, Doğu komşularımızı AB'ye daha yakın hale getirmeyi amaçlamaktadır. Demokratik dönüşümünü desteklemek için komşularımızla daha fazla işbirliği içinde olmak üzere kilit politika alanlarında reformları teşvik etmeyi, aynı zamanda siyasi ve ekonomik alanlarda güçlü bağlantıların kurulmasını arzulamaktayız. AB fonlarından ayrılmış olan destek programları bu hedeflere ulaşmamız için bir araç rolünü üstlenmektedir.”⁹⁴

Yasal dayanağını AET 238. Maddesi ve ABİHA'nın 217. Maddesinden alan OA, Doğu Ortaklığı'nın hukuki alt yapısını oluşturmuştur.

---

⁹¹ Bkz: “European Neighbourhood Policy (ENP)”, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (Erişim tarihi: 10.11.2017)

⁹² Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Moldova ve Ukrayna.

⁹³ M. Arman, H. Mengüaslan., 2015, s. 62.

⁹⁴ Svitlana Musiyenko, “New Challenges For The European Neighbourhood Policy: Key Aspects Of Cooperation Between The Eu And Eastern Partnership Countries”, **13th International Scientific Conference “Economic Policy in the European Union Member Countries”**, 2015, Czech Republic, s. 406.

Bu hükme dayanarak, AB birçok ülke ile OA imzalamasına rağmen, Avrupa kıtasındaki ülkelerle imzaladığı OA, AB üyeliğini öngören bir anlaşma niteliği taşımıştır. 1960'larda önce gümrük birliğinin kurulmasını ve daha sonra AB üyeliğini öngören Yunanistan ve Türkiye ile imzalanan OA'lar, bu kapsamda imzalanan ilk katılım amaçlı anlaşmalar olmuştur.⁹⁵ Daha sonra MDA ülkeleri ile üyelik müzakerelerinin başlatılmasının hukuki dayanağını da, yine bu ülkelerle imzalanmış OA'lar oluşturmuştur.⁹⁶

Güncel olarak ise Doğu Ortaklığı kapsamında AB ile imzalanan OA'nın içeriği ülkenin AB ile kurulan ilişkilere yaklaşımını göstermiştir. Siyasi diyaloglar sonucu, alınan kararlarla imzalanan OA, ikili ilişkilerle beraber, çok taraflı ilişkilerin kurulmasına da zemin yaratmıştır. Bu durum anlaşmanın diğer tarafı olan AB için de geçerlidir. Böyle bir durumda, OA'nın içeriği ilişkilerin boyutunu ve gelecek perspektifini belirlemiştir. Bu durum aynı zamanda dış politikada AB'nin AKP kapsamında ikili ilişkiler kurduğu ülkeler arasında farklı politikalar uygulaması olarak da tezahür etmiştir. Örneğin günümüzde AB, Orta Doğu ülkelerinde istikrarı sağlamak, göç akımlarını dengelemek, güvenlik ve terörizm tehdidine karşı birlikte hareket etmek adına politikalar üretmeye çalıştığı bir zamanda, Doğudaki komşularıyla daha sık ve derinleştirilmiş siyasi ve ekonomik ilişkiler için müzakereler sürdürmektedir.⁹⁷

Geçmiş dönemlerde Avrupa kıtasındaki ülkelerle imzalan OA'lar, AB'ye katılımı öngörmesine rağmen, Doğu Ortaklığı kapsamında imzalanan OA'lar üyelik

---

⁹⁵ 1961 yılında AET ve Yunanistan arasında imzalanan Ortaklık (Atina) Antlaşması; 1964 yılında AET ve Türkiye arasında imzalanan Ortaklık (Ankara) Antlaşması.

⁹⁶ Jonida Begaj, "AB'ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 2016, C.15, No:1, s. 36.

⁹⁷ Alan Mayhew, "The Eastern Partnership – Something New or Window-dressing", Sussex European Institute, **SEI Working Paper** No 109, 2009, s. 8.

perspektifi içermemiş, hatta üyelik durumu bazı üye devletlerin ciddi tepkisine yol açmıştır.⁹⁸

Genel olarak ise, Doğu Ortaklığı dört kısım şeklinde inceleyebiliriz:

- İkili ilişkiler; ikili ilişkilerin temelini Doğu Avrupa ülkeleri ile OA'larının müzakeresi ve uygulanması oluşturmuştur. Bu anlaşmalarla daha demokratik ve serbest ticaret alanlarının oluşturulmasını öngören ve istikrarlı, sürdürülebilir bir pazar ekonomisinin yaratılması hedeflenmiştir. Anlaşmalarda AB değerlerine uyum, insan haklarına saygı, vize kolaylığı, geniş politika alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi ve benzeri konuları kapsayan mevzular yer almıştır.

- Çok taraflı ilişkiler; en belirgin çok taraflı ilişkiler enerji politikası ve enerji altyapısının oluşturulması gibi alanlarda ortak projelerde yer almak düşünülebilir. Zira, AB'nin amacı, Birliğin iç pazarına entegrasyon hazırlığı da dahil olmak üzere önemli alanlarda çok taraflı diyalogu teşvik etmektir.

- Yönetim yapıları; ikili ilişkiler alanında yönetim, normal olarak Ortaklık Konseyleri ve Komiteleri tarafından ve izleme komiteleri de dâhil olmak üzere OA'larında yetkilendirilen çalışma grupları ile birlikte icra edilmesi. Gündem değerlendirmesi için, Doğu Ortaklığı'nın Devlet veya Hükümet Başkanları Toplantıları iki yılda bir, Dışişleri Bakanları toplantıları ise yılda bir kez olmakla her sene düzenlenmesi planlaştırılmıştır.

- Finansal yardımlar; AB fonlarından ortaklık hedeflerine ulaşmak amacıyla, destek ve teşvik programlarının yaratılması da öngörülmüştür.⁹⁹

AKP kapsamında başlatılan ilk destek programları, 2000-2006 yıllarında TACİS, MEDA ve benzeri bölgesel yardım programlarıyla gerçekleştirilmiştir. Ocak

⁹⁸ Janene Pieters, "Netherlands Pm Against Ukraine Joining EU", **NLTimes News**, 31 March 2016, <https://nltimes.nl/2016/03/31/netherlands-pm-ukraine-joining-eu> (Erişim tarihi: 13.11.2017)

⁹⁹ A. Mayhew, 2009, s. 7.

2007 tarihinden itibaren ENİ adı altında, komşuluk politikasının finansmanını sağlayan bir mali program oluşturulmuştur. 2007-2013 yılları arasında ENİ programı kapsamında komşu ülkelere belirli hedefler doğrultusunda, 12 milyar Euro mali yardım yapılmıştır.¹⁰⁰ 2014 yılından 2020 yılına kadar ise, komşuluk hedeflerine ulaşmak adına 15.4 milyar Euro bir bütçe ayrılması karara alınmıştır.¹⁰¹

Özetle, Doğu Ortaklığı kapsamında kurulan ilişkilerin nihai amaçları olarak, OA imzalayan ülkelerde genellikle insan hakları alanında, kurumsal, idari ve hukuki yapıda reform ve teşviklerle demokratik ortamın oluşturulması, bu ülkelerle ortak dış politikanın uygulanması, ülke ekonomisini AB standartlarına uygun şekilde dönüştürerek, Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanlarının (DKSTA) oluşturulması, sosyal reformlar ve vize serbestisi uygulamalarıyla, toplumlar arasında yakınlaşmanın sağlanması, kıtada güvenliğe ve tehdit amaçlı oluşumlara karşı ortak mücadele vb. göstermek mümkündür.

2.2.2. Doğu Ortaklığı: Jeopolitik Girişim Olarak

Doğu komşularına yönelik derinleştirilmiş ilişkilerin kurulmasını ilk kez 2002'de beşinci genişlemenin başında savunan İngiltere ve Danimarka'nın ardından, AB'ye üye olan Polonya devam ettirmiştir. Doğu Ortaklığı önerisi, Çek Cumhuriyeti'nin dönem başkanlığı döneminde Haziran 2008 Avrupa Konseyi'ne bir bildiri gönderen Polonya ve İsveç Hükümetleri tarafından gelmiştir. Ağustos 2008'de Gürcistan'da çıkan savaş sonrasında, Eylül ayında AB'nin Zirve toplantısında bu politikanın uygulanmasını hızlandırmaya karar verilmiş ve Ekim 2008'de yine Polonya

¹⁰⁰ R. Sadowski, 2013, s. 28.

¹⁰¹ Bkz: "European Commission, Eastern Partnership Results 2014", <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/eastern-partnership-results-2014.pdf> (Erişim tarihi: 15.11.2017)

ve İsveç tarafından üretilen çok daha ayrıntılı bir raporla geliştirilmiştir.¹⁰² Bu girişim Polonya'nın AB kapsamında başlattığı ilk jeopolitik adım olmakla beraber, AKP kapsamında yürütülen diğer bölgesel programları dengelemek adına başlatılan bir dış politika aracı olarak da değerlendirmek mümkündür.¹⁰³

Doğu Ortaklığı vasıtasıyla, AB, doğudaki komşularıyla, SSCB'nin çöküşünden bu yana ilk kez daha az müdahaleci OİA düzeninden, daha kapsamlı ve etkili hukuk alanına geçiş yapmıştır. DKSTA'nı da içinde barındıran Doğu Ortaklığı, AB'nin diğer ülkelere nazaran, doğu komşularına teklif ettiği en kapsamlı ilişki sözleşmesi konumundadır.¹⁰⁴

AB'nin doğudaki komşularına yönelik başlattığı başlatıldığı bu politika, Rusya faktörünü göz önünde bulundurmadan başarıya ulaşamayacağı açıktır. Ayrıca, AB'nin MDA genişlemesiyle paralel NATO genişlemesi, Füze krizi, Renkli Devrimler, Gürcistan'da çıkan savaşın üzerine, bu dönemde başlatılan Doğu Ortaklığı, Rusya ile ilişkilerindeki krizi daha derinleştirmiştir. İlişkilerin düzelmesi ve mevcut OİA'nın yeni temeller üzerinde kurulması adına Moderleşme Ortaklığı bir araç olarak görülmüştür.

Ayrıca, dönemin AB ODGP Yüksek Temsilcisi Javier Solana, Doğu Ortaklığı girişimi herhangi bir ülkeye yönelik olmadığını, bölge ülkelerinin kendileri için AB ile daha yakın ilişkiler kurmalarına yardımcı olan karşılıklı yarar sağlayan ve yapıcı bir platform olduğunu belirtmiştir. Ek olarak, AB'nin diğer ülkelerle işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri için atılmış bir adım olarak nitelendirmiştir. Aynı zamanda, AB Konsey Dönem Başkanı, Çek Cumhuriyeti'nin Başbakan Yardımcısı Aleksander

---

¹⁰² A. Mayhew, 2009, s. 4.

¹⁰³ Agnieszka K. Cianciara, "Eastern Partnership – opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy A?", **The Institute of Public Affairs**, S.4, June 2008, s. 4.

¹⁰⁴ Hrant Kostanyan, "The Fifth Eastern Partnership Summit: Between Hyperbole and Understatement", **CEPS Publishing**, ISSUE 142, Nov. 2017, s. 3.

Vondra, Doğu Ortaklığı'nın Rusya'ya karşı bir girişim olmadığı açıklamasında bulunmuştur.¹⁰⁵

Moskova ise AB tarafından önerilen Doğu Ortaklığı girişimine genellikle şüpheyle yaklaşmıştır. İlk yaşanan kaygılar, en başta NATO genişlemesine zemin oluşturmakla beraber, ekonomik ve siyasi alanda hem bu ülkelerle, hem de AB ile yaşanacak sorunlar yönünde olmuştur. Gürcistan savaşı sonrası, Rusya'nın imaj kaybı, bölgenin AB-NATO genişlemesine zemin yaratacağı endişesini artırmıştır.¹⁰⁶

Doğu Ortaklığı'nı değerlendiren dönemin Devlet Başkanı Medvedev bu girişimi, "Rus karşıtı olan ülkelerin Doğu Ortaklığı politikasını Rusya'ya karşı işbirliğine çevirebileceğini" ifade etmiştir.¹⁰⁷ Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov ise AB'nin bu girişimini "etki alanını" genişletmeye yönelik bir politika olarak yorumlamış ve Avrupa'da yeni ayrıştırıcı sınırların çizilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁸ Dönemin Başbakanı Putin ise Doğu Ortaklığı'nı "NATO'nun genişlemesi adına zemin oluşturan araç" rolünü üstlendiğini belirtmiştir.¹⁰⁹

2.2. Rusya'nın Yakın Çevre Politikaları

2.2.1. Rusya'nın Doğu Avrupa Politikası

Eski Dışişleri Bakanı İgor İvanov¹¹⁰:

---

¹⁰⁵ "AB'nin Doğu Ortaklığı umutlu başladı", DW News, Mayıs 2005, <https://www.dw.com/tr/abnindo%C4%9Fu-ortakl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-umutlu-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-4234351> (Erişim Tarihi: 20.11.2017)

¹⁰⁶ R. Sadowski, 2013, s. 25.

¹⁰⁷ H. Özdal, 2016, s. 228.

¹⁰⁸ Valentina Pop, "EU expanding its "sphere of influence," Russia says", **Euobserver News**, Brussels, 21. March 2009, <https://euobserver.com/foreign/27827> (Erişim Tarihi: 20.11.2017)

¹⁰⁹ H. Özdal, 2016, s. 229.

¹¹⁰ 1998-2004 yılları arasında Boris Yeltsin ve Vladimir Putin döneminde Dışişleri Bakanı olarak çalışmıştır.

“BDT¹¹¹ içerisinde Rusya'nın çıkarlarını görmezden gelen, onun pozisyonunu zayıflatan, bölgede Rusya'yı dışlayan politikalar yürüten üçüncü devletlere karşı mühasama göstermeyecektir.”¹¹²

Rusya'nın BDT üyeleri ile olan ilişkilerinin temelinde, her zaman güvenlik, ekonomi, kimlik gibi unsurlar öne çıkmıştır.¹¹³

Daha çok SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan eden devletleri, Rusya etki alanında tutmak amacıyla kurulan BDT, Boris Yeltsin'in Rusya'yı aniden kapitalizme geçirme çabası ve “şok terapisi”nin müzakere edilmeden, BDT koşullarını tanımadan uygulanması, BDT ülkelerinin üretim yapıları üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bundan başka, Rusya'da tüm alanlarda yaşanan iç sorunlar, BDT'nin işlevselliğini büyük önemde yitirmesiyle sonuçlanmıştır.¹¹⁴

Yeltsin döneminde Rusya'nın BDT politikası, Rus dış politikasının kendi içinde gösterdiği değişimlere uygun olarak şekillenmiştir. 1991-1993 yılına kadar tam bir Batı yanlısı politikalar uygulayan Moskova, Batı ile siyasi, ekonomik hatta askeri bütünleşme arzuladığı bir zamanda, BDT ile ilişkilerde de AB modeli gibi bir oluşum kurmayı amaçlamıştır. 1993-1999 yılları arasında ise, Batı karşıtı düşüncelerin Rusya içinde büyümesiyle, “Yakın Çevre” söylemi popülerlik kazanmıştır. Bu dönemde Rusya, jeopolitik alanda yeniden saygınlığını kazanmanın tek şartını, BDT üyeleri ile ilişkilerin yoğunlaşmasında görmüştür.¹¹⁵

---

¹¹¹ Bağımsız Devlet Topluluğu - 8 Aralık 1991'de Rusya, Belarus ve Ukrayna tarafından Belovejsk Anlaşması ile kurulmuştur. 21 Aralık tarihinde Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan BDT'ye katılmışlardır. Gürcistan Aralık 1993'te, Azerbaycan ve Moldova ise Nisan 1994'te BDT'ye katılmıştır. 12 üyeden oluşan BDT, 2005'te Türkmenistan'ın, 2009'ta Gürcistan'ın, 2014'te ise Ukrayna'nın üyelikten çekilmesiyle, şuan 9 üye devletten oluşmaktadır.

¹¹² Igor S. Ivanov, **The New Russian Diplomacy**, Brookings Institution Press, Washington 2004, s. 13.

¹¹³ İbid, s. 56.

¹¹⁴ Jean-Robert Jouanny, **Putin ne İstiyor?**, İletişim Yayınları 2017, s. 99.

¹¹⁵ H. Özdal, 2016, s. 59-60.

Putin devlet başına geldikten sonra, “Yakın Çevre” Rusya dış politikasında daha ön plana geçmiştir. Putin Rusya’sının önündeki hedefleri, silahlı kuvvetleri yeniden canlandırmakla, Rusya’nın uluslararası düzende saygınlığını ve gücünü yeniden kazanmak, dünya ekonomisinde Rusya’ni uygun bir konuma getirmek, bölünmüş ve iç dengeleri parçalanmış devlet otoritesini¹¹⁶, güçlü ve merkezi bir devlet yapısına dönüştürmek olarak sıralamak mümkündür.¹¹⁷

Lakin Putin ilk yıllarından itibaren, yakın çevreyi etki alanında tutmak arzusunu, Rusya’nın jeopolitik alanda güç kaybetmesi engellemiştir. Zira bu dönemlerde Rusya, BDT ülkelerinin Batı ülkeleriyle ekonomik ilişkiler kurma çabasını normal karşılamaya mecbur kalmış¹¹⁸, hatta 2002’deki NATO – Rusya Zirvesi’nde, Putin, Ukrayna’nın “barış ve güvenlik kaygıları ile ilgili kendi yolunu seçecek, bağımsız bir ülke” olduğunu belirterek, NATO ile Kiev arasındaki müzakerelere itiraz etmemiştir.¹¹⁹

Buna rağmen, ABD’nin başını sürdüğü bir dünya düzeni yerine, çok kutuplu bir uluslararası sistem taraftarı olan Rusya, “yakın çevre”de ve genellikle de kıtada siyasi gelişmelere yön veren bir “küresel güç” olmayı hedeflemiştir.¹²⁰

2007’lerde enerji kaynakları vasıtasıyla ekonomisini güçlendiren ve iç politikada reformlar uygulayan ve eski dönemlere nazaran daha güçlenen Rusya’da, çok kutuplu dünya yaratma amacı dış politikada da kendini göstermiştir. Bu açıdan Münih Konferansı bir dönüm noktasıdır. Putin, 2007’de 43. Münih Güvenlik Politikası

---

¹¹⁶ Boris Yeltsin dönemi, oligarşi düzenin devlet üzerinde, iç ve dış politikada güçlü etkiler yarattığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Bu oligarşi kesim diplomasi ve medya güçleri vasıtasıyla, Rus halkı üzerinden zenginleşmiş ve merkezi devlet yapısını yıpratmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz: Putin, Russia and the West - Putin Documentary Films 2016 <http://youtu.be/gSV90uMQn1Y> (Erişim Tarihi: 25.11.2017)

¹¹⁷ Mesut H. Caşın, Giray S. Derman, **Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Pencerisinden Yeni Ufuklar**, SRT Yayınlar 2016, s. 274.

¹¹⁸ I. S. Ivanov, 2004, s. 74.

¹¹⁹ Bkz: NATO - Russia Council Rome Summit 2002, <https://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf> (Erişim Tarihi: 25.11.2017)

¹²⁰ M. H. Caşın., G. S. Derman., 2016, s. 318.

Konferansı'ndaki tarihi konuşmasında¹²¹ , bunu açıkça ve sert şekilde belirtmiştir. Tek kutuplu dünya düzenini eleştiren Putin, ABD'nin ulusal sınırlarının ötesine geçtiğini ve diğer ülkelere dayatmalar da bulunduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Putin, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne füze savunma sistemi kurma planıyla, NATO'nun genişlemesini ciddi bir tehdit olarak gördüklerini belirtmiştir.¹²²

AB'nin MDA genişlemesi ile paralel NATO'nun Rusya sınırlarına kadar gelmesi, aynı zamanda “yakın çevre”de başlayan “renkli devrimler”¹²³ ve en önemlisi Moskova'nın Tiflis ve Kiev'deki değişimlere müdahalede yetersiz kalması, Rusya'yı Batı kuşatmasına karşı politikalar üretmeye itmiştir.¹²⁴

Bu açıdan Ukrayna, konumu itibarıyla Rusya için hayati öneme sahip ilk ülkedir. İlk olarak, Avrupa kıtası ile sınırda yerleşen Ukrayna, Rusya için bir köprü, bir “tampon bölge” konumundadır. Buna göre, ülkedeki yapısal tüm değişimler Rusya gibi Batılı ülkeleri de ilgilendirmiştir. Ukrayna, Doğu Avrupa bölgesinin en çok nüfusa, en büyük toprak yüz ölçümüne ve ordusuna sahip bir ülkedir. SSCB döneminde de Rusya'dan sonra gelen ikinci en büyük teknolojik güç konumunda olmuştur.¹²⁵

SSCB'nin çöküşünden sonra, enerji kaynaklarının Avrupa ülkelerine taşınmasına başlanmasıyla, Rusya için Ukrayna'nın stratejik bir bölge olarak önemi daha da artmıştır.¹²⁶ Diğer yandan enerji kaynaklarından yoksun olan Ukrayna, bu

---

¹²¹ “Putin's speech at 43rd Munich Conference on Security Policy”, February 12, Munich 2007, <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html?noredirect=on> (Erişim Tarihi: 25.11.2017)

¹²² M. H. Caşın., G. S. Derman., 2016, s. 319.

¹²³ 2003'te Gürcistan'da “Gül Devrimi” , 2004'te Ukrayna'da “Turuncu Devrimi” , 2005'te Kırgızistan'da “Lale Devrimi”.

¹²⁴ J. R. Jouanny, 2017, s. 104.

¹²⁵ Erhan Büyükhancı , “Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri”, ed. Erhan Büyükhancı, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Phoenix Yayınları 2004, s. 401.

¹²⁶ Batı ülkelerinin aldığı qazın %80'ni Ukrayna toprakları üzerinden Avrupa'ya ulaştırmaktadır. Bu ise Rusya'nın satdığı doğalgazın ise %50'sine denk gelmektedir.

alandanda Rusya'ya bağımlı bir ülkedir. Bu iki faktör, ülkeleri karşılıklı bağımlı hale getirmiştir.¹²⁷

1991 yılında SSCB'nin yıkılması ve Ukrayna'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle, Rusya'nın önemli askeri üslerinden olan Odesa ve Sivastopol üslerini kaybetmesi ile Karadeniz'de "Deniz Gücü Boşluğu" meydana gelmiştir.¹²⁸ Ukrayna-Rusya arasındaki sorunlara neden olan Karadeniz filosu üzerinde, birçok görüşmelerin ardından, 1997 yılında anlaşmaya varılmıştır. Anlaşmaya göre, Sivastopol üssü, Ukrayna'nın Rusya'ya olan enerji borcu karşılığında, Rusya'ya 20 yıllığına 100 milyon dolara kiralanmış, aynı zamanda borcun önemli bir kısmı ödenmiştir.¹²⁹ Rusya'nın sıcak denizlere açılan bu kapısı, Akdeniz gibi stratejik öneme sahip bölgede askeri gücünü bulundurma arzusu, bölgeni Rusya için vazgeçilemez kılmıştır.

Bölgede Rusya açısından diğer önemli bir ülke Moldova'dır. Doğu Avrupa'da Ukrayna ile Romanya arasında yer alan Moldova, SSCB'nin dağılmasıyla, bağımsızlığını kazanan 15 devletten biridir. Moldova, SSCB döneminde Rusya karşıtı politikalar izlemiş ve milliyetçi akımların ağırlık kazandığı 1980 yıllarında Rusçayı resmi dil olarak çıkarmış ve Moldovacayı resmi dil olarak kabul etmiştir. Ayrıca, Romanya'da olduğu gibi, alfabenin Latinceye dönüştürülmesine karar vermiştir.¹³⁰

Moldova'nın Rusya ile sınırları olmamasına rağmen, Moldova, Rusların toplu yaşadığı ülkelerden biridir. Bu açıdan Moldova sınırları içinde yer alan ayrılıkçı Transdinyester bölgesi, Rusya açısından her zaman önem taşımıştır. 23 Haziran 1990'da Moldova'nın SSCB'den ayrılması ve bağımsızlığını ilan etmesinin ardından,

---

¹²⁷ Sait Sönmez, "Kırım Sorunu Bağlamında Rusya Ukrayna İlişkilerinin Analizi", **International Conference on Social Sciences and Education**, Samsun 2015, s. 792.

¹²⁸ Halil Akman, "Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu", **Turkish Studies**, Volume 9/1, Ankara 2014, s. 4.

¹²⁹ Utku Yarıcı, "Ukrayna-NATO İlişkilerinin Tarihsel Analizi", **Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara 2015, s.1479.

¹³⁰ Elnur İsmayil, "Moldova'da Ayrılıkçı Bölgeler Sorunu ve Rusya-Batı Rekabeti", **BİLGESAM** 2014, <http://www.bilgesam.org/incele/1812/-moldova%27da-ayrilikli-bolgeler-sorunu-ve-rusya-bati-rekabeti/#.W0-WuFV97IV> (Erişim Tarihi: 27.11.2017)

Transdinyester bölgesinin başkenti Tiraspol'de SSCB bünyesinde, Transdinyester Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oluşturulması ile ilgili karar alınmıştır. Zira bölge, Rusların çoğunlukta olduğu bir bölgedir. Aynı zamanda, bu bölgede Rus askeri üssü bulunmaktadır.¹³¹

Ukrayna gibi Moldova da, aynı zamanda enerji alanında Rusya'ya bağlı bir ülkedir. Zira ülkenin enerji ihtiyacının %90'ı Rusya tarafından karşılanmaktadır.¹³²

Ukrayna gibi, Moldova'da da toplum Rusya ve ya AB'ye entegrasyon temelinde ikiye ayrılmıştır. Romanya ile özel etnik bağlar çerçevesine ilişkiler kurmaya çalışan diğer bir grup, aynı zamanda Rusya etkisinden kurtulup, AB ile ilişkiler kurmaya da çalışmaktadır.¹³³

SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Belarus, günümüzde eski Sovyet Cumhuriyetleri ile içerisinde Rusya ile ilişkileri en sık ve üst düzeyde olan¹³⁴, aynı zamanda Rusya ile kültürel ve milli bağları olan ve siyasi ve ekonomik alanlarda da Rusya'ya bağlı bir ülke konumundadır.¹³⁵

Rusya “yakın çevre”sini “Batı kuşatmasından” korumak ve ileri de BDT ülkelerinin AB ve NATO ile yaklaşmasına engel olacak etki mekanizmalarının oluşturulması, Rus dış politikasının önceliği haline gelmiştir. Rusya, bu bölge ülkelerindeki Rus askeri üslerini, bu ülkelerin Rusya'ya ekonomik ve enerji alanındaki bağılıklarını, bu ülkelerde bulunan Rus azınlığını, etnik azınlıklar arasındaki sorunları

---

¹³¹ Sevilay Yıldırım, “Rusya'nın Avrasya Politikasında Yumuşak Güç: İmkanlar ve Sınırlar”, Uzmanlık Tezi, Başbakanlık, Ankara 2014, s. 80.

¹³² Steven Woehrel, “Moldova: Background and U.S. Policy”, **Congressional Research Service** 2014, s. 5.

¹³³ Laura Stefan, “Conflicts Of Interest and Incompatibilities In Eastern Europe Romania, Croatia”, **Expert Forum** 2012, s. 36.

¹³⁴ Agata Miazga, **Russia's policy on Belarus**, Centre for Eastern Studies 2013, s. 10.

¹³⁵ Tony van der Togt, **The Belarus factor**, The Clingendael Institute 2017, s. 5.

ve bu ülkelerdeki dondurulmuş çatışma bölgelerini, bu ülkelere, hatta diğer Doğu Ortaklığı ülkelerine de baskı aracı olarak kullanmaya başlamıştır.¹³⁶

Özellikle, bu etki araçlarından olan Rusya'nın doğalgaz şirketi GAZPROM, aynı zamanda bir dış politika aracına dönüştürülmüş ve ülkelerin dış politikasını etkileyecek kapasiteye ulaşmıştır.¹³⁷

2.2.2. Güney Kafkasya: Jeopolitik Önemi ve Etki Mekanizmaları

Eski Rusya Dışişleri Bakanı İgor İvanov:

“Rusya, Kafkasya devletidir ve bu bölgede doğal çıkarları vardır. Rusya'nın Kafkasya politikası tarihi, ekonomik, siyasi, dini ve kültürel ilişkilerin sürekliliğine dayanmaktadır. Bizim başlıca amacımız bu bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamaktır. Bizim bölgedeki varlığımız istikrarın sağlanması için yeterlidir. Bu konu bugün de bizim için güncelliğini korumaktadır.”¹³⁸

Güney Kafkasya, farklı çıkarların kesiştiği bir jeopolitik bölgedir. Rusya'nın eski SSCB üyesi olan Güney Kafkasya ülkeleri¹³⁹ ile komşu olması, bölgedeki uyuşmazlıklardan etkilenmesine neden olmuştur. Bu sebepten Rusya, her zaman bu bölgeyi “Arka Bahçe”si olarak görmüştür.¹⁴⁰

Sovyet sonrası dönemde Güney Kafkasya, BDT içinde sorunlu bölgelerden biri haline gelmiştir. Güney Kafkasya'daki Gürcistan¹⁴¹ ve kısmen Azerbaycan, bu bölgede

¹³⁶ M. İ. Yapıcı, 2010, s. 429.

¹³⁷ İbid, s. 426.

¹³⁸ Hatem Cabbarlı, “Bağımsızlık Sonrası Ermenistan'ın Enerji Politikası”, **Avrasya Dosyası**, C.9, S.1, 2003, s. 5.

¹³⁹ Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan.

¹⁴⁰ İlyas Kamalov, **Moskova'nın Rövanşı**, Yeditepe Yayınevi 2008, s. 102.

¹⁴¹ 2008'de Rusya ile savaşın sonra Gürcistan BDT'den ayrılmıştır.

Batı yanlısı ülkeler olarak bilinmiştir. Her iki ülke Batı yanlısı eski SSCB ülkeleri tarafından kurulan GUAM¹⁴² Teşkilatı'nın üyesi ve kurucu ülkesidir. Ermenistan ise bölgede Rusya yanlısı politikalar uygulayan ve Rusya'nın bölgedeki amaçları doğrultusunda hareket eden bir ülke olarak bilinmiştir.¹⁴³

Rusya'nın Güney Kafkasya politikası, BDT'ye yönelik geliştirdiği stratejinin bir parçası olmuştur.¹⁴⁴

Gürcistan, Güney Kafkasya'nın anahtarı olarak bilinen ve jeopolitik açıdan diğer komşularından daha önemli avantajı, bölgenin açık denizlere çıkışı olan tek devleti olmasıdır. Ülkelerin coğrafi açıdan etnik azınlıklarla çevrilmiş olması, Gürcistan açısından bakıldığında dezavantajlı durum olarak nitelendirmek mümkündür.¹⁴⁵

Gürcistan, Rusya ile en uzun sınıra sahip Güney Kafkasya cumhuriyetidir. Stratejik konumuna göre Rusya açısından Gürcistan ile ilişkiler her zaman büyük önem taşımaktadır. SSCB'nin çöküşünden sonra ise Gürcistan ile ilişkiler de kırılmalar yaşanmıştır. Bu gerginliklere sebep, örneğin, Rusya'ya çeçen militanlarla mücadelede çekimserliği, Gürcistan'da bulunan Rus askeri üslerini kapatma girişimleri¹⁴⁶ ve en

---

¹⁴² Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova Devlet Başkanları tarafından 10 Ekim 1997 yılında Strasburg'da bir anlaşma sonrasında kurulmuş bölgesel teşkilatdır. GUAM'ın ana amacı, egemenlik, toprak bütünlüğü, sınırların dokunulmazlığı, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı konularında Avrupa'ya entegrasyon olarak belirtilmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz: <https://guam-organization.org/en/> (Erişim Tarihi 30.11.2017) .

¹⁴³ İbid, s.103.

¹⁴⁴ Sait Sönmez, "Putin Yönetimi'nin Güney Kafkasya Politikası", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.15/2, s. 97.

¹⁴⁵ Zaza Shatirishvili, "National Narratives and New Politics of memory in Georgia", Ed. Paul B. Rich, **Crisis in The Caucasus: Russia, Georgia and The West**, MPG Boog Group 2010, s. 147.

¹⁴⁶ Mart 1999'da Gürcistan Parlamentosu'nda alınan karar sonucunda, Rusya'dan Gürcistan'da bulunan askeri üslerini kapatması talep edilmiştir. Ekim 1999'da İstanbul'da yapılan AGİT Zirvesi'nde taraflar bu konuda karara varmıştır. Bu karar göre, Rusya, 31 Aralık 2000 tarihine kadar, Tiflis yakınındaki Vaziani ile Abhazy'a'daki Gudauta üslerini kapatmayı ve sonrasında Ahılkelek ve Batum'daki iki askeri üsle ilgili olarak da Gürcistan Hükümeti ile görüşerek bir çekilme planı hazırlanmasını kabul etmiştir.

önemlisi Gürcistan'ın AB ve ABD yanlısı politikalar izlemesi olarak sıralamak mümkündür.¹⁴⁷

Ermenistan, bölgede koridor olarak nitelendirebileceğimiz bir konuma sahiptir. Enerji kaynaklarının Batı'ya aktarılmasında olası geçiş yollarının tam ortasında bulunması, Ermenistan'ın konumunu güçlendirmiştir. Ayrıca, Doğu-Batı ekseninde, Rusya'nın ve İran ile bağlantılarını Ermenistan üzerinden oluşturması nedeniyle de Kuzey-Güney ilişkilerinin kurulması ekseninde, Rusya açısından büyük bir öneme sahiptir.¹⁴⁸

SSCB ülkelerinde başlayan bağımsızlık mücadeleleri, Ermenistan'da da yaşanmış ve 1990'lı yılların başlarına kadar Rusya karşıtı görüşler benimsemesine rağmen, bağımsızlık kazandıktan sonra, ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar sebebiyle yeniden Rusya ile olan ilişkilerini daha da geliştirmeye çalışmış ve ister siyasi, isterse de ekonomik, bölgenin Rusya'ya en çok bağımlı ülkesi konumuna gelmiştir. Aynı zamanda, Rusya ile sınırı bulunmamasına rağmen, Ermenistan, Rus askeri üslerini kendi arazisinde yerleştirmiştir.¹⁴⁹

Bölgeyi Rusya açısından daha değerli kılan diğer bir ekonomik unsur, bölge ülkelerinden Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervleri ve Hazar havzasında bulunan enerji kaynaklarıdır.¹⁵⁰

Azerbaycan'ı önemli kılan diğer bir neden, İran ve Türkiye ile sınır komşusu olmasıdır. Bu konumu itibariyle Türkiye'nin bölgeye ve Orta Asya'daki Türk devletleri ile ilişkiler kurması, İran'ın ise ağırlıklı olarak Şii müslümanların yaşadığı Azerbaycan'da etkin olması adına jeopolitik öneme sahiptir. Bu faktörler, Rusya'nın

---

¹⁴⁷ S. Sönmez, 2011, s. 98.

¹⁴⁸ Tracey C. German, "Pipeline Politics: Georgia and Energy Security", Ed. Paul B. Rich, **Crisis in The Caucasus: Russia, Georgia and The West**, MPG Boog Group 2010, ss. 94-113, s. 98.

¹⁴⁹ H. Cabbarlı, 2003, s. 3.

¹⁵⁰ Ahmet Sapmaz, **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, Ötüken Yayınları 2008, s. 33.

eski Sovyet ülkesi olan Azerbaycan ile ilişkilerini önemli kılmıştır. Azerbaycan aynı zamanda Rusya'nın Yakın ve Orta Doğu'ya etkisini göstermek açısından da önemli jeopolitik konuma sahiptir.¹⁵¹

Rusya, Güney Kafkasya'daki varlığını, sadece Ermenistan'da bulunan askeri varlığı ile sürdüremeyeceğinden, bölgeye ekonomik alanda da nüfuz etmeyi amaçlamıştır. Bölgede siyasi, askeri istikrarsızlıklar yaşanırken, Rusya, Güney Kafkasya'da varlığını ekonomik araçlar vasıtasıyla geliştirmeye başlamıştır. 2002 yılının başından itibaren Rus enerji firmaları Hazar Havzasındaki ülkelerle ve özellikle Azerbaycan ile ilişkilerini artırmıştır. Özellikle, enerji alanında etkinliğini korumayı hedefleyen Rusya, Güney Kafkasya devletlerindeki elektrik, gaz ile ilgili devlet şirketlerinin özelleştirme sürecine, Rus firmalarının katılımını teşvik etmiş ve bu sayede bu ülkelerin iç politika dinamiklerine etki etmeyi amaçlamıştır.¹⁵²

Ayrıca, yıllar içinde bu ülkelerin Rusya'ya ekonomik bağılıkları, Rusya'nın etki mekanizmasını daha da kuvvetlendirmiştir. Ticari ilişkilerin yanı sıra, büyük bir kısım Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan vatandaşları Rusya'da çalışmakta ve kendi ülkelerinin ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Bundan başka ikili ticaret ilişkilerinde de Rusya'ya bağılılık mevcuttur. Başta birçok gıda tüketim ürünleri olmakla, diğer alanlara ait ürünler Rusya pazarlarından tedarik edilmektedir. Bu faktörler de, bölgede Rus etkisini artırmaktadır.¹⁵³

---

¹⁵¹ Nazım Cafersoy, **Eyalet-Merkez Düzeyinden Eşit Statüye: Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2000)**, Asam Yayınları 2000, s. 8.

¹⁵² S. Sönmez, 2011, s. 98.

¹⁵³ Telman Nüsretoğlu, "Rusiyanın Qafqaz Siyasəti", Moderator 2015, <http://www.moderator.az/news/68365.html> (Erişim Tarihi 30.11.2017)

Ayrıca, Gürcistan’da yaşayan azınlık halklar arasındaki çatışmalar ve toprak iddialarının getirdiği sorunlar, Ermenistan işgalinde olan Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ bölgesi, Rusya’nın bölgeye etki etmesi açısından önemli bir başka faktördür.¹⁵⁴

2.2.3. “Yakın Çevre” Bütünleşmesi: Avrasya Birliği

Avrasya Ekonomik Birliği’nin (AEB) temelleri, 6 Ocak 1995’te Rusya ile Belarus arasında imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ile başlamış ve 1999 yılında Rusya, Kazakistan, Belarus ve Kırgızistan’ın katılımı ile ortak gümrük ve ortak ekonomik alanın oluşturulması kararıyla sonuçlanmıştır. Bu sürecin devamı olarak, yine aynı ülkelerin katılımıyla, 10 Ekim 2000 tarihinde Avrasya Ekonomik Topluluğu’nun kurulması kararlaştırılmıştır.¹⁵⁵ Kurucu devletler açısından GB ve onun temelinde oluşturulan Ortak Ekonomik Alan’ın(OEA)¹⁵⁶ kurulması, AEB’nin kurulmasının altyapısı olarak görülmüştür.¹⁵⁷

Bu yönde 2009 yılından itibaren başlatılan süreç, 1 Ocak 2010 tarihinde Rusya, Belarus ve Kazakistan tarafından, Gümrük Birliği (GB) Anlaşması’nın¹⁵⁸ yürürlüğe girmesiyle sonuçlanmıştır. Süreç, Kasım 2011’de Avrasya Ekonomik Entegrasyonu Deklarasyonu’nun imzalanmasıyla, GB kapsamında OEA’nın kurulmasıyla devam etmiştir. Ayrıca, bu belge, AEB’ni kurma amacı taşıyan olan bir tür “yol haritası” olarak görülmüştür. Sürecin devamı olarak, 1 Ocak 2012 yılında çok taraflı ticaret sistemi

---

¹⁵⁴ İbid.

¹⁵⁵ İsmail Aydıngün, “Avrasya Birliği: “Gerçek” Bir Entegrasyon mu, Rusya’nın Yeni Hegemonya Kurma Arayışlarının Bir Aracı mı?”, **Karadeniz Araştırmaları**, İstanbul 2017, ss.100-113, s. 103.

¹⁵⁶ 2003 yılında Yalta’da Kazakistan, Rusya ve Ukrayna Devlet Başkanları bir araya gelerek “Ortak Ekonomik Alanın” şekillenmesi ile ilgili Anlaşmaya imza atmıştır.

¹⁵⁷ Bkz: “Working meeting of the Customs Union Commission”, March 25, Moscow 2010, <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/working-party-customs-union/> (Erişim Tarihi 01.01.2018)

¹⁵⁸ Bkz: “Treaty On the Functioning of the Customs Union in the framework of the Multilateral Trading System”, 30 March 2011, <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/dotp/SiteAssets/wto/freddy-eng.pdf> (Erişim Tarihi 01.01.2018)

çerçevesinde GB'nin İşleyişine ilişkin, 17 maddeden oluşan Antlaşma yürürlüğe girmiştir. Aynı yıldan itibaren, Avrasya Ekonomik Komisyonu yaratılmış ve GB ve OEA'nın idari yapısını oluşturmuştur.¹⁵⁹

Mayıs 2014 Minsk Zirvesi'nde taraflar Ermenistan'ın da katılımıyla, AEB'ni kuran Antlaşma'yı¹⁶⁰ imzalamıştır.¹⁶¹ Bu Anlaşma'nın imzalanmasıyla, GB ve OEA kendi bünyesinde birleştiren AEB, siyasi, hukuki, ekonomik alanlarda entegrasyonu amaçlayan bir ulus üstü yapı konumuna gelmiştir. Anlaşma, 1 Ocak 2015 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Anlaşma'nın 8. maddesi AEB'nin idari organlarını belirlemiştir. Hükümet ve devlet başkanlarından oluşan ve yılda bir defa olmak üzere toplantılar yapan Yüksek Avrasya Ekonomi Konseyi (Yüksek Kurul), kararların alındığı en üst kurum olarak belirtilmiştir. Üye devletlerin başbakanlarından oluşan Avrasya Hükümetlerarası Konseyi (Hükümetlerarası Kurul) kararların uygulanması ve planlanmasını, aynı zamanda ilişkilerin derinleştirilmesi açısından yeni tekliflerin hazırlanmasını üstlenen ikinci en üst yetkiye sahip kurumdur. Daimi yetkili kurum ise, üye devletlerin hükümet temsilcilerinden oluşan Avrasya Ekonomik Komisyonu (Komisyon) olarak kabul edilmiştir. Avrasya Ekonomik Birliği Mahkemesi (Birlik Mahkemesi) ise uyumsuzlukları çözmek adına denetleme mekanizmasını elinde tutan kurumdur.¹⁶²

Üyeler arasında eşitlik ilkesinin ve ulusal çıkarların gözletilmesi, ayrıca, üye devletlerin siyasi yapılarına saygı, toprak bütünlüğü ve uluslararası hukukun ilkelerine, insan haklarına ve demokrasiye saygı ve bunlar çerçevesinde karşılıklı çıkara dayalı

---

¹⁵⁹ Bkz: EURASIAN Economic Integration, http://www.mid.ru/en/evraziyskaya_economicheskaya_integraciya//asset_publisher/cb4udKPo51Ba/content/id/735772 (Erişim Tarihi 01.01.2018)

¹⁶⁰ Bkz: AEB Anlaşması Minsk 2014, http://www.eaunion.org/files/history/2014/2014_2.pdf (Erişim Tarihi 01.01.2018)

¹⁶¹ Bkz: 2014 Minsk Summit of the Supreme Eurasian Economic Council, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46767> (Erişim Tarihi 01.01.2018)

¹⁶² Bkz: AEB Anlaşması Minsk 2014, http://www.eaunion.org/files/history/2014/2014_2.pdf (Erişim Tarihi 01.01.2018)

işbirliğinin oluşturulması, Anlaşma'nın 1. maddesinde Birliğin prensipleri olarak belirtilmiştir. Anlaşma genel olarak, birçok alanda ve özellikle ekonomik ağırlıklı bütünleşme hedeflemiştir. Malların serbest dolaşımı ile başlayan ilişkiler, Anlaşma'nın yürürlüğe girmesiyle, sermayenin, hizmetlerin ve işgücünün serbest dolaşımına olanak sağlamıştır. Bundan başka, üye ülke vatandaşlarının Birlik kapsamında hiç bir ayrımcılık olmadan çalışabilme ve sağlık imkânlarından kendi ülkelerindeki gibi yararlanma imkânı tanımıştır. Sermayenin dolaşımı, işadamlarının geniş pazarlara çıkmasına imkân yaratmıştır.¹⁶³

Dünya topraklarının %15'i kadar yüz ölçümüne sahip ve 173 milyon insanı barındıran AEB, dünya petrol üretimine göre birinci, elektrik enerjisi üretimine göre üçüncü, kömür, makine ve demir döküm üretime göre ise dördüncü yerde olmakla, jeopolitik alanda önemli bir konuma gelmiştir.¹⁶⁴

AEB'nin temel amaçlarından biri işbirliği alanlarını hem iç hem de dışa doğru genişletmek ve bununla AEB'nin dengeli ve eşit şekilde işlevselliğini koruya bilmek olarak nitelendirmek mümkündür. Bu açıdan uluslararası örgütlerle ve ekonomik açıdan güçlü ülkelerle kurulacak ekonomik ilişkiler önem arz etmiştir.¹⁶⁵

2011 yılında AEB'ye üye olmak kararını açıklayan Kırgızistan'ın, Ağustos 2015'ten itibaren Birliğe katılımıyla üye sayısı 5'e yükselmiştir.¹⁶⁶ Güncel olarak Çin

---

¹⁶³ AEB, 2. Bölüm, Genel Prensipler.

¹⁶⁴ Canseyit Tüymebayev, "Avrasya Ekonomik Birliği ve Üye Ülkelere Katkıları", **EkoAvrasya** 2015, <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=181&Lang=TR> (Erişim Tarihi 01.01.2018)

¹⁶⁵ Mayıs 2016'da Astana'da toplanan AEB'nin Hükümetlerarası Kurul konferansında taraflar, AEB'nin ekonomik entegrasyonun sürekli devam etmesi ve derinleştirilmesi için üye olmayan ülke ve kuruluşlarla ilişkilerin kurulmasına öncelik vereceklerini belirtmiştir. Bkz: Aiman Turebekova, "EAEU to Focus on Relations with Non-Member Countries in 2016", *Astanatimes* 2016, <https://astanatimes.com/2016/05/16570/> (Erişim Tarihi 01.01.2018)

¹⁶⁶ Bkz: "Kyrgyzstan acceded to the Eurasian Economic Union", Dec. 2015, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/12-08-2015-1.aspx> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

ile Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri devam etmektedir¹⁶⁷, ayrıca, Suriye¹⁶⁸ ve İran¹⁶⁹ AEB üyeliğine sıcak bakmaktadır, bunun dışında, İsrail tarafı da AEB ile ilişkilere olumlu baktığını beyan etmiştir.¹⁷⁰ Bunun dışında, Vietnam, Hindistan, Tayland AEB ile STA'nı imzalamıştır.¹⁷¹ Bundan başka, Birlik üyeleri özellikle Rusya ve Kazakistan Latin Amerika ülkeleri ile olan ikili ilişkileri AEB çerçevesine taşımakla, bu ülkelerle Birlik arasında ilişkilerin kurulması adına girişimlerde bulunmuştur.¹⁷²

Üye devletlerin üçüncü ülkelerle yapacağı anlaşmaların, Birlik karşısında alınan taahhütlere zarar vermemesi, aynı zamanda Birliğin diğer üyeleri ile görüşerek onay alması gerekmektedir.¹⁷³ AB ile Ermenistan arasında 2017 yılında imzalanan anlaşmada, bahsi geçen taahhütler göz önünde bulundurulmuştur.

AEB'nin işleyişini, özellikle enerji alanlarındaki işbirliğini, Rusya'nın ulusal çıkarları uyarınca şekillendiği savunulmuştur. 2025'e kadar oluşturulması planlan ortak enerji politikasının, Birliğe katılımı öngörülen Azerbaycan, Türkmenistan ve Birlik üyesi Kazakistan üzerinde ciddi etkileri olması beklenilmektedir. Ortak enerji politikası, gelirlerinin büyük payını enerji alanından kaynaklanan bu ülkelerin, bağımsız fiyat politikalarını etkileyerek, Birlik üyelerine daha düşük fiyat sunmalarına neden olacaktır.

Ortaya çıkan zararın ise enerji kaynaklarını üçüncü ülkelere daha yüksek fiyattan teklif

¹⁶⁷ Dezan Shira, "China Close to Signing Free Trade Agreement with Eurasian Economic Union", 2017, <http://www.china-briefing.com/news/2017/11/23/china-close-signing-free-trade-agreement-eurasian-economic-union.html> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

¹⁶⁸ The Syrian Prime Minister Wael Halqi, "Syria wants to join Eurasian Economic Union", RT News, Jul. 2015, <https://www.rt.com/business/310337-halqi-syria-russia-eeu/> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

¹⁶⁹ Bkz: "Iran and the EAEU may create a Free Trade Zone", May 2016, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/2016-12-05.aspx> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

¹⁷⁰ Bkz: "Israel Hopes to Sign Deal on Free Trade Zone with Eurasian Economic Union", Asbarez December 2016, http://asbarez.com/141141/israel-hopes-to-sign-deal-on-free-trade-zone-with-eurasian-economicunion/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+Asbarez+%28Asbarez+News%29 (Erişim Tarihi 02.01.2018)

¹⁷¹ Mayıs 2015'te Vyetnam, Haziran'da Hindistan, Temmuz'da da Tayland ile FTA imzalanmıştır.

¹⁷² Alex Sancez, "The Eurasian Economic Union and Latin America: What could 2018 Bring?", Softpedia News, December 2017, <https://intpolicydigest.org/2017/12/11/the-eurasian-economic-union-and-latin-america-what-could-2018-bring/> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

¹⁷³ Richard Pomfret, "The Economics of the Customs Union and Eurasian Union", ed. Frederick S., Cornell S., (2014), **Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents**, Central Asia-Caucasus Institute, s. 57-58.

edilerek kapatılması gerekecektir. Ayrıca, ortak enerji politikasının yürütülmesi, Birlik içinde etkili olan Rusya'nın Batı karşısında etkili dış politika aracına dönüşmüş enerji mekanizmasını daha da güçlendirecektir.¹⁷⁴

Üye ülkeler adına diğer önemli dezavantajlı durum ise, uygulanacak olan ortak gümrük tarifeleridir. Bu durumda, üretmeyen ve dışa bağımlı ekonomiye sahip üye ülkelerin, üçüncü ülkelere uygulayacağı yüksek gümrük tarifeleri, bu ürünlerin fiyatlarının pahalılaşmasına neden olacak ve Birlik içinde en çok üreten ekonomiye sahip Rusya'ya ticari alanda bağımlılığı arttıracaktır.¹⁷⁵

Batı tarafından ise, Kırım'ın ilhakı da göz önünde bulundurularak, AEB Rusya'nın özellikle "Yakın Çevre"de, jeopolitik alanda etkisini ve ağırlığını artırmak amaçları taşıyan bir proje olarak tanımlanmıştır.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ Frederick S., Cornell S., "Tactics and Instruments in Putin's Grand Strategy", ed. Frederick S., Cornell S., (2014), **Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents**, Central Asia-Caucasus Institute, s. 72-74.

¹⁷⁵ R. Pomfret, 2014, s. 54

¹⁷⁶ Lan Bond, **The EU, the Eurasian Economic Union and One Belt, One Road: Can they work together?**, Center for European Reforms, March 2017, s. 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU ORTAKLIĞI ÇERÇEVESİNDE İKİLİ İLİŞKİLERİN

PERSPEKTİFİ

3.1. Hukuk ve Siyaset İlişkisi Üzerinden İkili İlişkiler

3.1.1. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Azerbaycan İlişkileri

SSCB'nin dağılmasından sonra, Avrupa'nın coğrafi ve kültürel bağılıkları olan Doğu Avrupa ülkelerine öncelik tanınması, AB'nin Güney Kafkasya bölgesine yönelik kapsamlı politikalar geliştirememesine neden olmuştur.¹⁷⁷

Buna rağmen, AB için Güney Kafkasya ülkeleri ile olan ilişkiler büyük önem taşımıştır. Örneğin, Avrupa Parlamentosu'nun 2010 yılında almış olduğu bir kararında Güney Kafkasya'ya Hazar bölgesini ve Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir enerji ve iletişim koridoru olması nedeniyle artan önemine dikkat çekilmiş ve bu nedenden dolayı AB'nin Güney Kafkasya ile ilişkilerine bir önem vermesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁷⁸

AB, 1991 yılı sonu Azerbaycan Cumhuriyetini resmen tanımış ve Ağustos 1992 yılından itibaren iki taraf arasında diplomatik ilişkiler kurulmaya başlanılmıştır.¹⁷⁹ AB'nin Azerbaycan'a ve diğer bölge ülkelerine ilk girişimleri, bu ülkelerin

¹⁷⁷ Mitat Çelikpala, "Kafkasya Bölgesinde Uluslararası Siyasetin Gerginlik Alanında Türkiye NATO, ABD ve AB Çıkarları Açısından", **Kafkasya'da Beklentiler ve Olanaklar**, 2008, s. 82.

¹⁷⁸ Bkz: "European Parliament resolution of 20 May 2010 on the need for an EU strategy for the South Caucasus (2009/2216(INI))", <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0193+0+DOC+XML+V0//EN> (Erişim Tarihi 02.02.2018)

¹⁷⁹ Ali Faik DEMİR, "AB'nin Güney Kafkasya Politikaları", ed. Beril Dedeoğlu, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Kitapları, İst. 2003, s. 369.

bağımsızlıklarını sürdürebilmesi ve demokrasi ve pazar ekonomisine geçmelerine yardımcı olmak adına, mali yardımlar¹⁸⁰ sunması şeklinde olmuştur.¹⁸¹

Azerbaycan ile AB arasındaki ilişkilerin yasal çerçevesi, OİA¹⁸² imzalanmasıyla başlamıştır. Bu belge, 22 Nisan 1996'da Lüksemburg'da imzalanmış ve tüm imza sahipleri tarafından onaylandıktan sonra, 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe girmiştir. OİA işbirliğini güçlendirmek için uygun mekanizmalar sağlayarak iki taraf arasındaki ilişkilere yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu belge ile demokrasi, insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı, büyük ölçekli reformlar, serbest ticaret, yatırım, ekonomi, yasama, kültürel ve diğer alanlarda işbirliği öngörülmüştür. Anlaşmanın spesifik hedefleri, ilgili siyasi diyalog çerçevesinde taraflar arasındaki siyasi ilişkilerin geliştirilmesinin sağlanması, Azerbaycan'da demokrasinin güçlendirilmesi, ekonomik gelişme ve piyasa ekonomisine geçişin desteklenmesi, ticaret, yatırım ortamı, ekonomik, sosyal, finansal, bilimsel, teknik ve kültürel alanlarda işbirliğinin kurulması vb. şeklinde özetlenebilir. Diğer ana hedeflerinden biri de Azerbaycan'ın mevzuatını AB mevzuatına uyumlaştırma olmuştur.¹⁸³

2000 yılından itibaren Azerbaycan'ın AB Daimi Temsilciliği Brüksel'de, 4 Şubat 2008'de ise AB'nin Azerbaycan'daki Temsilciliği Bakü'de faaliyete açılmıştır.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ 1991'de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından sonra AB, Azerbaycan ekonomisine önemli bağışçılardan biri olmuştur. Bu süre içinde AB ile ilişkiler "BDT ülkelerine teknik yardım" (TACIS), "Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru" (TRACECA), "Avrupa'ya petrol ve gazın nakledilmesi üzere uluslararası program" (INOGATE), "insani yardım" (ECHO) ve diğer benzeri yardım ve destek programları vasıtasıyla yardım etmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz: <http://www.mfa.gov.az/> (Erişim Tarihi 02.02.2018)

¹⁸¹ Kamil Ağacan, "AB'nin Güney Kafkasya Politikaları", **Stratejik Analiz**, C.7, S.81, 2007, s. 44.

¹⁸² Bkz: "Partnership and Cooperation Agreement Between The European Communities And The Republic Of Azerbaijan", <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0193+0+DOC+XML+V0//EN> (Erişim Tarihi 02.02.2018)

¹⁸³ OİA, Genel Prensipler.

¹⁸⁴ İlqar Qurbanov, "Azərbaycan–Avropa İttifaqı münasibətləri", ed. Fərhad Məmmədov, **Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri (1991-2016)**, SAM, Bakı 2017, s. 319.

Azerbaycan stratejik konumu ve enerji imkânları sebebiyle, AB açısından önemli bir noktada yer almıştır. Özellikle, enerji alanında işbirliği, taraflar arasında önemli müzakere konusu olmuştur.¹⁸⁵

Bağımsızlıktan sonra resmi şekilde Azerbaycan-AB enerji diyalogunun ilk temelleri INOGATE¹⁸⁶ programı ile başlamıştır.¹⁸⁷

Batılı şirketlerin Bakü petrolünü Avrupa'ya taşınması, enerji sektöründeki ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açmıştır. 1994 yılında Azerbaycan ile Rusya, İngiltere ve ABD'nin devlet ve özel petrol şirketleri arasında imzalanan anlaşma ile bu şirketler Hazar Havzası'ndan ham petrolün çıkarılmasına hak kazanmış olmuştur. Ham petrolün aktarılması için 2002 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan¹⁸⁸ boru hattının inşasına başlanılmış ve 2006 yılında bu boru hattı kullanıma verilmesiyle, Azerbaycan enerji koridorunda bir köprü konumuna gelmiştir.¹⁸⁹

Bundan başka, 2006 yılında iki taraf arasında özellikle enerji üzerine işbirliğini derinleştirmeyi hedefleyen Stratejik Ortaklık Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Mutabakat Zaptı, dört mevkide - mevzuat adaptasyonu, arz ve transit sistemleri, enerji verimliliği, teknik işbirliği ve deneyim paylaşımı gibi işbirliği alanlarını belirlemiştir.¹⁹⁰

---

¹⁸⁵ Bkz: "İlham Aliyev and European Commission President Jose Manuel Barroso held a joint press conference 21 June 2013", <https://en.president.az/articles/8503> (Erişim Tarihi 02.02.2018)

¹⁸⁶ INOGATE AB'nin yeni bağımsız devletlere mali desteği çerçevesinde gerçekleştirilen temel bölgesel girişimlerinden biridir. 1999 yılının Temmuz ayında Azerbaycan da dahil, 15 devletin katılımıyla imzalanan devletlerarası petrol ve gaz ihracını öngören Çerçeve Anlaşması INOGATE-in hukuki temelini oluşturur. INOGATE programının dört amacı vardır: ortak ülkelerin özelliklerini dikkate alarak Aİnin iç enerji piyasasının ilkelerine dayalı enerji piyasalarının yakınlaştırılması; enerji ihracat / ithalat ve donanımın şaxelendirilmesi, enerji transit ve enerji talebi meselelerini ünvanlamaqla enerji güvenliğinin artırılması; enerji verimliliği, yenilenebilir enerji ve sürdürülebilir enerji gelişimi vb. Bkz: <http://www.inogate.org/pages/1?lang=en> (Erişim Tarihi 04.02.2018)

¹⁸⁷ İ. Qurbanov, 2017, s. 336.

¹⁸⁸ Bkz: "Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline" https://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/pipelines/BTC.html (Erişim Tarihi 04.02.2018)

¹⁸⁹ İ. Qurbanov, 2017, s. 338-339.

¹⁹⁰ Bkz: "The Strategic Partnership Memorandum of Understanding", June 2006, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dsca/dv/dsca_20130321_14/dsca_20130321_14en.pdf (Erişim Tarihi 04.02.2018)

Ocak 2011 yılında ise, taraflar Bakü'de Güney Gaz Koridoru¹⁹¹ Ortak Deklarasyonu'nu imzalamıştır. Güney Gaz Koridoru, Hazar, Orta Asya ve Orta Doğu doğal gaz kaynaklarını Avrupa pazarına getirebilecek ve AB enerji güvenliğinin çeşitlendirilmesine katkı sağlayabilecek stratejik bir girişim olmuştur. Buna göre, Azerbaycan doğalgazı, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Bulgaristan, Yunanistan ve İtalya'ya teslim edileceği planlanmıştır.¹⁹² Azerbaycan, AB'nin gaz talebinin yaklaşık %5'ini tedarik etmektedir. Aynı zamanda Azerbaycan'ın hem petrol hem de petrol dışı sektördeki en büyük yabancı yatırımcısı olan AB ile olan ticaret, Azerbaycan'ın toplam ticaretinin % 48,6'sını oluşturmaktadır.¹⁹³

Azerbaycan, Güney Kafkasya'da diğer ülkelere nazaran daha bağımsız ve aynı zamanda Rusya ve AB ekseninde tarafsız politikalar geliştirmek arzusundadır. Enerji imkânları vasıtasıyla kurduğu diplomatik ilişkiler sayesinde Bakü, “dengeli dış politika” mekanizmasını devam etmek niyetindedir.¹⁹⁴

Azerbaycan, bağımsızlığını ilan etdikten sonra, Avrupa ile entegrasyonu dış politikasının ana hatlarından biri olarak benimsemiştir. Bu nedenle, Azerbaycan için AB ile ilişkiler özellikle, ekonomik açıdan önem taşımıştır.¹⁹⁵

Ortak değerlere saygı, siyasi, hukuki, ekonomik alanlarla reformların gerçekleştirilmesi karşılığında, ekonomik fırsatlar ve AB iç pazarında pay elde etme

---

¹⁹¹ Bkz: “The Southern Gas Corridor”, https://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz/SouthernCorridor.html (Erişim Tarihi 04.02.2018)

¹⁹² Bkz: “Enerji alanında taraftaşlık”, <http://brussels.mfa.gov.az/content/38> (Erişim Tarihi 04.02.2018)

¹⁹³ Bkz: “Facts And Figures About EU - Azerbaijan Relations”, https://eas.europa.eu/sites/eas/files/eap_summit_factsheet_azerbaijan_eng.pdf (Erişim Tarihi 04.02.2018)

¹⁹⁴ Elmar Məmmədov, “Azərbaycanın xarici siyasəti: təsir edən amillər və prioritetlər”, Bakı 2009, <http://www.mfa.gov.az/news/882/3879> (Erişim Tarihi 04.02.2018)

¹⁹⁵ Əli Həsənov, **Müasir Beynəlxalq Münasibətlər Və Azərbaycanın Xarici Siyasəti**, Azərbaycan Yayinevi Bakı 2005, s. 411.

imkânı, 2004 yılında Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde, AB-Azerbaycan ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştır.¹⁹⁶

Bu sürecin devamı olarak, Azerbaycan, 2009 yılında Doğu Ortaklığı kapsamında daha stratejik ve çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesine onay vermiştir.¹⁹⁷

Doğu Ortaklığı'nın 2011 Varşova Zirvesi'nde Azerbaycan, derin ve sürdürülebilir demokrasi oluşturma taahhütlerini kabul etmiş ve AB ile daha yakın bir ilişkiler kurmak istediklerini ifade etmiştir. Ayrıca, Hazar Havzası'ndan Avrupa pazarına enerji ulaşımı yollarının çeşitlendirilmesini sağlamak için stratejik açıdan önemli altyapının geliştirilmesi konusuna da Azerbaycan sıcak yaklaşmış ve diğer konularda eylem planlarını onaylamıştır.¹⁹⁸

2013 Vilnius Zirvesi'nde ise AB, Azerbaycan'ın DTÖ'ye üyeliğini desteklediğini belirtmiş ve Ortaklık Anlaşması müzakerelerine başlamaya hazır olduğunu açıklamıştır. Ayrıca, Azerbaycan ile Vize Kolaylığı Anlaşması imzalanmış¹⁹⁹ ve Ortak Havacılık Alanı Anlaşması müzakerelerine başlatılması kararlaştırılmıştır. Zirve'de tüm taraflar arasında 2015 yılına kadar ulaşılması gereken hedefler belirlenmiştir.²⁰⁰

Kırım krizinin gündem olduğu 2015 Riga Zirvesi'nde Azerbaycan, AB programlarına katılımını belirleyen Çerçeve Anlaşması Protokolü onaylanmıştır. Bundan başka, enerji diyalogu çerçevesinde Azerbaycan, Orta ve Güneydoğu Gaz Bağlantı Yönlendirme Grubu'na gözlemci olarak katılmak isteğinde bulunmuştur.

---

¹⁹⁶ İbid, s. 409.

¹⁹⁷ Bkz: "Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit", Prague, 7 May 2009 http://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf (Erişim Tarihi 04.02.2018)

¹⁹⁸ Bkz: "Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit", Warsaw, 29-30 September 2011, http://www.consilium.europa.eu/media/31798/2011_eap_warsaw_summit_declaration_en.pdf (Erişim Tarihi 05.02.2018)

¹⁹⁹ 28 Şubat 2014 tarihinde taraflar Geri Kabul Anlaşması'nı imzalamıştır.

²⁰⁰ Bkz: "Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius", 28-29 November 2013, http://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf (Erişim Tarihi 05.02.2018)

Ayrıca, Güney Gaz Koridoru'nun gerçekleştirilmesinde ve Güney Kafkasya Boru Hattı ile Trans Anadolu Boru Hattı ve Trans Adriyatik Boru Hattı'nın genişletilmesine ilişkin devam eden çalışmalarda, Azerbaycan'ın yaklaşımı olumlu değerlendirilmiştir.²⁰¹

Kasım 2016'da AB, Azerbaycan ile yeni ve kapsamlı OA için müzakereleri başlatmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Şubat 2017'de ise müzakereler resmen başlatılmıştır. 2017 Brüksel Zirvesi'nde²⁰² Azerbaycan ile Anlaşma müzakerelerinin olumlu yönde devam ettiği belirtilmiştir.²⁰³ Azerbaycan tarafı bir daha AB ile ilişkilerin derinleştirilmesi yönündeki çalışmaları, dış politikasının öncelikli konularından olduğunu açıklamıştır.²⁰⁴

Azerbaycan-AB ilişkilerini özetlersek, ilişkilerin yavaş ama olumlu yönde ilerlediğini söylemek mümkündür.²⁰⁵ AB'nin, Azerbaycan'daki insan hakları ihlalleri açısından çekinceleri devam etse de, ülkedeki demokratikleşme problemlerinin ikili ilişkilerde ciddi sorunlar yaratmadığı görülmektedir. Çünkü AB'nin Azerbaycan ile ilişkilerde önceliği ülkedeki demokrasi açığının kapatılması değil, daha çok enerji tedarikinin sağlanması olarak algılanmıştır.²⁰⁶

---

²⁰¹ Bkz: "Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit", Riga, 21-22 May 2015, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/riga-declaration-220515-final_en.pdf (Erişim Tarihi 05.02.2018)

²⁰² Zirve görüşmesinde 4 ana grup'ta toplam 20 farklı konu 2020 yılı için işbirliğinin derinleştirilmesi ve esnek entegrasyonun geliştirilmesi adına tüm tarafları çıkarları dikkate alınarak ve hedef olarak seçilmiştir. 4 ana grup: Ortak Çıkarlar; Güçlendirilmiş Yönetim Kurumları; Ulaşım, Enerji verimliliği, Çevre ve İklim Değişikliği ; Hareketlilik ve Toplumlar Arası İletişim. Bkz: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-4845_en.htm (Erişim Tarihi 05.02.2018)

²⁰³ Bkz: "Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit Brussels", 24 November 2017, <http://www.consilium.europa.eu/media/31758/final-statement-st14821en17.pdf> (Erişim Tarihi 05.02.2018)

²⁰⁴ İlham Aliyev, "Partnership with EU a priority for Azerbaijan's foreign policy", Azernews, 25 November 2017, <https://www.azernews.az/nation/122855.html> (Erişim Tarihi 05.02.2018)

²⁰⁵ Bkz: "EU report: Azerbaijan renews engagement and dialogue Brussels", 20 December 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5353_en.pdf (Erişim Tarihi 05.02.2018)

²⁰⁶ Kobzova, J., Alieva, L., "The EU And Azerbaijan: Beyond Oil", **European Council On Foreign Relations**, CFR/57 May 2012, s. 2.

Bu faktörü kullanan Azerbaycan, OA müzakereleri sürdürmesine rağmen, daha çok ekonomik fırsatlar elde etmek adına Stratejik Ortaklık amaçlamaktadır.²⁰⁷ Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev Ocak 2014’de Davos’ta yapılan Dünya Ekonomik Forumu’nda Azerbaycan’ın resmi politikasını şu şekilde ifade etmiştir:

*“Azerbaycan ve AB arasındaki ilişkilerin günümüzdeki seviyesinin ortaklıktan daha gelişmiş bir işbirliği şekline ihtiyaç duyduğunu düşünmekteyim. Bundan dolayı, eksik bir kelime olan “ortaklık” bizim için kabul edilebilir değildir. Stratejik ortaklık gibi diğer işbirliği şekilleri teklif edilirse biz bunu değerlendirmeye alabiliriz.”*²⁰⁸

Buna rağmen, Komisyon Azerbaycan ile OA imzalamadan Stratejik Ortaklık Anlaşması müzakerelerine başlanmasına olumsuz yaklaşmıştır.²⁰⁹

3.1.2. Dağlık Karabağ Sorununda AB’nin Tutumu ve Rusya’nın Etkisi

Azerbaycan’ın günümüzde yaşadığı en büyük sorun Ermenistan işgalindeki Dağlık Karabağ²¹⁰ sorunu olarak bilinmektedir. AB iki taraf arasında sorunu çözmek ve bölgede barış ve istikrarı korumak adına bir takım çabalar göstermiştir. Çatışmanın

²⁰⁷ Uğur B. Yıldız, “Beş Yıl Sonra Avrupa Birliği’nin Doğu Ortaklığı Politikası: Mevcut Durum ve Olasılıklar”, ed. Yıldız, U.B., (2015), **Avrupa Birliği’nin Dış İlişkileri**, Nobel Yayınları, s. 157.

²⁰⁸ İlham Aliyev, “Azerbaijan refused from EU Association for the higher level of partnership”, ABC News, 24 Jan. 2015, <http://abc.az/eng/news/78895.html>. (Erişim Tarihi 05.02.2018)

²⁰⁹ U. B. Yıldız, 2015, s. 157.

²¹⁰ Hukuken Azerbaycan toprağı olarak kabul edilen Dağlık Karabağ (Hocalı, Hankendi, Şuşa, Laçın, Hocaent) ve etrafındaki 6 bölge(Kelbecer, Agdam, Cebrayıl, Zengilan, Gubadlı, Fuzuli) 1988-1994 Dağlık Karabağa savaşları zamanı Ermenistan tarafından işgal edilmiş ve yerinde Artsah Cumhuriyeti kurulmuştur. Artsah Cumhuriyeti, Ermenistan tarafından desteklenmesine rağmen, uluslararası hukukta ayrılıkçı bölge olarak kabul edilmiştir. Savaşta 1 milyon Azerbaycan vatandaşı mülteci durumuna düşmüş ve Azerbaycan topraklarının % 20’si Ermeni işgaline uğramıştır.

devam ettiği yıllarda, AB'nin tutumu genellikle savaşın durdurulması ve barış çağrıları şeklinde tezahür etmiştir.²¹¹

Her iki taraf AGİT'e üye olduktan sonra²¹², Dağlık Karabağ sorunu, teşkilatın prensiplerine uygun olarak, uluslararası arenaya taşınmış ve üye devletler arasında önemli gündem konusu olmuştur. Bundan başka Birlik te, AGİT kapsamında ilişkilere destek ve katkı sağlamaya başlamıştır.²¹³

Bu sorun ile ilgili, Avrupa Birliği Güney Kafkasya Özel Temsilcisi birçok defa Karabağ'a ve her iki ülkeyi ziyaret etmiş ve Minsk Grubu'nun²¹⁴ faaliyetlerini incelemiştir.²¹⁵

Son olarak, AB Dışişleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Mammadyarov ile görüşmesinde AB'nin konuya yaklaşımına bir daha vurgu yapmıştır:

“AB, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını ve egemenliğini desteklemektedir. AB ve üyeleri ayrılıkçı Dağlık Karabağ Cumhuriyetini tanımamıştır. Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümü AB'nin önceliklerinden biridir. Bu kapsamda, AB, AGİT Minsk Grubu'nun arabuluculuk faaliyetlerini desteklemeyi sürdürecektir.”²¹⁶

---

²¹¹ 22 Mayıs 1992; 18 Haziran 1992; 7 Nisan 1993; 24 Haziran 1993; 3 Eylül 1993; 9 Kasım 1993 tarihlerinde AB tarafından yayımlanan bildirimler için <http://anl.az/el/emb/QARABAQ/beynelxalq-senedler/ai.pdf> (Erişim Tarihi 10.02.2018)

²¹² 30 Ocak 1992

²¹³ Ə. Həsənov, 2005, s. 336.

²¹⁴ Minsk Grubu- ABD, Rusya ve Fransa'nın başını çektiği, Almanya, Belarus, İsveç, İtalya, Hollanda, Portekiz, Türkiye ve Finlandiya'nın üye kısmında katıldığı, 24 Mart 1992'de Helsinki'de yapılan AGİT toplantısına gündeme getirilen Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yöntemlerle çözülmesini ve Azerbaycan-Ermenistan arasında gözlemci taraf rolünü üstlenen teşkilatdır.

²¹⁵ Bkz: “Azerbaijan: Philippe Lefort's First Visits To The South Caucasus”, Sep. 2011, <http://www.eastbook.eu/en/2011/09/03/azerbaijan-03-09-2011-philippe-leforts-first-visits-to-the-south-caucasus/> (Erişim Tarihi 10.02.2018)

²¹⁶ Bkz: “Remarks by the High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the Joint Press Conference with the Foreign Minister of Azerbaijan, Elmar Mammadyarov”, Baku 2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/5335_fr (Erişim Tarihi 10.02.2018)

Geniş açıdan bakıldığında ise, günümüze kadar AB'nin bu sorunlu bölgenin çözümüne ilişkin katkısı, sınırlı olmuş ve aynı zamanda beklenen etkiyi göstermemiştir. Taraflar arasında kabul edilen, Eylem Planlarında Azerbaycan için toprak bütünlüğünün korunması, aynı zamanda Ermenistan için ise self-determinasyon ilkesine yer verilmesi sorunun çözülmesinde AB'nin önemli aktör olarak, olumlu ve etkili stratejinin belirlenmesi fırsatlarını azaltmıştır.²¹⁷

Buna rağmen, Rusya, Dağlık Karabağ sorunun çözülmesinde etkili bir aktör olarak yer almıştır. Rusya, Minsk Grubu'na eş başkanlık yapan üç ülkeden biridir ve aynı zamanda iki ülke ile sık diplomatik ve ticari ilişkileri mevcuttur.

Dağlık Karabağ ile ilgili sorunu çözmek adına ilk girişimler²¹⁸ SSCB dağılmadan önce Yeltsin ve Nursultan Nazarbayev tarafından gelmiştir. Yeltsin ve Nazarbayev, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorunu çözmek adına, her iki taraf temsilcilerinin de katılımı ile 23 Eylül 1991'de Jeleznovodsk'ta görüşmelere başlamıştır. Görüşmenin ardından yayımlanan bildiriye, silahlı grupların bölgeden çıkarılması, esir ve rehinelere serbest bırakılması, mültecilerin geri dönmeleri konusunda anlaşma sağlandığı beyan edilmiştir. Kısa süre ateşkesin sağlanmasının ardından, SSCB'nin dağılması ve Rusya destekli birliklerinde katıldığı Hocalı katliamı Rusya'ya karşı Azerbaycan'da güvensizlik yaratmakla beraber, Rusya'nın da Ermenistan tarafında yer almasına neden olmuştur.²¹⁹ Özetle, Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının kullanımı için Batılı şirketlerle görüşmelerin yapılması, Azerbaycan'ın BDT'ye katılımı kabul etmemesi ve aynı zamanda Rus askerlerinin

---

²¹⁷ Fidan Huseynli, "The EU's Changing Role in the Nagorno-Karabakh Negotiation Process: Realities, Limits and Perspectives", **Journal of Conflict Transformation**, Vol 9, Sep. 2011, s. 5.

²¹⁸ Genellikle bu girişimler, kısa bir süre bölgede ateşkesi sağlasada, kısa süre sonra Ermenistan silahlı birlikleriyle, Rusya'nın 366. Motorize Alayı askerlerinin Hocalı katliamı, Azerbaycan'da büyük tepkiye yol açmış ve halk tarafından başlatılan itirazların sonucu, Rus askerleri Azerbaycan'dan çıkarılmıştır. Yaşanan bu durum, Dağlık Karabağ savaşının da yeniden şiddetlenmesine yol açmıştır.

²¹⁹ Fahrettin Çiloğlu, **Rusya Federasyonunda ve Transkafkasyada Etnik Çatışmalar**, Sinatle Yayınları 1998, s. 152.

ülkeden çıkarılması, dış politikada “Yakın Çevre” söylemlerinin arttığı Rusya’da, Azerbaycan’a baskı şeklinde tezahür etmiştir.²²⁰

Rusya, Dağlık Karabağ sorununu, kendi yakın çevresindeki diğer benzeri sorunlar gibi yalnızca kendi denetimi altında bulundurmaya amaçlamıştır.²²¹

Bundan başka, Dağlık Karabağ sorununun dondurulmuş bir sorun olarak kalması, her zaman Rusya’nın bölgedeki siyasi, ekonomik çıkarları ile uyumluluk sağlamıştır.²²² Bu çıkarları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

- Her iki taraf, her yıl Rusya’dan milyarlarca dolar değerinde silah ithal etmektedir. Örneğin, 2011-2015 yıllarında Azerbaycan tarafından satın alınan silahlar, o dönem için Rus ihracatının yüzde 5’ini oluşturmuştur. Ermenistan tarafı ise Şubat 2016’da Moskova’dan iki yıllık silah alımı için 200 milyon Dolar civarında bir kredi almıştır.²²³

- Dağlık Karabağ sorunu, her iki tarafı ve özellikle de Ermenistan’ı etki altında tutabilmek için önemli ve dengeleyici bir tehdit aracıdır. Örneğin, Azerbaycan enerji kaynaklarının, Batı ülke ve şirketlerinin denetimine verilmesine cevap olarak, 1997’de Rusya ile Ermenistan arasında Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması imzalanmıştır.²²⁴

- Stratejik önemli topraklarda yer alan Ermeniler, SSCB’nin dağılmasıyla, bağımsızlık kazanan Türk devletlerinde etkisini göstermek isteyen Türkiye’nin bölgede

---

²²⁰ Süreyya Yiğit, “Rusya’nın Güney Kafkas Dış Politikası: Dağlık Karabağ Ve Hazar Denizi”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, C.5. S.2, 2017, s. 5.

²²¹ “Dağlık Qarabağ - dondurulmuş münaqişə deyil...”, Eylül 2015 http://musavat.com/news/kivdf-layiheleri/daglik-qarabag-dondurulmush-munaqishe-deyil_289138.html (Erişim Tarihi 10.02.2018)

²²² İbid.

²²³ Pavel Aksyonov, “Azərbaycan və Ermənistan orduları: hansı daha güclüdür?”, BBC News, Nisan 2016, https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan/2016/04/160406_azeri_armenian_armies (Erişim Tarihi 10.02.2018)

²²⁴ S. Yiğit, 2017, s. 7.

güç kazanmasına engel olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin bölgede etkisiz kalması, Rusya'nın jeopolitik çıkarları ile uyum teşkil etmiştir.²²⁵

3.1.3. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Ermenistan İlişkileri

AB-Ermenistan ilişkileri SSCB'nin dağılmasıyla, yeniden inşaa edilmiştir. 1994 yılında AT Ermenistan Cumhuriyeti Elçiliği kurulmuştur. Aynı yıldan itibaren AB de Erivan'da AB Delegasyonu tarafından temsil edilmiştir.²²⁶ 22 Nisan 1996'da Ermenistan ile AB arasında OİA imzalanmıştır. Anlaşma, siyasi diyalog, ticaret, yatırım, ekonomi, hukuk ve kültür alanlarında geniş kapsamlı işbirliğini öngörmüştür.²²⁷

AB-Ermenistan ilişkilerinde 2004'ten itibaren AKP, 2009'dan ise Doğu Ortaklığı çerçevesinde yeni bir dönem başlamıştır. Ermenistan ile ikili ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesinin sonucu olarak, Doğu Ortaklığı'nın 2011 Varşova Zirvesi'nde Ermenistan ile OA görüşmelerinin başlatılmasına karar verilmiştir.²²⁸ İki yıl devam eden görüşmelerin ardından, 24 Temmuz 2013 tarihinde, Ermenistan'ı DKSTA'nın üyesi yapacak OA'nın metni üzerinde mutabakata varılmıştır. Vilnius Zirvesi'nde taraflar arasında Anlaşması'nın imzalanması beklenilmiştir, lakin 3 Eylül 2013 tarihinde Moskova'da resmi seferde olan Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, sürpriz bir

---

²²⁵ Unal Cevikoz, "Turkey in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests", **Center for Strategic & International Studies**, 2016, s. 16.

²²⁶ Esme Özdaşlı, "Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Avrupa Birliği-Ermenistan İlişkileri", **Aksaray Üniversitesi İBF Dergisi**, S.8(1), 2016, s. 139.

²²⁷ Bkz: "Partnership And Cooperation Agreement Between EU and The Republic of Armenia", 1999, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu-armenia_partnership_and_cooperation_agreement_en.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2018)

²²⁸ Bkz: "Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit", Warsaw, 29-30 September 2011, http://www.consilium.europa.eu/media/31798/2011_eap_warsaw_summit_declaration_en.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2018)

kararla, GB'ye ve AEB'ye katılımı sağlayan anlaşmanı imzalamıştır.²²⁹ Yaptığı açıklamalarında Serj Sarkisyan, AEB'ye katılımın AB ile ilişkilere engel olmadığını ve AB ile ilişkilere hala olumlu baktığını açıklamış ve ilaveten, müzakereleri sonlandırılan OA'nın DKSTA kısmını oluşturan bölümü istisna olmak üzere, diğer bölümlerin Ermenistan tarafından imzalana bileceğini belirtmiştir.²³⁰ 5 Ekim 2013 tarihinde yapılan Vilnius Zirvesi'nde söz alan Avrupa Komisyonu'nun Genişleme ve Avrupa Komşuluk Politikasından Sorumlu Komisyon üyesi Stephan Füle, AB'nin Ermenistan ile OA'nı imzalamayı öngörmediğini buna rağmen, Ermenistan'ın mevcut başarılarına dayanarak ilişkilerin geliştirilmesi adına yollar aradığını belirtmiştir.²³¹

Mayıs 2015'te düzenlenen Riga Zirvesi'nde Ermenistan ile yeni müzakerelerinin başlatılması kararlaştırılmış ve nihayet, Ekim 2017 Brüksel Zirvesi'nde AB ile Ermenistan arasında OA'nın büyük bir bölümü çıkartılmış ve daha çok ikili anlaşma niteliğinde olan Kapsamlı ve Geliştirilmiş Ortaklık Anlaşması (KGOA)²³² imzalanmıştır. 1999 yılında imzalanan OİA'nın yerine geçecek olan KGOA'nın Temmuz 2018'te yürürlüğe girmesi beklenilmektedir.²³³

KGOA, 386 maddeden oluşmuştur. DKSTA bölümüne ilişkin maddelerin yer almamasına rağmen, 23 sektörel bölgede işbirliği öngörülmüştür.

²²⁹ Bkz: "Armenia is now in the Eurasian Economic Union", 3 July 2013, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/02-01-2015-1.aspx> (Erişim Tarihi 20.02.2018)

²³⁰ "President Sargsyan says Armenia to continue cooperation with EU", Armenianow Nov. 2013, https://www.armenianow.com/news/48880/armenia_president_serzh_sargsyan_strasbourg_pace_speech (Erişim Tarihi 20.02.2018)

²³¹ EU Commissioner Stefan Fule, "No Armenia-EU deal to be inked in Vilnius", Panarmenian, News, October, 2013, http://www.panarmenian.net/eng/news/170893/No_ArmeniaEU_deal_to_be_signed_at_Vilnius_summit_EU_Commissioner_rep (Erişim Tarihi 20.02.2018)

²³² Bkz: "EU-Armenia Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement", https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/euarmenia_comprehensive_and_enhanced_partnership_agreement_cepa.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2018)

²³³ Nalbandian, "CEPA to come into force before June", Arka News, Jan. 2018, http://arka.am/en/news/politics/cepa_to_come_into_force_before_june_nalbandian_says/ (Erişim Tarihi 20.02.2018)

KGOA'da geçen önemli noktalardan biri dış politikada kararların alınmasına ilişkin ortak çıkarların dikkate alınması ve bölgede güvenliğin ve barışın sağlanması adına işbirliğinin kurulmasıdır. Bu kapsamda, Ermenistan, KGOA'nın 3. Maddesi uyarınca, AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikası da dâhil olmak üzere ortak dış politika ve güvenlik politikasını ve ülkenin ilgili politikalarını göz önünde bulundurarak, ikili ve uluslararası karşılıklı çıkarları ilgilendiren konularda düzenli siyasi diyalogun geliştirmesini onaylamıştır.²³⁴ KGOA'nın 5. Maddesi ise AGİT Minsk Grubu eş başkanları tarafından yürütülen müzakereler çerçevesinde, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl ve kalıcı bir şekilde sonuçlanması adına kabul edilen BM ve AGİT kararlarının uygulanmasını öngörmüştür.²³⁵

KGOA'nın 9 ve 10. Maddeleri ise kitle imha silahları, silahların kaçak yollarla yayılmasının önlenmesi, küçük ve hafif silahların kontrolüne ilişkin iki taraf arasında işbirliğini öngörmüştür. İlaveten, 16. Madde organize suç örgütlerine, 18. Madde uyuşturucu kaçakçılığına karşı birlikte mücadeleye ve bu kapsamda sınır güvenliliğine ilişkin güvenli alanın oluşturulması ve benzeri güvenlik alanlarında işbirliğini amaçlamıştır.²³⁶

Özetle, OİA'yla aynı içeriğe sahip olan KGOA, insan hakları, demokratik ortamın oluşturulması, ticari alanlarda işbirliğinin derinleştirilmesi, kademeli ekonomik entegrasyonla ekonomilerin yakınlaşması, pazarlara erişim, yatırım şartlarının kolaylaştırılması, iş ortamının AB standartlarına uyum sağlaması, toplumlar arasında iletişimin hızlandırılması, güvenli hareketlilik alanının yaratılması, sınır ötesi işbirliğinin kurulması, enerji güvenliliğinin artırılması, uygun altyapının geliştirilmesi, enerji kaynaklarının taşınması, çevre, iletişim vb. gibi alanlarında işbirliği öngörmüş ve bu alanlarda Ermenistan üzerinde bir takım yükümlülükler getirmiştir.

---

²³⁴ KGOA, 3. Madde

²³⁵ KGOA, 5. Madde

²³⁶ KGOA, 9 ve 10. Maddeler

AEB üyesi olarak Ermenistan'ın yükümlülüklerini dikkate alan KGOA, farklılaştırılmış ve daha esnek bütünleşme amaçlayan bir girişim olarak da değerlendirilmiştir.²³⁷ Başka bir deyişle, KGOA, Riga Zirvesi'nin bir sonucu olarak, diğer Doğu Ortaklığı ülkeleri ile de ortaklaşa kabul edilen, aynı zamanda Rusya ve AEB çıkarları göz ardı edilmeyen farklılaştırılmış ve esnekleştirilmiş yeni bir entegrasyon amaçlamıştır. Ayrıca, bu çerçevede kurulacak ilişkilerin, AB ve AEB arasında köprü oluşturacağı fikri de destek görmeye başlamıştır.²³⁸

3.1.4. Ermenistan Dış Politikasında Rusya Faktörü

SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Ermenistan, kısa süre sonra siyasi ve ekonomik alanlarda Rusya'ya bağımlı konuma gelmiştir. Bu durumu oluşturan nedenleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.²³⁹

- Coğrafi konum. Ermenistan, İran, Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan ile sınırları bulunan ve denize çıkışı olmayan bir bölgede konumlanmıştır. Bu durum, Ermenistan'a bir dizi jeopolitik zorluklar getirmiştir.

- Siyasi yönetimler ve toprak iddiaları. İlk başlarda yaşanan ekonomik zorluklar, radikal milliyetçi partilerin hükümete gelmesine zemin oluşturmuştur. "Dış mihraklar" politikasını, dış politikasının önceliği haline getiren iktidarların, komşu ülkelere

²³⁷ Richard Giragosian, "New EU-Armenia Agreement to Mark Important Breakthrough", Tert News, Yerevan 2017, <http://www.tert.am/en/news/2017/10/21/richard-giragosyan/2517841> (Erişim Tarihi 22.02.2018)

²³⁸ Bkz: "Europeans consider Armenia's being bridge between EAEU and EU", Armenpress, Dec. 2017, <https://armenpress.am/eng/news/916549/europeans-consider-armenia%E2%80%99s-being-bridge-between-eaeu-and-eu-a-reasonable-idea-%E2%80%93-german-mp.html> (Erişim Tarihi 22.02.2018)

²³⁹ E. Özdaşlı, 2016, s. 138.

“toprak” ve “soykırım” iddialarında bulunması, Ermenistan’ın bölgede yalnızlaşmasına neden olmuştur.²⁴⁰

- Azgelişmiş ekonomi. Üretimi zayıf bir ekonomiye sahip olan Ermenistan, yaşanan ekonomik zorluklar ve aynı zamanda Dağlık Karabağ’ın işgalinden sonra doğan askeri ihtiyaçlar ve siyasi destek arayışı bu bağımlılığın en büyük nedeni olmuştur.

Buna rağmen, Rusya’ya askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda ciddi bağımlılık, Ermenistan-AB ilişkilerini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu kapsamda, 2013 yılında Ermenistan’ın AB ile OA imzalanması beklenirken, AEB’ye katılması bu etkiyi gösteren en büyük örnek olmuştur.

Zira, AB ile müzakerelerin tamamladığı dönemde, 9 Temmuz 2013 tarihinde Putin’in geniş bir heyetle Bakü’ye sefer düzenlemesi ve Azerbaycan tarafı ile siyasi, ekonomik, askeri, güvenlik ve kültürel ilişkilerin daha da genişletilmesine ilişkin anlaşmaların imzalanması, Moskova’nın Erivan’a baskısı olarak algılanmıştır.²⁴¹

Sonuç itibariyle, son dönemlerde AB-Ermenistan arasında imzalanan anlaşma, aynı zamanda Ermenistan’ın başkanlık sisteminden parlamenter sisteme geçişi, ülkedeki sivil devrimle yönetimin değişmesi ve daha demokratik bir yönetimin iktidara gelmesi, güncel ilişkilerin AB açısından olumlu yönde gittiğine işarettir. Buna rağmen, AEB kapsamında ve Dağlık Karabağ sorununda Rusya’ya artan bağımlılık, AB ile daha ileri bütünleşmeye engel teşkil edeceğini.

---

²⁴⁰ Örneğin, Türkiye ve Azerbaycan ile sınırlar kapatılmış, iyi ilişkilerin bulunduğu İran’la ise ulaşımın büyük bir kısmı Azerbaycan üzerinden olduğundan, zorluklar yaşanmıştır. Bu sorunlar günümüzde de devam etmektedir. Gürcistan’ın ise son yıllarda Batı yanlısı politikalar uygulaması ve Rusya etkisinden kurtulmak politikaları, Ermenistan-Gürcistan ilişkilerinde de etkisini göstermiştir.

²⁴¹ Haroutiun Khachatrian, “Russia Will Not Abandon the Caucasus”, Caciaanalyst, Dec. 2013, <https://www.caciaanalyst.org/publications/field-reports/item/12875-russia-will-not-abandon-the-caucasus-putin-tells-armenia.html> (Erişim Tarihi 25.02.2018)

Son olarak, AB ile ticaret, Ermenistan'ın toplam ticaretinin yaklaşık %22'sini oluşturmuştur. EU4BUSINESS kapsamında 2009'dan bu yana, 473 milyon avrodan fazla finansman yerli şirketlere tahsis edilmiş, 25.000'den çok işletme desteklenmiş ve yeni iş yerleri yaratılmıştır.²⁴²

3.1.5. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Belarus İlişkileri

SSCB sonrası bağımsızlığını ilan eden Belarus ile AB arasındaki ilişkilerin kurulması, diğer eski Sovyet ülkelerinden farklı olarak çok zor olmuştur. İkili ilişkiler, 1994 yılında müzakere süreci ve 1995 yılında OİA'nın imzalanmasıyla devam etmiştir. Lakin 1994 yılında seçimlerle hükümet başına gelen Aleksander Lukaşenko'nun, 1996 yılında hükümetteki etkinliğini arttırmak için düzenlediği referandum ve sonrasında otoriter bir devlet başkanına dönüşmesi, AB ülkeleri tarafından eleştirilmiş ve imzalanmış olan OİA'nın onaylanmasının reddi ile sonuçlanmıştır.²⁴³ Buna ek olarak, 1999 yılından itibaren muhaliflere karşı şiddet ve baskının artması, Batı ile Belarus arasında ilişkilerin tam olarak kopmasına, aynı zamanda “Avrupa'nın Son Diktatörü” olarak tanımlanan Lukaşenko ve hükümetine karşı yaptırımların uygulanmasına yol açmıştır.²⁴⁴

AB tarafından Belarus'a uygulanan yaptırımlar ikili ilişkilerde önemli yer tutuştur. İnsan hakları ihlalleri çerçevesinde uygulanan bu yaptırımların büyük bölümü, Lukaşenko da dâhil olmak üzere 30 üzeri hükümet yetkililerine Avrupa ülkelerine seyahat yasağı ve banka hesaplarının dondurulması şeklinde olmuştur. Bundan başka,

---

²⁴² Bkz: “Facts And Figures About European Union - Armenia Relations”, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_summit_factsheet_armenia_eng.pdf (Erişim Tarihi 25.02.2018)

²⁴³ White, S., Korosteleva, E., “Lukashenko and the Postcommunist Presidency”, ed. White, S., Korosteleva, E., **Postcommunist Belarus**, Rowman and Littlefield Publishers 2005, s. 64.

²⁴⁴ Dzianis Melyantsou, “Belarus–EU Relations: Normalization 2.0”, ed. Andis Kudors, **Belarusian Foreign Policy: 360°**, The Centre for East European Policy Studies 2017, s. 45.

OİA'nın yürürlüğe girmemesi sebebiyle, Belarus ile yapılan ticari ilişkiler, 1989 yılında SSCB ile imzalanan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması üzerinden kurulmuş ve AB Belarus'a ticari yaptırım yerine, 1993 yılından 2006'ya kadar Belarus ürünlerine belirli kotalar uygulamakla yetinmiştir. Bu yaptırımların büyük bir bölümü 2009 yılına kadar sürmüştür. 2008 yılında yaşanan Rusya-Gürcistan savaşında Minsk'in taraflar arasında barışın sağlanması adına girişimleri, bunun yanı sıra Belarus tarafından Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarının tanınmaması ve aynı zamanda siyasi tutukluların serbest bırakılması, AB-Belarus ilişkilerinde pozitif bir etki yaratmıştır.²⁴⁵

2004 yılında başlatılan AKP kapsamında olumlu ilişkiler kurulmamasına rağmen, AB, TACİS ve ENPİ mali programları vasıtasıyla Belarus'ta projeler gerçekleştirmiş ve teknik yardımlarda bulunmuştur. 1991-2004 yılları arasında bu projelere 221 milyon Euro ayrılmıştır.²⁴⁶

2009 yılından itibaren, AB-Belarus ilişkileri, Doğu Ortaklığı üzerinden şekillenmeye başlamıştır. 2007 yılında Ticaret ve İşbirliği Anlaşması taraflar arasında yenilenmiş ve yürürlükte kalmıştır.²⁴⁷

Belarus, Doğu Ortaklığı ülkeleri içinde AB ile ilişkileri en az gelişmiş ülke konumundadır. Buna göre, AB, diğer ülkelerle OA çerçevesinde ilişkiler kurmayı amaçlarken, Belarus ile ilişkiler daha çok insan hakları ve ticari ilişkilerin düzenlenmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, Rusya etkisini azaltmak için, Belarus ile enerji alanında diyalogu geliştirmek ve işbirliği amaçlanmıştır.²⁴⁸

---

²⁴⁵ Bkz: "European Parliament resolution of 15 January 2009 on the EU strategy towards Belarus", http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/depa/dv/depa_20100310_03_8_/depa_20100310_03_8_en.pdf (Erişim Tarihi 26.02.2018)

²⁴⁶ Elena Korosteleva, **The European Union and Its Eastern Neighbours: Towards a More Ambitious Partnership?**, Taylor & Francis Books, New York 2012, s. 72.

²⁴⁷ D. Melyantsou, 2017, s. 47.

²⁴⁸ İbid, s. 47.

2010 yılı seçimlerini Lukaşenko'nun kazanmasına itiraz olarak başlanan protesto gösterilerine hükümetin sert tepki göstermesi ve muhaliflerin hapsi, AB-Belarus ilişkilerinde tekrar yeni bir krize yol açmıştır. Bu kriz sonucunda, AB yaptırımların kapsamını genişletmiştir.²⁴⁹

AB-Belarus ilişkilerinin yalnız 2015'ten itibaren olumlu yönde ilerlemeye başlamıştır. Taraflar arasında vize kolaylığı ve geri kabul anlaşması ile ilgili müzakere görüşmeleri yeniden devam etmiştir. Ayrıca AB, Belarus tarafından evrensel özgürlüklere, hukukun üstünlüğüne ve temel haklar da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı duyması için atılan somut adımları, AB'nin Belarus'a yönelik politikalarının şekillendirilmesinde temel kriterler olacağını belirtmiştir.²⁵⁰

Bundan başka, Temmuz 2015'te Belarus tarafından yeniden AB-Belarus İnsan Hakları Diyaloğunun devam etmesine ve yıllık görüşmelerin yapılmasına karar verilmiştir. Buna ek olarak, Minsk, siyasi mahkûmların serbest bırakılmasıyla ilgili karar vermiştir. Buna cevap olarak, AB, Şubat 2016'da uygulanan yaptırımların büyük bölümünü kaldırmış ve ekonomik ve diğer işbirliği alanlarında ilişkilerin oluşturulması için görüşmelere başlamıştır. Ayrıca AB, 2016'da kabul edilen Belarus'un "İnsan Hakları Ulusal Eylem Planı" ulusal reformlar sürecini ve yasal değişiklikleri desteklemiştir. Bu çerçevede AB, Avrupa'nın ölüm cezası uygulanan tek ülkesi olan Belarus'ta, ölüm cezasının yürürlükten kaldırılmasını, işkence ve kötü muamele ile mücadele, ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğüne özel önem vermiştir.²⁵¹

---

²⁴⁹ Bkz: "What should the EU do about Belarus?", The Economist News, Dec. 2010, https://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2010/12/belarus_election_0 (Erişim Tarihi 26.02.2018)

²⁵⁰ Bkz: "EU-Belarus Relations", Bruxelles, Nov. 2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/35606/EU-Belarus%20relations (Erişim Tarihi 26.02.2018)

²⁵¹ İbid.

Şubat 2016’ta taraflar arasında resmi ekonomik diyalog başlamıştır. Bu diyalog çerçevesinde, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası gibi uluslararası finans kurumlarıyla işbirliği, Belarus’un DTÖ’ye katılımı, ülkede daha öngörülebilir ve istikrarlı bir iş ortamının kurulmasına destek olmak, Belarus’a yönelik kotaların kaldırılması gibi meseleler ele alınmıştır. Bundan başka AB, Belarus’ta özel sektörü ve ekonomik girişimleri destekleyen ve yeni iş yerlerinin açılmasını öngören Spring programını oluşturmuştur. Ayrıca, 2016 yılında, AB-Belarus Gümrük Diyaloğu başlatılmıştır. Bu diyalog, ticaretin kolaylaştırılmasını, tedarik zinciri güvenliği ve güvenliğinin sağlanması, dolandırıcılıkla mücadele amacıyla olası işbirliği, yardım faaliyetlerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Bir diğer önemli amaç, gümrük ve sınır prosedürlerinin birleştirilmesi de dâhil olmak üzere sınır geçiş noktalarındaki mal akışını sağlamak olmuştur.²⁵²

AB-Belarus ilişkileri, tarafların üst düzey yöneticilerinden oluşan, AB-Belarus Koordinasyon Grubu tarafından şekillenmiştir. İkili ilişkilerde yetkili makam olan Koordinasyon Grubu, AB ve Belarus arasındaki işbirliğini yönetmek ve ilişkilerin daha da gelişmesini denetlemek adına çalışmalar yapmaktadır. Grup, en son Aralık 2017’de toplanmıştır.²⁵³

2017 verilerine göre AB, Belarus’un ülkenin genel ticaretinde neredeyse üçte bir payla ikinci ana ticaret ortağı olmuştur. Belarus’un AB’ye yaptığı ihracatta mineral yakıtlar, AB’nin ise Belarus’a yaptığı ihracatta makine, nakliye ekipmanları ve kimyasal ürünler ağırlık teşkil etmiştir.²⁵⁴

---

²⁵² Bkz: “EU Projects with Belarus”, Dec. 2017, https://eeas.europa.eu/delegations/belarus_en/947/EU%20Projects%20with%20Belarus (Erişim Tarihi 26.02.2018)

²⁵³ Bkz: “EU-Belarus Coordination Group Met For The Fourth Time”, Bruxelles, Dec. 2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/37735/eu-belarus-coordination-group-met-fourth-time_en (Erişim Tarihi 26.02.2018)

²⁵⁴ Daha detaylı bilgi için bkz: <http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/> (Erişim Tarihi 26.02.2018)

Buna rağmen, AB'nin Belarus'a yönelik yaptırımları hala devam etmektedir. AB, 1999-2000 olayları çerçevesinde²⁵⁵ şüpheli bilinen kişilere seyahat yasağı getirmiş ve banka hesaplarını dondurmıştır. Ayrıca, Belarus'a silah ihracında da bir takım yaptırımlar uygulanmıştır.²⁵⁶

3.1.6. Belarus Dış Politikasında Rusya Faktörü

1990'lardan itibaren AB'nin Belarus'u izole etmesi, Minsk'i Moskova ile daha da yakınlaştırmıştır. Belarus'un Rusya'ya artan ekonomik ve enerji bağılılığı, dış politikada da kendini göstermiş ve buna göre Moskova'nın etkinliğini artırmıştır.

Rusya-Belarus ilişkileri, diğer eski Sovyet ülkeleri ile kıyaslandığında daha sağlam temeller üzerine kurulmuştur. Nisan 1996'ta taraflar, AB modelinden yola çıkarak bir birlik oluşturma yolunu seçmiştir. Rusya ve Belarus Topluluğu'nu kuran Antlaşma uyarınca, iki devletin maddi ve entelektüel potansiyellerini pekiştirmek için politik ve ekonomik olarak bütünleşmiş bir topluluk oluşturmaya karar verilmiştir. 2 Nisan 1997'de Moskova'da, Belarus ve Rusya'nın Başkanları Belarus ve Rusya Birliği Antlaşması'nı imzalamıştır. O zamandan günümüze kadar, 2 Nisan, Beyaz Rusya ve Rusya Halklarının Birlik Günü olarak kutlanmaktadır. Taraflar daha sonra Moskova'da, 8 Aralık 1999 tarihinde, Bir Birlik Devleti Oluşturma Antlaşması'nı imzalamıştır ve Eylem Planı hazırlanmıştır. Antlaşma'nın 2000 yılından itibaren yürürlüğe girmesine

---

²⁵⁵ 1999-2000 yılı arasında 3 muhalif politikacının ve 1 gazetecinin ortadan kaybolması, AB ve ABD tarafından tepkilerle karşılanmış ve taraflar, hükümetin soruşturma başlatmadığı gerekçesiyle, Belarus hükümet yetkilerine yaptırımlar uygulamıştır. Bkz: Michael Wines, "Street Theater and Graffiti: Belarus Dissidents Make News by Making Noise", NY Times News, AUG. 2001
<https://www.nytimes.com/2001/08/19/world/street-theater-and-graffiti-belarus-dissidents-make-news-by-making-noise.html> (Erişim Tarihi 26.02.2018)

²⁵⁶ Bkz: "Belarus: EU Prolongs Arms Embargo And Sanctions Against 4 Individuals For One Year", Feb. 2018, http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/02/23/belarus-eu%20prolongs-arms-embargo-and-sanctions-against-4-individuals-for-one-year/?utm_source=dsms%20auto&utm_medium=email&utm_campaign=Belarus%3A+EU+prolongs+arms+embargo+an+sanctions+against+4+individuals+for+one+year (Erişim Tarihi 26.02.2018)

rağmen, birleşme yolunda somut adımlar atılmamıştır.²⁵⁷ Buna rağmen, Rusya'nın Minsk'te siyasi etkinliği göz önünde bulundurulursa, gelecekte birleşme ile ilgili somut adımların atılması mümkündür.²⁵⁸

Rusya'dan alınan doğalgaz, Belarus'un Moskova'ya bağımlılığını artıran diğer ikinci neden olmuştur. Rusya'nın enerji politikasını, dış politika mekanizmasına dönüştürmesinden itibaren, benzeri doğalgaz krizleri Belarus ile de yaşanmıştır.²⁵⁹ Belarus, günümüzde enerji ihtiyacının %97'sini, yalnız doğalgaz ihtiyaçlarının %80'ini Rusya'dan sağlamaktadır. 2004 yılında kadar Minsk, Moskova'dan ithal olunan doğalgaz fiyatları için normal pazar fiyatlarıyla kıyaslandığında daha düşük bir ödeme yapmıştır. Buna sebep, ikili ilişkilerde uygulanan vergi muafiyetleri, ayrıca Avrupa'ya ulaşan enerji hatlarının Belarus üzerinden ulaşması ve bunun sağladığı muafiyetlerdir.²⁶⁰

Bu kapsamda ilk kriz 2004'te yaşanmıştır. Bu krizi aynı zamanda birleşme adına Belarus'a yapılan ilk baskı olarak da nitelendirmek mümkündür. 2002 yılında Putin, Belarus ile birleşmeyi amaçlayan bir teklif ileri sürmüştür. Ayrıca, bunun karşılığı olarak, enerji fiyatları konusunda Belarus'a ihraç edilen enerji fiyatlarının, iç fiyatlarla aynı hesaplanacağı sözünü de vermiştir. Minsk, Moskova'nın teklifine olumsuz tepki verince, 2004 gaz krizi yaşanmıştır. Moskova, ödenmeyen gaz borçları nedeniyle, Belarus'a gaz ulaşımını engellemiştir. Bu gaz krizinin çözümü, Belarus devlet şirketi, "Beltransgaz" hisselerinin %50'sinin Moskova'ya satılmasıyla sonuçlanmıştır.²⁶¹

---

²⁵⁷ Bkz "History of Formation and Development of the Union State", <https://www.postkomsg.com/en/historysg/> (Erişim Tarihi 27.02.2018)

²⁵⁸ David R. Marples, "Is the Russia-Belarus Union Obsolete?", ed. Dmitry Gorenburg, **Problems of Post-Communism**, Vol. 55, 2008 - Issue 1, Dec 2014, s. 31.

²⁵⁹ Margarita M. Balmaceda, **Living The High Life in Minsk**, CEU Press, Budapest 2014, s. 35.

²⁶⁰ Margarita M. Balmaceda, **Belarus: Oil, Gas, Transit Pipelines and Russian Foreign Energy Policy**, GMB Publishing 2006, s. 7.

²⁶¹ M. M. Balmaceda, 2014, s. 117-119.

Bu çerçevede ikinci kriz ise 2006-2007 yıllarında yaşanmıştır. Rusya, BDT ülkelerine gaz fiyatlarını pazar ekonomisi fiyatlarıyla uygulanacağını belirtmiş ve bunun devamı olarak Belarus'a satılan doğalgaz fiyatlarını (1000 m³ için) 46 dolardan 200 dolara çıkarmıştır. Minsk, tepki olarak ortak para kullanıma geçme hazırlıklarını iptal etmiş ve Beltransgaz hisselerinin devrini dondurmıştır. Sonuç olarak, tarafların 2007'te bir araya gelmesiyle, doğalgaz fiyatları (1000 m³ için) 100 dolar olarak belirlenmiştir.²⁶²

Haziran 2010 yılında yaşanan doğalgaz krizi ise daha büyük bir sorun yaratmıştır. Bu kriz aynı zamanda, Belarus'un Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinin bağımsızlıklarını tanımamasına cevap niteliği taşımıştır. Haziran'da Moskova, Gazprom'un Belarus'tan ödenmeyen 183 milyon dolarlık borcunu talebine karşı, Minsk, transit geçit ücreti olarak ödenmeyen 260 milyon dolar borcu hatırlatarak, borcu ödememiştir. Sonuç itibariyle, yaşanan kriz sonrası, Gazprom, Belarus'a verilen gazın ilk olarak %30 daha sonra %60 oranında düşürmüştür. Cevap olarak Minsk, Avrupa'ya ulaşan Yamal Doğalgaz Hattı'nı kapatmıştır. Moskova, Avrupa'nın doğalgaz ihtiyacını Ukrayna üzerinden ödedikten sonra, Lukaşenko, Gazprom'un borcunu ödemiş ve daha sonra kademeli olarak transit Gazprom'un transit borçlarını ödemesini talep etmiştir.²⁶³

Rusya-Belarus arasında yaşanan doğalgaz krizleri günümüze kadar devam etmektedir. 2016'ta petrol fiyatlarının düşmesinden sonra, doğalgaza (1000 m³ için) 132 dolar yerine 73 dolar ödemeye başlayan Belarus'a cevap olarak, Gazprom'un petrol ihracatını düşürmesi ve oluşan 700 milyon dolarlık borcu talep etmesi, yeni bir krizin ortaya çıkmasına neden olmuş ve bugüne kadar olumlu bir çözüm bulunamamıştır.

---

²⁶² İbid, s. 123.

²⁶³ Bkz: Katja Yafimava, "The June 2010 Russian-Belarusian Gas Transit Dispute: a surprise that was to be expected", Oxford Institute for Energy Studies 2010

Tüm bu krizlere rağmen Lukaşenko, Rusya ve AB arasında kısmen dengeli politika yürütmeye çalışmıştır. AB ile ilişkileri iyi tutmakla, ekonomiyi iyileştirmek için Avrupa bankalarından krediler almayı amaçlayan Lukaşenko, diğer taraftan Rusya'ya artan bağımlılığı fırsata dönüştürüp, AB ile Rusya arasındaki sorunları çözmek için arabuluculuk politikası izlemiştir.²⁶⁴

Lakin, Belarus'un mali sıkıntıları, Moskova karşısında savunmasını zorlaştırmıştır. Zira, enerji bağımlılığından ziyade, Belarus ekonomisi de, büyük Rus şirketlerinin kontrolü altındadır. Bundan başka, Rusya, Belarus'un en büyük ticaret ortağı konumundadır.²⁶⁵

Enerji ve ekonomik bağımlılık, Minsk'i, Moskova'nın politikalarını desteklemeye zorlamıştır. GB ve AEB'nin kurulmasında Rusya ile beraber adım atan Belarus, Kırım krizinde de açık olmasa da, Rusya tarafta yer almıştır.²⁶⁶

Lukaşenko hükümeti, Moskova'ya verilen bu desteğin karşılığı olarak, ekonomik alanda ve enerji ticaretinde tavizler beklemiştir. Bu tavizler, kısmen Rusya tarafından yaratılsa da, Moskova daha çok Minsk'i yaptırımlar, ekonomik ve enerji alanlarındaki bağımlılıklarını kullanarak, desteğini sağlamıştır. Enerji alanlarındaki krizler, krediler karşılığında Belarus devlet şirketleri ve kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, Belarus ürünlerine belirli zamanlarda uygulanan yaptırımlar, Moskova'nın Belarus'ta etkinliğini sağlayan en büyük mekanizmaları olmuştur.

---

²⁶⁴ E. Korosteleva, 2012, s. 63.

²⁶⁵ İbid, s. 65.

²⁶⁶ D. Melyantsou, 2017, s. 75-76.

3.2. Ortaklık Antlaşması Üzerinden İkili İlişkiler

3.2.1. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Gürcistan İlişkileri

SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Gürcistan ile ilişkiler 22 Nisan 1996'da, Lüksemburg'da imzalanan ve 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe giren OİA ile başlamıştır. OİA, taraflar arasındaki siyasi diyalog için uygun bir çerçevenin oluşturmasını, Gürcistan demokrasisinin sağlamlaştırılması ve ekonomisini geliştirerek, bir piyasa ekonomisine geçişini tamamlamasını, ticari ve yatırım alanlarında uyumlu ekonomik ilişkileri teşvik edilmesini özetle, yasama, ekonomik, sosyal, mali, sivil, teknolojik ve kültürel alanlarda işbirliğinin yaratılmasını planlamıştır.²⁶⁷

2003'te AB Gürcistan'a Özel Temsilcisini atamış ve 2004'te Gürcistan Hükümeti, Avrupa ve Avrupa-Atlantik Entegrasyonu için Devlet Bakanı görevini başlatmıştır.

2004'te ikili ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. AKP kapsamında yürütülen ilişkiler, 14 Kasım 2006'da AB-Gürcistan arasında Eylem Planı'nın oluşturulmasıyla devam etmiştir. Beş yıllık bir zaman dilimini kapsayan Eylem Planı, Gürcistan ve AB arasındaki işbirliğinin stratejik hedeflerini ortaya koyan politik bir belge konumunda olmuş ve OİA hükümleri çerçevesinde yeni işbirliği alanlarında bağlar kurmayı ve Gürcistan'ın Avrupa ekonomik ve sosyal yapılarına daha fazla ve hızlı entegrasyonu amacını taşımıştır. Yeni ortaklık perspektiflerinin oluşturulması adına eylem planları ve

²⁶⁷ Bkz: "EU-Georgia Partnership and Cooperation Agreement", April 1996, <http://www.mfa.gov.ge/getattachment/%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%9E%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90/%E1%83%9D%E1%83%A4%E1%83%98%E1%83%AA%E1%83%98%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/PC A.pdf.aspx> (Erişim Tarihi 02.03.2018)

öncelikleri belirleyen belge, OİA çerçevesinde kurulan ortak kurumlar tarafından uygulanması, izlenilmesi planlamıştır.²⁶⁸

2009'tan itibaren ise ikili ilişkiler Doğu Ortaklığı kapsamında devam etmiştir. Bu ilişkiler çerçevesinde 30 Kasım 2009'da Brükselde, Mobilite Ortaklığı²⁶⁹ ile ilgili ortak bildirme, 17 Haziran 2010'da, Vize Kolaylaştırma ve Geri Kabul Anlaşması²⁷⁰, (her iki anlaşma Mart 2011'de yürürlüğe girmiştir), 2010'da, Ortak Havacılık Alanı'nın kurulmasına ilişkin kapsamlı hava taşımacılığı anlaşması²⁷¹ imzalanmıştır. Şubat 2017'de AB yetkilileri, Gürcistan vatandaşlarının Schengen bölgesinde serbest dolaşımı için yapılan vizesiz seyahat anlaşmasını onaylamış ve bu kanun 28 Mart 2017'den itibaren yürürlüğe girmiştir.

Ocak 2004'te hükümet başına gelen Mihail Saakaşvili'nin Batı yanlısı politikaları, AB ile ilişkilerde bir ivme kazandırmış ve Temmuz 2008'te yaşanan Rusya ile savaş ise bu ilişkileri daha da hızlandırmıştır. Sonuç itibariyle, Doğu Ortaklığı'nın 29 Kasım 2013 Vilnius Zirvesi'nde Gürcistan ile DKSTA bölümü de dâhil olmak üzere OA müzakereleri başlatılmış ve Çerçeve Anlaşma'sı imzalanmıştır.²⁷² 27 Haziran 2014'te, DKSTA bölümü de dâhil olmak üzere AB-Gürcistan Ortaklık Anlaşması Brüksel'de imzalanmış ve Anlaşma'nın uygulanması adına 2014-2016 yılları kapsayan

---

²⁶⁸ Bkz: "European Union - Georgia Action Plan", November, 11/2006, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf (Erişim Tarihi 02.03.2018)

²⁶⁹ Bkz: "Joint Declaration on a Mobility Partnership Between The European Union and Georgia", 30 Nov. 2010, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration/specific-tools/docs/mobility_partnership_georgia_en.pdf (Erişim Tarihi 02.03.2018)

²⁷⁰ Bkz: "Visa Facilitation Agreement and Readmission Agreement", March 2011, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22011A0225\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22011A0225(02)) (Erişim Tarihi 02.03.2018)

²⁷¹ Bkz: "Common Aviation Area Agreement between the EU and Georgia", December, 2010, <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=14521> (Erişim Tarihi 02.03.2018)

²⁷² Bkz: "Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit", Vilnius, 28-29 November 2013, http://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf (Erişim Tarihi 02.03.2018)

Gündem Planı oluşturulmuştur.²⁷³ Temmuz 2014'te Gürcistan Parlamentosu Anlaşma'yı onaylamıştır. 1 Haziran 2016'ta ise OA yürürlüğe girmiştir.²⁷⁴

AB ile Gürcistan arasında imzalanan Anlaşma'nın²⁷⁵ ilk bölümü, OA'nın amaçlarını açıklamıştır. Amaçları, Gürcistan demokrasinin güçlenmesine ve siyasi, ekonomik ve kurumsal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak, ortak çıkarlar çerçevesinde siyasi diyalogu geliştirmek ve derinleştirmek, Gürcistan ekonomisinin AB standartlarına uyumuna katkıda bulunmak ve AB iç pazarına kademeli entegrasyonunu sağlamak, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirme amacıyla özgürlük, güvenlik ve adalet alanında işbirliğini arttırmak, bölgede güvenliğin sağlanması, bölgesel sorunlara barışçıl çözüm yollarının bulunması, sınır güvenliğinin sağlanması amacıyla sınır güvenliğini arttırmak ve sınır ötesi işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri geliştirmek şeklinde sıralanmıştır.²⁷⁶

Anlaşma'nın Genel Prensipleri, insan haklarına ve temel özgürlüklere, hukukun üstünlüğüne, toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarına saygıyı öngörmüştür.²⁷⁷

İkinci bölüm, siyasi diyalog işbirliğinin alanlarını belirlemiştir. Ortak güvenlik, ortak dış politika ve iç reformlar siyasi diyalogun çerçevesini oluşturmuştur.²⁷⁸

ODGP'nin oluşturulması ile ilgili olarak, 5. Madde, uluslararası suç örgütleri ve terörizmle mücadele, çatışma önleme ve kriz yönetimi, bölgesel istikrarın sağlanması, kitle imha ve nükleer silahların yayılmasını önleme ve hafif silahlara karşı kontrol, benzeri güvenlik tehditlerine karşı ortak değerler ve karşılıklı çıkarlara dayanılarak

---

²⁷³ Bkz: "Georgia signs Association Agreement with the EU", 27 Jun. 2014, <http://agenda.ge/news/16787/eng> (Erişim Tarihi 02.03.2018)

²⁷⁴ Bkz: "EU-Georgia Association Agreement Fully Enters Into Force", Brussels, 1 July 2016, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2369_en.htm (Erişim Tarihi 02.03.2018)

²⁷⁵ Bkz: "AB-Gürcistan arasında Ortaklık Anlaşması", Jun. 2014, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830(02)) (Erişim Tarihi 03.03.2018)

²⁷⁶ OA, 1. Madde

²⁷⁷ OA, 1. Bölüm Genel Prensipler

²⁷⁸ OA, 2. Bölüm Siyasi Diyalog

kademeli olarak ortak faaliyeti öngörmüştür.²⁷⁹ ODGP'den yola çıkarak, 9.Madde'de AB, Gürcistan'ın egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı çerçevesinde, Gürcistan'da yaşanan savaş sonrası bu çatışma sorununa barışçıl ve uzlaşma çabalarında ortaklaşa politikaların yürütülmesini taahhüt etmiştir.²⁸⁰

Gürcistan'da uygulanması taahhüt edilen iç reformlar, siyasi diyalog çerçevesinde ele alınan diğer bir önemli konu niteliği taşımıştır. Buna göre Gürcistan tarafından, kurumların istikrar ve etkinliğini ve hukukun üstünlüğünü geliştirmek, pekiştirmek ve arttırmak için işbirliği kurulması, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının sağlanması; yargı ve bağımsızlık reformu konusunda daha fazla ilerleme kaydedilmesi, hesap verebilir, verimli, etkili, şeffaf ve profesyonel bir kamu hizmeti oluşturmak, yolsuzlukla mücadele konusunda uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ilgili reformların yapılması taahhüt edilmiştir.²⁸¹

OA'nın önemli bölümünü oluşturan DKSTA, Ticaret ve Ticaretle İlgili Hususlar olarak tanımlanan IV Başlık'taki hükümleri kapsamıştır. Bu hükümler 15 bölüm ve iki protokolden oluşmuştur. DKSTA, DTÖ ve GATT kurallarına uygun olarak malların ithalatı ve ihracatına ilişkin gümrük vergilerinin kaldırılmasını amaçlamıştır.

DKSTA'nın ilk bölümü, malların pazara erişimi ile ilgili olmuştur. Bu kapsamda, her iki taraf da endüstriyel ürünlerde ticareti tamamen serbestleştirmeyi kararlaştırmıştır. Tarım ürünlerinde ise kota ve tarifeler istisnai ürünlere uygulamış ve geri kalan ürünlerin ithalat vergileri iptal edilmiştir. Kota ve tarifelere tabii tutulan ürünler, Ek II-A belirtilmiş ve kademeli olarak iptal edileceği taraflarca kabul edilmiştir.

---

²⁷⁹ OA, 5-11. Maddeler

²⁸⁰ OA, 9. Madde

²⁸¹ OA, 2. Bölüm Genel Prensipler

Genel olarak, Gürcistan ve AB, ürünlerin ithalatına uyguladıkları vergileri, sırasıyla %100 ve %99,9 oranında kaldırmıştır.²⁸²

Anlaşma Ek'leri uyarınca kurulacak olan DKSTA'nın 10 yıllık bir süre zarfında tamamlanması öngörülmüştür. Bu zaman diliminde ithalat vergileri, tarife dışı engeller ortadan kaldırılacaktır. Aynı zamanda, ürünlerin ayrımcılık görmeden ve eşit muameleye tabii tutulması sağlanacaktır. Bu amaçla, Anlaşma'nın 36. Maddesi uyarınca, Ortaklık Komitesi, bu bölümün denetlenmesi için görevlendirilmiş yetkili organ olarak seçilmiştir.²⁸³

Bundan başka, IV Başlık'ta yer alan ikinci bölüm uyarınca, sübvansiyon, dumping, menşe kuralları ve belgelerle ilgili sahtecilik girişimlerine karşı önlemler alınmış ve bu hükümlerin ihlali durumunda Anlaşma'nın geçici olarak askıya alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, koruma amaçlı, ek tarifelerin uygulanması, tarafların biri tarafından en az 30 gün önceden belirtilmesi ve bu bağlamda ortak karara varılması öngörülmüştür.²⁸⁴

Şeffaf ticaretin kurulması adına Gürcistan, Ek III-B'de yer alan bir takım teknik düzenlemelere, standartlara, uygunluk değerlendirmesi ilgili yönergelere uyum sağlamağı taahhüt etmiştir. Bu uyum süreci, Anlaşma'nın 47. Maddesi uyarınca, Gürcistan mevzuatını, AB mevzuatına aşamalı olarak yaklaştırmak, bölümün uygulanması için gerekli olan etkili ve şeffaf idari ve kurumsal yapı oluşturmak şeklinde iki grubu kapsamıştır.²⁸⁵

Ayrıca, Anlaşma'nın 50. Maddesi uyarınca, ürünlerin özellikle, tarım ve gıda ürünlerin ithalatı ile ilgili üretimde özel AB standartlarına ve uluslararası kriterlere uyum sağlanması için ortak karar alınmıştır. Bu kapsamda, Gürcistan tarafından

---

²⁸² OA, Ek II-A

²⁸³ OA, Ek XIV

²⁸⁴ OA, 24. Madde

²⁸⁵ OA, 47. Madde

üretimde Ek IV yer alan önlemlerin ve bitki, hayvan ve insan sağlığını ilgilendiren kuralların uygulanacağı taahhüt edilmiştir.²⁸⁶

Bundan başka, taraflar arasında enerji alanında da ortaklık kurulmuş ve bir takım yükümlülükler kabul edilmiştir. Bu çerçevede, OA'nın 217. Maddesi'ne göre, taraflar enerji kaynaklarına erişimi ve enerji taşımacılığında hiç bir ayrımcılığa yol vermeden, ortak politika uygulayacaklarını taahhüt etmiştir. Özellikle, 297. Madde'de, enerji taşımacılığı alanlarında fiyat istikrarının korunması, farklı kurum ve şirketlere karşı ayrımcı ve dışlayıcı muamele edilmemesi ve bu konularda karşılıklı çıkar ve şeffaflık ilkeleri kapsamında enerji sektöründe yakınlaşma hedeflenmiştir.²⁸⁷

Taraflar arasında ekonomik işbirliğinin yaratılması, Anlaşma'nın önemli diğer bir hissesini teşkil etmiştir. Anlaşma'nın V Başlık hükümleri, bu işbirliğinin alanlarını ve çerçevesini belirlemiştir.²⁸⁸

Ekonomik işbirliği, Gürcistan'ı AB müktesebatına kademeli olarak yakınlaştırmayı, AB programlarına katılımı sağlamayı ve Gürcistan'ın AB ile yakın bir ekonomik entegrasyonunu, DKSTA oluşumunu hızlandırmayı amaçlamıştır.²⁸⁹

Özetle, iki taraf arasında, ekonominin tüm alanlarında derinleştirilmiş işbirliğinin kurulması ve kademeli entegrasyon, siyasi diyalogun derinleştirilmesi ve ortak dış politika, ortak enerji politikanın uygulanması, bölgede güvenliğin ve barışın sağlanması adına ortak hareket etme gibi önemli bütünleşme hedefleyen OA, bu alanların yanı sıra, sağlık, çevre, medya kurumları arasında ilişkilerin ilerletilmesi, bağımsız kuruluşların devlet ve özel kişiler tarafında desteklenmesi, sosyal, kültürel çerçevede toplumların yakınlaştırılması, havacılık, denizcilik, demir ve kara yolları

---

²⁸⁶ OA, 50. Madde

²⁸⁷ OA, 217. Madde

²⁸⁸ OA, 5. Bölüm Ticari İşbirliği

²⁸⁹ OA, 278. Madde

vasıtasıyla taşımacılığın kolaylaştırılması, eğitim standartlarının uyumlaştırılması vb. bir çok alanı ilgilendiren, geniş kapsamlı bir Anlaşma konumunda olmuştur.²⁹⁰

OA, ikili ilişkilerin idari yapısını oluşturan kurumları da teyit etmiştir. Anlaşma'nın 404. Madde'sine göre, Anlaşma'nın uygulanmasını denetleyecek, izleyecek ve bu Anlaşma'nın amaçları ışığında işleyişini periyodik olarak gözden geçirecek ve düzenli aralıklarla, yılda en az bir kere toplantılar düzenleyecek, bakanlar düzeyinde bir Ortaklık Konseyi'nin kurulması öngörülmüştür. Bundan başka, Ortaklık Konseyi, bu Anlaşma kapsamında bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahip olmuştur.²⁹¹

407. Madde esasında ise, Ortaklık Konseyine görev ve işlevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olması amacıyla, üst düzey memurlardan oluşan Ortaklık Komitesi'nin kurulması öngörülmüştür. Yılda en azı bir kere toplanması zorunlu olan Komite'nin görev ve sorumluluklarının Konsey tarafından belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Bundan başka, Ortaklık Konseyi, bağlayıcı kararlar alma yetkisi de dâhil olmak üzere, herhangi bir yetkisini Ortaklık Komitesi'ne devredebilir.²⁹²

Anlaşma'nın 409. Maddesi'nde yer alan Özel Komiteler, Alt Komisyonlar ve kurumlar, Anlaşma'nın işleyişine yardımcı olacak, hedeflerine ulaşmasını sağlayacak çalışmalar hazırlayan ve Ortaklık Konseyi'ne düzenli raporlar sunmakta yetkilendirilmiş alt kurumlar olarak yetkilendirilmiştir.²⁹³

410. Madde ise, Avrupa Parlamentosu ve Gürcistan Parlamentosu üyelerinden oluşan ve kendi belirleyeceği zamanda toplantılar düzenleyen, müzakere ve görüş

---

²⁹⁰ OA, 280-312. Maddeler

²⁹¹ OA, 404. Madde

²⁹² OA, 407. Madde

²⁹³ OA, 409. Madde

alışverişinde bulunmak amacı taşıyan Parlamento Ortaklık Komitesi'nin kurulması öngörülmüştür.²⁹⁴

Anlaşma'yla her iki taraf bir takım yükümlülükler ve taahhütler üstlenmiştir. Bu taahhütlerin özellikle, I bölümde belirtilen Anlaşma'nın genel prensiplerinin ihlali, 420. Madde'ye göre Ortaklık Konseyi kararlarıyla çözümlenecektir. Ayrıca, Ortaklık Konseyi'nin bu çerçevede alacağı kararların, 421. Madde'de belirtildiği üzere, iyi niyetle ve Anlaşma'da belirtilen hedeflere ulaşılmasını sağlayacak şekilde yorumlanacağı belirtilmiştir.²⁹⁵

Son olarak, Anlaşma Protokol ve Ek'lerinde Anlaşma'nın kademeli olarak öngörülen zamanlarla uygulanmaya koyulacağı belirtilmiştir. Anlaşma'da kabul edilen maddelerin bir kısmı, OA'nın imzalanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Diğer maddeler ise farklı gruplar şeklinde beş yıl içinde uygulanacağı öngörülmüştür.

Anlaşma'nın yürürlüğe girmesi, ticari ilişkilerde etkisini göstermiştir. 2016 ve 2017 yılı raporlarına göre, dış ticarete AB, %30 pay ile Gürcistan'ın en büyük ticaret ortağı olmuştur. 2016 yılı için toplam ikili ticaret miktarı 2.52 milyar Euro teşkil etmiştir. Bundan başka, 2012 yılı verileri ile kıyaslandığında, Gürcistan reel GSYİH'sı %4,3, uzun vadede ihracat %12 oranında artmıştır.²⁹⁶

Bundan başka, AB tarafından Anlaşma'nın uygulanması adına kendi fonlarından Gürcistan'a bir takım mali yardımlar yapılması öngörülmüştür. Bu yardımlar, insan hakları, ulusal azınlıkların sivil toplumda entegrasyonu, para aklama ve terörizm finansmanı ile mücadele, medyada özgürlük, iyi ve demokratik yönetim gibi alanlara

---

²⁹⁴ OA, 410. Madde

²⁹⁵ OA, 420-421. Maddeler

²⁹⁶ Bkz: "Association Implementation Report on Georgia", Brussels Nov. 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/association_implementation_report_on_georgia.pdf (Erişim Tarihi 05.03.2018)

ayrılmıştır.²⁹⁷ Bundan başka, DKSTA alanın oluşturulması adına, teknik destek programları, hukuki reformları destekleyen programların da AB fonları tarafından destekleneceği kararlaştırılmıştır.²⁹⁸

3.2.2. Abhazya ve Güney Osetya Sorunlarında AB'nin Tutumu ve Rusya Etkisi

Güney Osetya Cumhuriyeti²⁹⁹, dünyada 6 ülke³⁰⁰ tarafından tanınmasına rağmen, uluslararası hukukta Gürcistan toprakları olarak kabul edilmiş bir bölgedir.

1989 yılında başkent Tshinvali'de başlanan çatışmalar, dönemin Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti'nin sert tedbirler alması ve 1990'da özerklik statüsünün askıya alınmasıyla sonuçlanmış ve Güney Osetya'nı Kuzey Osetya'dan ayırmıştır. Sürecin devamı olarak, Ocak 1992'de Güney Osetya'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle şiddetlenen çatışmalar, 18 Haziran 1992'de Rusya'ya bağlı birliklerin bölgeye müdahalesiyle sonuçlanmıştır. 22 Haziran 1992 tarihinde Rusya ve Gürcistan devlet başkanlarının ve Kuzey ve Güney Osetya yetkililerinin ortak kararıyla ateşkes ilan edilmiş ve bölgenin ortak kontrolü için 4000 kişilik Barış Gücü oluşturulmuştur.³⁰¹

---

²⁹⁷ Bkz: "Results of projects in Georgia under the European Union/Council of Europe Partnership for Good Governance", Sep. 2017, <https://rm.coe.int/georgia-results-factsheet-2017-eng/16807626a3> (Erişim Tarihi 05.03.2018)

²⁹⁸ Bkz: "EU4BUSINESS IN GEORGIA", <http://www.eu4business.eu/georgia> (Erişim Tarihi 05.03.2018)

²⁹⁹ Yüzölçümü 3.900 km kare ve ahalisinin %70'i Osetlerden oluşan Güney Osetya'da, Gürcüler, Ermeniler ve Yahudiler de yaşamaktadır. Kuzey Osetya ile birlikte Rusya'ya bağlı olan Güney Osetya, 1843 yılından itibaren Çarlık Rusya'nın Tiflis eyaletine bağlanmıştır. 1917 Bolşevik devrimi sonrası tekrar Rusya'ya bağlı kalmayı tercih etmelerine rağmen, Kuzey Osetya'dan ayrılarak, 1920 yılında merkezi Gürcistan hükümetinin özerklik ve eşit muamele haklarını tanımasıyla, Gürcistan Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı kalmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz: B.A. Kaloev, **Osetiny (istoriko-etnograficheskoe issledovanie)**, Moscow 1967

³⁰⁰ Rusya 26 Ağustos 2008; Nikaragua 5 Eylül 2008; Venezuela 10 Eylül 2009; Nauru 15 Aralık 2009; Vanuatu 29 Nisan 2010; Tuvalu 29 Eylül 2011.

³⁰¹ Sammut, D., Cvetkovski, N., **The Georgia-South Ossetia Conflict**, Vertic Publishing 1996, s. 11.

Karadeniz'in doğu kıyısında yerleşen Abhazya Cumhuriyeti³⁰², Gürcistan içinde yerleşen diğer bir ayrılıkçı bölgedir.

1977 yılında SSCB Anayasası'nın değiştirilmesiyle, tekrar bağımsızlık ve kendi dillerinde eğitim taleplerinde bulunan Abhazların merkezi hükümete müracaatları cevapsız kaldıktan sonra, 1980'lerden başlayan itirazlar³⁰³, 1989'ta Abhazya'nın Lıhni köyünde toplanan Abhaz yetkililerin, Lıhni Deklarasyonu'nu yayımlamasıyla sonuçlanmıştır.³⁰⁴ Lıhni Deklarasyonu'nun yarattığı tepkiler devam ederken, 1990'ta Abhazya yetkileri SSCB ekseninde "kendi kaderini tayin hakkı"na atıfta bulunarak, bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Abhazlar, 31 Mart 1991 tarihinde Gürcistan'ın bağımsızlık referandumuna karşı olarak, 17 Mart tarihinde referandum düzenlemiş ve %98 oyla SSCB'ye bağlılıklarını yenilemiştir.³⁰⁵

Karşılıklı alınan kararlar sonrasında, 14 Ağustos 1992 yılında, Gürcistan ordu birlikleri, Abhazya'ya girerek, bazı bölgeleri kontrole almıştır. Kafkasya Halkları Konfederasyonu birliklerinin abhazlara yardım etmesi sonucu, savaşın seyri değişmiş ve Gürcü birlikleri kontrol ettiği bölgelerden ayrılmak zorunda kalmıştır. Ağustos 1992'de başlayan savaş, Eylül 1993'te Gürcistan'ın yenilgisiyle bitmiştir.³⁰⁶ Nihayetinde, Güney

---

³⁰² 1578-1810 yılları içinde Osmanlı denetimi altında olan Abhazya, 1864 yılından itibaren Çarlık Rusya'sının denetimine geçmiştir. SSCB'nin kurulmasıyla Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Gürcistan Sosyalist Cumhuriyeti ile birlikte Transkafkasya Federasyonu'nu oluşturmuştur. ASSC, 1925 tarihine kendi anayasasını kabul etmiştir. 1931 yılında Stalin, Abhazya'nın statüsü iptal ederek, Gürcistan Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir cumhuriyet olmasına karar vermiştir. Abhazya, 3900 km² araziye sahiptir ve ahalisinin 1989 yılı verilerine göre %17,8 abhazlar, diğer bölümünü ise Ermeniler, Ruslar ve Rumlar oluşturmuştur. Günümüzde, Abhazya Cumhuriyeti 6 ülke tarafından tanınmaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz: Miller, F., Vandome, A., McBrewster, J., **History of Abkhazia**, Alphascript Publishing 2009

³⁰³ 1988'de Abhazyalı aydınlar, Gorbaçov'a mektup yazarak, Abhazya'nın Stalin'den önce olan statüsünü yeniden tanınması için talepte bulunmuştur.

³⁰⁴ Detaylı bilgi için bkz: Lıhni Deklarasyonu, <http://www.apsuara.ru/portal/book/export/html/1013> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

³⁰⁵ İslam Tekushev, **Abkhazia: Between the Past and the Future**, Medium-Orient 2013, s. 28.

³⁰⁶ İbid, s. 36.

Osetya ve Abhazya savaşlarında yaklaşık 10 bin kişinin öldüğü ve 250 bin kişinin de evlerini terk etmesiyle sonuçlanmıştır.³⁰⁷

Bu dönemlerde özellikle, Abhazya'daki çatışma ile ilgili BM ve AGİT çerçevesinde görüşmeler yapılmış, barışın sağlanması ve çatışmanın durdurulması adına ortak kararlar alınmıştır. 4 Nisan 1994'te AGİT, BM ve Rusya tarafının da katılımı ile Gürcistan ve Abhaz yetkilileri, Cenevre'de ateşkesin sağlanması ve sorunun barışçıl yollarla çözümü ile ilgili "Gürcistan-Abhazya Anlaşmazlığının Barışçıl Çözümü İçin Öneriler Deklarasyonu"nu imzalamıştır. Rusya dâhil BM ve AGİT, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tanımış ve barışın sağlanması adına, bölgeye Deklarasyon maddeleri uyarınca, 1800 Rus askerinden oluşan barış gücü yerleştirilmiştir.³⁰⁸

Ayrılıkçı bölgelerle ilgili bu sorun, bölgelerde seçimlerin yaşanmasıyla zaman zaman diplomatik tedirginliklere neden olmasına rağmen, 2004 yılına kadar ateşkesi sağlamıştır. 2003 seçimlerine hile karıştırıldığı iddiasıyla Ulusal Hareket Partisi Başkanı Mihail Saakaşvili'nin başlattığı sivil protestolar, 22 Kasım 2003 tarihine Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze'nin istifasıyla sonuçlanmıştır. Tarihe "Gül Devrimi" olarak geçen bu protesto gösterileri sonrası, 4 Ocak 2004'te yapılan yeni seçimlerle Mihail Saakaşvili %67 oyla hükümet başına gelmiştir.³⁰⁹

Avrupa ailesine ve NATO'ya katılımı Gürcistan'ın temel dış politikası olarak benimseyen Saakaşvili, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü adına kararlılığını, konuşmalarında defalarca belirtmiştir.³¹⁰

---

³⁰⁷ "Gürcistan'ın Sorunlu Bölgeleri", BBC News, 11 Aug. 2008, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/01/040127_gurcistan_sorunlar.shtml (Erişim Tarihi 07.03.2018)

³⁰⁸ Araz Aslanlı, "Bölgesel ve Küresel Dengeler Açısından Abhazya Sorunu", **Karadeniz Araştırmaları**, S.5 2005, s. 125.

³⁰⁹ Frederik Coene, **Euro-Atlantic Discourse in Georgia**, Ashgate Publishing 2016, s. 35.

³¹⁰ İbid, s. 36.

“Gül Devrimi”nin yarattığı ilk etki, ayrılıkçı hareketlerde bulunmamasına rağmen, merkezi yönetimin kontrolünde olmayan Acaristan’da etkisini göstermiştir. Yerli halk tarafından Acaristan lideri Aslan Abaşidze’ye karşı başlatılan protestolar, onun istifa ederek Rusya’ya sığınması ve Acaristan’ın merkezi yönetimin kontrolüne geçmesiyle sonuçlanmıştır.³¹¹ Bu olay Saakaşvili’nin otoritesini artırmakla birlikte, diğer ayrılıkçı bölgelerin merkezi yönetime bağlanması ile ilgili sorunları yeniden tetiklemiştir.³¹²

Buna rağmen, 2006 yılına kadar “Federasyon” ve “Gürcistan’a bağlı özerk cumhuriyet” tartışmaları çerçevesinde yapılan diplomatik görüşmelerde olumlu bir sonuç alınamamıştır.³¹³

13 Kasım 2006 tarihinde Güney Osetya’da düzenlenen ikinci referandumla yerli ahalinin %98 oyla bağımsızlık talebini tekrar yenilmesi, Tiflis yönetimi ile ilişkileri tekrar kritiklemiştir.³¹⁴ Krizin çözülmemesi, 7 Ağustos gecesini 2008’te ABD destekli Gürcü birliklerinin Güney Osetya başkenti olarak ilan edilmiş Şinvali’ye operasyonu ile devam etmiştir. Rusya’nın “Rus vatandaşlarının tehlike görmesi” sebebiyle, bölgeye müdahale etmesi ve Abhazya’nın da savaşa katılması, Gürcistan’ın 9 Ağustos’ta tektarafli ateşkes ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Buna rağmen savaş devam etmiş ve dönemin Cumhurbaşkanı Medvedev’in söylediği gibi Gürcistan cezalandırılmıştır.³¹⁵ AB ülkelerinin, özellikle Fransa Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda AB Dönem Başkanı Nicholas Sarkozy’nin arabuluculuğu ile 12 Ağustos’ta taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır. 5 günlük savaş, Gori şehrinin, Poti limanının, Bakü-

---

³¹¹ “Road to unity begins here, joyous Georgian leader vows”, The Guardian News, May 2004, <https://www.theguardian.com/world/2004/may/07/georgia.nickpatonwalsh> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

³¹² A. Aslanlı, 2005, s. 127.

³¹³ I. Tekushev, 2013, s. 28.

³¹⁴ Jim Nichol, **Russia-Georgia Conflict In August 2008: Context and Implications for U.S. Interest**, Congressional Research Service, March 2009, s. 3.

³¹⁵ “Attacks on Georgia continue despite Russian president’s calls to halt”, The Guardian News, 12 Aug. 2008, <https://www.theguardian.com/world/2008/aug/12/georgia.russia5> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

Tiflis-Ceyhan hattının, Marneuli Hava Üssü'nün bombalanması ve yüzlerle insanın ölümü ile sonuçlanmıştır. Bundan başka, Güney Osetya ve Abhazya'da yaşayan yerli Gürcü ahali bölgeden çıkarılmıştır.³¹⁶ 26 Ağustos'ta açıklamayla kamuoyuna seslenen Medvedev, Tiflis yönetimini uluslararası hukukun ve imzalanan barış anlaşmalarının ihlal ettiğini iddia etmiş ve Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlık kararlarını Rusya olarak desteklediklerini ve tanıdıklarını belirtmiştir.³¹⁷ Aynı zamanda, Rusya savaş sonrası Rusya'da bulunan iş adamlarını ülkeden kovmuş, mal varlıklarını müsadere etmiş, ikili ticari ilişkileri dondurmış ve Gürcistan ürünlerinin Rusya pazarına erişimini yasaklamıştır.

Güney Osetya ve Abhazya sorunu farklı bölgeleri ve farklı dengeleri kapsamasına rağmen, genellikle Gürcistan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde ele alınmıştır. Gürcistan'ın AB ve NATO'ya katılımını engelleyen bu toprak sorunları, aynı zamanda Rusya'nın Gürcistan'ı etki altında tutabilen en büyük mekanizmasıdır.

AB, bu soruna Gürcistan'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde yaklaşmış ve bu açıdan Gürcistan'ın yanında yer almıştır. Buna rağmen, 90'lı yıllardan itibaren AB'nin Balkanlara odaklanması, doğuda yaşanan çatışmalarda aktif aktör olmasını engellemiştir. Bu nedenle BM, AGİT, Rusya çerçevesinde ele alınan bu sorunlarda gözlemci³¹⁸ olarak iştirak etmiştir.³¹⁹ 2003 yılında ise, AB bölgesel işbirliğini teşvik etmek ve barışı desteklemek için Güney Kafkasya için AB Özel Temsilcisi atamıştır. 2005 yılında AB, Gürcistan Rus sınırını izleyen AGİT Sınır İzleme Misyununun Rusya tarafından veto edilmesiyle durdurulduğundan sonra Sınır Destek ekibini oluşturmuştur.

---

³¹⁶ Kramer, A., Barry, E., "Russia, in Accord With Georgians, Sets Withdrawal", NY Times News, 12 Aug. 2008, <https://www.nytimes.com/2008/08/13/world/europe/13georgia.html> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

³¹⁷ Bkz: "Statement by President of Russia Dmitry Medvedev", 26 Aug. 2008, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/1222> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

³¹⁸ 1990'ların ilk yarısında Güney Osetya'da ateşkes anlaşmaları imzalandıktan kısa bir süre sonra Birlik, AGİT ve Rusya'nın liderliğindeki Ortak Kontrol Komisyonu'nda gözlemci statüsü ile yer almıştır.

³¹⁹ Whitman, R., Wolff, S., "The EU as a Conflict Manager? The Case of Georgia and its Implications" *International Affairs*, Vol.86: 1, Aug. 2010, s. 12.

Bu kapsamda AB, AGİT'in görevini üstlenmemesine rağmen, Gürcistan ile Rusya arasında güven tesisini kolaylaştırmak, Tiflis ile sınır arasındaki iletişimi artırmak için Gürcistan makamlarıyla birlikte çalışmak ve sınırların durumu ile ilgili raporlar hazırlamak ve bu çerçevede diyalogu başlatmak şeklinde girişimlerde bulunmuştur.³²⁰

2004 yılından itibaren AKP kapsamında AB, özellikle doğu bölgesindeki çatışmaları reformlar ve siyasi diyaloglar çerçevesinde çözümlenmeye çalışmıştır.³²¹ AKP kapsamında oluşturulan Eylem Planı'nda çatışma sorunları önemli yer tutmuştur. Komisyon, Eylem Planları temelinde ve ENPI tarafından finanse edilen Abhazya ve Güney Osetya'da projeler gerçekleştirmiştir. Temel odak noktaları, idari sınır çizgileri boyunca olan alanlarda çatışma sonrası yeniden yapılanma olmuştur.³²²

Özetle, 2008 yılına kadar AB, Gürcistan'daki çatışma çözümünü, ikinci ve üçüncü seviyedeki çatışma dönüşüm girişimlerine destek, rehabilitasyon, çatışma alanlarının geliştirilmesi ve güven artırıcı programlar yoluyla etki etmeye çalışmıştır.³²³

2008'te yaşanan savaş sırasında Fransa'nın hem hükümet hem de AB Dönem Başkanı sıfatıyla yaklaşımı, AB'yi diplomatik görüşmelerde aktif aktöre dönüştürmüştür.³²⁴ Fransa önderliğinde AB tarafından tasarlanan 6 maddelik ateşkes planı, savaşın durdurulması, silahlı birliklerin özellikle, Rus birliklerin ele geçirilen pozisyonları boşaltması, Abhazya ve Güney Osetya için güvenlik ve istikrar düzenlemeleri konusunda uluslararası tartışmaların başlatılmasını öngörmüştür.³²⁵

---

³²⁰ İbid, s. 44.

³²¹ Sophio Barbakadze, **The European Union's role in conflict resolution process Cases of Georgia and Moldova**, Institute for European Studies 2010, s. 42.

³²² Bkz: "EU-Georgia Action Plan, Priority Area 6: Promote Peaceful Resolution Of Internal Conflicts", https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf (Erişim Tarihi 08.03.2018)

³²³ Magdalena F. Grono, **Georgia's Conflicts: What Role for the EU as Mediator?**, International Alert 2010, s. 12.

³²⁴ R. Whitman., S. Wolff., 2010, s. 11.

³²⁵ J. Nichol, 2009, s. 8.

Rus birlikleri 15 Ekim'e kadar Gürcistan topraklarından geri çekilmesine rağmen, Moskova, savaş sırası ele geçen toprakları tanpon bölge olarak ilan etmiştir. Ayrıca, bağımsız olarak gördüğü bölgelerle askeri işbirliği anlaşmaları imzalamış ve her iki bölgede de askeri varlığını artırmıştır.³²⁶

AB, 2008'ten bu yana sorunlu bölgelerde barışçı projelerle ve 500 milyon Euro civarında finansal destekle barışın sağlanması adına katkıda bulunmuştur. Bundan başka, Komisyon raporları ve Güney Kafkasya Özel Temsilcisi aracılığıyla etkinliğini artırmaya çalışmıştır. Ayrıca, AB Konseyi 25 Eylül 2008 tarihinde 12 Ağustos 2008 tarihli uzlaşma planında öngörülen uluslararası müzakereleri hazırlamak, Birliği bu görüşmelerde temsil etmek ve daha fazla görev yapmak üzere, Gürcistan'a yeni Özel Kriz Temsilcisi atamıştır. Tüm girişimler, bu sorun çerçevesinde AB'nin etkinliğini Moskova kadar artırmasına yardımcı olamamıştır. Aynı zamanda, Rusya ile karşı karşıya gelme faktörü, AB'ni aktif rol oynamasına engel olmuştur.³²⁷

Abhazya ve Güney Osetya sorunu, AB-Gürcistan arasında imzalanan OA'da da yer almıştır. İmzalanan anlaşmayla, Gürcistan tarafı ateşkesin sağlanmasını ve sorunun barışçı yollara çözümüne taahhüt etmiştir. Ayrıca, AB de Ortak Dış Politika oluşturma kapsamında Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklediğini ve sorunun bu çerçevede çözülmesi için ortak hareket edeceğini taahhüt etmiştir. Bundan başka AB, 12 Ağustos'ta imzalanan ateşkes anlaşmasının tam olarak uygulanmasını, barışçı ve kalıcı bir çatışma çözümü için toprak bütünlüğünün yeniden tesis edilmesinden taraf olmuştur.³²⁸

Anlaşmazlığın diğer tarafı olan Rusya ise, AB'ye nazaran daha etkili bir konuma sahiptir.

---

³²⁶ M. F. Grono, 2010, s. 14.

³²⁷ İbid, s. 15.

³²⁸ OA, 9. Madde

Rusya, 2008 savaşına kadar bu sorunda kısmen arka planda yer almış ve sorunların barışçı çözümleri açısında arabulucu faaliyet göstermiştir. Bu çerçevede 1993 yılında Güney Osetya ateşkesin sağlanmasında önemli etki göstermiş ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tanımiştır.³²⁹ Aynı zamanda, farklı yıllarda Güney Osetya ve Abhazya'nın Rusya'ya bağlı kalma isteklerini geri çevirmiş ve bu sorunu Gürcistan'ın iç meselesi olarak değerlendirmiştir.³³⁰

Buna rağmen ayrılıkçı bölgeler, Rusya tarafından Gürcistan'ı etki altında tutabilmek için gizlice desteklenmiştir. Askeri desteğin yanı sıra nüfuzun büyük çoğunluğu da askeri alanda eğitilmiştir. Ayrıca, bu yıllar içinde bölge halkının Rus vatandaşlığına alınması ve etnik Rusların bölgeye yerleştirilmesi, Rusya'nın etkisini daha da arttırmıştır. Özetle, Güney Osetya ve Abhazya ile ekonomik bağlantı, hükümetler arası bağlantı, teknokratik, sosyal, bilgi ve sivil toplum bağlantıları Rusya'nı bölgede diğer güçlerden daha etkili bir konuma getirmiştir.³³¹

Ağustos 2008'te Gürcistan'ın Güney Osetya'ya müdahalesini soykırım olarak nitelendiren Rusya, etnik Rusları ve bölgede diğer Rusya vatandaşlarını korumak gerekçesiyle bölgeye müdahalesini böylece meşrulaştırmaya çalışmıştır.³³²

Savaşın ardından Moskova, Abhazya ve Güney Osetya'da eskilerden var olan, "Kurtarıcı Rusya" imajını daha da arttırmıştır. Rusya, 17 Eylül 2008'te taraflarla, "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşması" imzalamıştır.³³³ Bu anlaşmayla güvenliğin sağlanması adına Rusya, Abhazya'da yeni bir deniz üssü ve Güney Osetya'daki 4. Askeri Üs dâhil olmak üzere her iki bölgede bir dizi askeri tesis

---

³²⁹ A. Aslanlı, 2005, s. 127.

³³⁰ İbid, s. 129.

³³¹ Gerrits, A., Bader, M., "Russian patronage over Abkhazia and South Ossetia: implications for conflict resolution", **East European Politics**, Vol. 32:3, 2016, ss.297-313, s. 298.

³³² Ariel Cohen, **The Russian Military and The Georgia War: Lessons And Implications**, Strategic Studies Institute 2011, s. 4.

³³³ Bkz: "Treaty of friendship, cooperation and mutual aid between the Russian Federation and Republic of Abkhazia.", Oct. 2008, http://www.conventions.ru/view_base.php?id=8422 (Erişim Tarihi 09.03.2018)

kurmuştur. Anlaşma, aynı zamanda, yerli halkın Rusya vatandaşlığına geçmesini ve istihdam ve eğitim şartlarını da kolaylaştırmıştır.³³⁴

Rusya'nın bölgeye açık müdahalesini aşağıdaki faktörlerle yorumlamak mümkündür.

- En güçlü dönemlerini yaşayan Rusya'nın, AB ve NATO yayılmacılığına karşı tepkisi;
- NATO ile yaşanan füze krizi;
- Yakın Çevre'de güç gösterisi ve renkli devrimlere gecikmiş tepki;
- Sorunlu bölgelerle Gürcistan'ı etkisi altında bulundurarak, AB ve NATO ile ilişkilerini sınırlandırmak;
- Gürcistan'ı sorunlu bir bölgeye dönüştürmekle, enerji yatırımlarına engel olmak ve enerji yollarını denetime almak;
- 17 Şubat 2008'te Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasına misilleme olarak, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanımak;³³⁵

Rusya'nın bu müdahalesi, aynı zamanda jeopolitik arenaya da geri dönüşü olarak yorumlanmıştır.

3.2.3. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Moldova İlişkileri

SSCB'nin dağılmasıyla AB-Moldova arasında ilişkiler 28 Kasım 1994 tarihinde taraflar arasında imzalanan ve 1 Ocak 1998'te yürürlüğe giren OİA'yla başlamıştır.³³⁶

³³⁴ A. Gerrits., M. Bader., 2016, s. 302.

³³⁵ ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve diğer AB ülkelerinin, Kosova'nın bağımsızlığının tanınması kararının ardından, Rusya tarafı, tek taraflı bağımsızlık kararının uluslararası hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle, Kosova'nın bağımsızlığını tanımamakla birlikte, bu girişimin bölgede ayrılıkçı hareketleri cesaretlendireceğini belirtmiştir. Ayrıca Rusya, bu girişimi ABD'nin "Çevreleme Politikası" olarak nitelendirmiştir.

2004'ten itibaren AKP kapsamında devam etmiş ve 2005-2008 yıllarını kapsayan Eylem Planı³³⁷ hazırlanmıştır. İkili ilişkiler 2009'tan itibaren Doğu Ortaklığı çerçevesinde devam etmiştir.

Vatandaşlarının büyük bölümü, aynı zamanda Romanya vatandaşı da olan Moldova ile AB arasında Vize Kolaylaştırma ve Geri Kabul Anlaşması³³⁸ Ekim 2007'de imzalanmış ve 2008 yılında yürürlüğe girmiştir.

2001 yılından itibaren iktidarda olan Komünist Parti'nin 2009 yılında seçimleri kaybetmesiyle yerine gelen, dört siyasi partinin oluşturduğu Avrupa Bütünleşmesi için İttifak adlı koalisyon hükümetin, AB bütünleşmesinden yana politikalar uygulamasıyla, AB ile ilişkiler tekrar ivme kazanmıştır.³³⁹

Bu sürecin devamı olarak, Doğu Ortaklığı kapsamında Ocak 2010'da taraflar arasında OA müzakerelerinin başlaması kararlaştırılmış ve 27 Haziran 2014'te DKSTA bölümü de dâhil olmakla taraflar OA'nı imzalamıştır.³⁴⁰ OA, 1 Temmuz 2016'ta yürürlüğe girmiştir.

OA, AB-Moldova ilişkileri için uzun vadeli bir temel oluşturmuştur. İçerik ve hedefleri itibariyle Gürcistan ile imzalanan OA'yla aynı mazmun ve konuma sahiptir. OA, geleneksel sözleşmelerden daha gelişmiş, bağlayıcı, kurallar, hükümler ve işbirliği içermekte olup, aşağıdaki alanları kapsamıştır:

---

³³⁶ Bkz: "EU-Moldova, Partnership and Cooperation Agreement", http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/august/tradoc_135737.pdf (Erişim Tarihi 15.03.2018)

³³⁷ Bkz: "EU-Moldova Action Plan", https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/moldova_enp_ap_final_en.pdf (Erişim Tarihi 15.03.2018)

³³⁸ Bkz: "Vize Kolaylığı ve Geri Kabul Anlaşması", <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:334:0149:0167:EN:PDF> (Erişim Tarihi 15.03.2018)

³³⁹ Nicu Popescu, "Re-setting the Eastern Partnership in Moldova", **CEPS Policy Briefs**, No.199/4 Nov. 2009, s. 2.

³⁴⁰ Bkz: "EU-Moldova, Ortaklık Anlaşması", [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830\(01\)&from=DE](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830(01)&from=DE) (Erişim Tarihi 15.03.2018)

Genel Prensipler isimli başlık, OA'nın prensip ve hedefleri belirleyen maddeleri içermiştir. I Bölümün 2. Maddesine göre OA'nın amaçları, Moldova'nı AB politikalarına, programlarına ve ajanslarına katılımını artırarak, ortak değerler ve yakın bağlantılar temelinde siyasi ilişki ve ekonomik entegrasyonu teşvik etmek, taraflar arasında yakın siyasi ilişkilerin gelişmesini sağlayarak, karşılıklı çıkarların her alanında gelişmiş siyasi diyalogun çerçevesini güçlendirmek, Moldova'da demokrasinin ve politik, ekonomik ve kurumsal istikrarın güçlendirilmesine katkıda bulunmak, gerginlik kaynaklarını ortadan kaldırmak, sınır güvenliğini arttırmak, sınır ötesi işbirliğini ve iyi komşuluk ilişkilerini desteklemek için çabaları birleştirmek dâhil olmak üzere bölgesel ve uluslararası boyutlarda barışı ve istikrarı desteklemek, korumak ve güçlendirmek, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına ve temel özgürlüklere olan saygıyı güçlendirmek amacıyla özgürlük, güvenlik ve adalet alanında işbirliğini desteklemek ve geliştirmek, Moldova'nın uluslararası işbirliğiyle ekonomik potansiyelini geliştirmeye yönelik çabalarını desteklemek ve aynı zamanda mevzuatının AB mevzuatına uyumlaştırmasını sağlamak, Moldova'nın AB iç pazarında kademeli olarak bütünleşmesine yol açan gelişmiş ekonomik ve ticari ilişkilerin koşullarını oluşturmak, karşılıklı menfaatin diğer alanlarında giderek daha yakın işbirliği için şartlar oluşturmak şeklinde sıralanmıştır.³⁴¹ Anlaşma'nın 455. Maddesine göre, temel prensiplerin ihlali durumunda, OA'nın askıya alınabileceği belirtilmiştir.³⁴²

Siyasi Diyalog Gürcistan ile imzalanan OA'da yer aldığı gibi Moldova ile imzalanan OA'da da yer almıştır. II. Bölümün 1. Maddesine göre, Siyasi Diyalog'un amaçları, siyasi ilişkiyi derinleştirmek ve politik ve güvenlik politikası yakınsamasını ve etkinliğini arttırmak, etkili çok taraflılığa dayalı uluslararası istikrar ve güvenliği teşvik etmek, taraflar arasında uluslararası güvenlik ve kriz yönetimi konusunda, özellikle

---

³⁴¹ OA, 1. Bölüm, 2. Madde

³⁴² OA, 455. Madde

küresel ve bölgesel zorlukları ve temel tehditleri ele almak için derinleştirilmiş diyalog yaratmak ve Avrupa kıtasındaki barış, güvenlik ve istikrarı sağlamak için sonuç odaklı ve pratik işbirliğini teşvik etmek, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesi ve iç politik reformların pekiştirilmesine katkıda bulunmak, tarafların güvenlik ve savunma alanındaki işbirliğini derinleştirmek, egemenlik ve toprak bütünlüğü, sınırların dokunulmazlığı ve bağımsızlık ilkelerine saygı duymak ve bunları teşvik etmek olarak belirtilmiştir.³⁴³

Siyasi diyalog kapsamında Anlaşma'nın 5. Maddesi, taraflar arasında ODPG'nin oluşturulmasını öngörmüştür. Bu kapsamda ilk olarak, Moldova ile AB'nin ortak stratejik çıkarları ve hedefleri, her iki taraftan benimsenen ortak eylemler ve ortak pozisyonlar ve bu eylemleri ve pozisyonları uygulama prosedürleri ile ilgili konuları kapsamış ve kademeli olarak dış politikada yakınlaşmayı hedeflemiştir.³⁴⁴

Ortak güvenlik alanında ise, uluslararası suç örgütleriyle mücadele (6. Madde), çatışma önleme ve kriz yönetimi konuları (7. Madde), bölgede barışın sağlanması (8. Madde), kitle imha silahlarına karşı mücadele (9. Madde) ve diğer geleneksel silah ihracatında kontrolün sağlanması (10. Madde), terörle mücadelede uluslararası işbirliği (11. Madde) gibi konular, ODGP çerçevesinde değerlendirilecek konular olarak belirlenmiştir.³⁴⁵

Siyasi diyalog kapsamında ele alınan diğer bir işbirliği konusu, reformlarla Moldova'da demokratik alanının geliştirilmesi olarak OA'da yer almıştır. Bu çerçevede Moldova, OA'nın 4. Maddesinde, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının sağlanmasını, yargının bağımsızlığını güvence altına almak, idari kapasitesini güçlendirmek ve hukuki reform konusunda daha fazla ilerleme

---

³⁴³ OA, 3. Madde

³⁴⁴ OA, 5. Madde

³⁴⁵ OA, 5-11. Maddeler

kaydedilmesini, hesap verebilir, verimli, şeffaf ve profesyonel bir kamu hizmeti oluşturmak için kamu yönetimi reformlarının uygulanmasını, yolsuzlukla mücadele için reformların başlatılmasını ve bu kapsamda uluslararası işbirliğinin artırılmasını taahhüt etmiştir.³⁴⁶ Bu siyasi diyalogun, farklı bakanlık ve üst düzeylerde düzenli toplantılar yoluyla yürütülmesi ve Ortaklık Konseyi tarafından izlenilmesi kararlaştırılmıştır.

III. Bölüm, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik alanında işbirliğini öngörmüştür. Güvenlikle ilgili, Moldova, insan, mal, silah, uyuşturucu ve benzeri yasadışı kaçakçılık ve kara para aklama ile mücadelede AB ile derinleştirilmiş işbirliğinin kurulmasını ve AB standartlarına uygun sınır güvenliğinin sağlanmasını ve bu alanda bilgi paylaşımı da dâhil olmak üzere bir takım standartların uygulanmasını taahhüt etmiştir. Adalet ve özgürlük alanlarında reformların yapılmasını taahhüt eden Moldova, bundan başka daha fazla liberalleşme ve demokrasi, fikri mülkiyet hakları, ihale sistemi, rekabet politikası vb. DKSTA'nın gerekliliklerinin uygulanmasını ve AB ve uluslararası hukuka uyum sağlanmasını öngören koşullarda da anlaşmaya varmıştır.³⁴⁷

Ekonomik ve Diğer Sektör İşbirliği ile ilgili IV. Bölüm, yerel yönetim de dâhil olmak üzere her düzeydeki kamu idaresini kapsayacak şekilde, ekonomik diyalogun başlatılmasını kararlaştırmıştır. Bu bölüm, şirket hukuku, muhasebe ve denetim ve kurumsal yönetim, istihdam politikası ve fırsat eşitliği, tüketici koruması, bütçe politikası, mali denetim, bütçe ve muhasebe sistemleri, vergilendirme, finansal hizmetler, sanayi ve işletme politikası, madencilik ve hammaddeler, tarım politikası ve benzeri ekonomik alanlarda, AB standartlarının uygulanmasını, mevzuatların yakınlaştırılmasını amacı taşımıştır.³⁴⁸

Ticaret ve Ticaret ile İlgili Konular başlıklı V. Bölüm, hem tarife hem de tarife dışı engelleri kapsayacak şekilde, her iki tarafın da yasal olarak bağlayıcı

---

³⁴⁶ OA, 4. Madde

³⁴⁷ OA, 12-20. Maddeler

³⁴⁸ Ekonomik alanlarda işbirliği 21. Maddeden 70. Maddeye kadar gösterilmiştir.

yükümlülüklerini yerine getirerek, DKSTA'nın temelini oluşturmuştur. Bölümün ilk maddesi, Anlaşma kurallarının 10 yıl içinde uygulanmasını öngörmüştür. Yalnızca mal ticaret düzenlemeleri ilgili olan bu bölüm, malların sınıflandırılması, ayrıca ithal ve ihraç olunan bazı malların üretiminde ortak standartların ve yıllık kotaların uygulanması, bundan başka gümrük vergilerin belirlenmesi, ortak gümrük vergilerinin uygulanması ile ilgili hükümleri içermiştir. Ayrıca, ilgili DTÖ kurallarının izin verdiği durumlar hariç olmak üzere, tek taraflı yeni vergilerin uygulanması veya artırılması, tarafların ortak kararıyla yasaklanmıştır.³⁴⁹

Anlaşma'da yer alan ekler ve protokoller ise, belirli bir tarihte devralınacak ilgili AB mevzuatını, ticaret kotalarını, menşe kurallarını ve b. belirlemiştir.

Bu eklere göre AB, tüm Moldova sanayi ürünleri için ithalat vergilerini 3 ila 5 yıl içinde tamamen ortadan kaldıracığını kararlaştırmıştır. Ayrıca, Moldova, belirli plastik ürünler, mobilyalar, halılar ve giysiler gibi çeşitli tekstil ürünleri için de tarifeleri aşamalı olarak azaltmayı taahhüt etmiştir.³⁵⁰

Tarım ve gıda ürünleri için ise, taraflar ticareti tamamen serbestleştirmemiştir. Zira, az sayıda hassas ürüne hala tarife oranı kotaları uygulanmaktadır. Anlaşma'nın Ek XV-C'de yer alan ürünler için bu kotalar %70-%80 aralığında değişmiş ve ithalat %100 olduğu takdirde, Moldova tarafından gerekçe gösterilmezse, ürünlerin ithali askıya alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, 148. Maddenin 5. Fıkrası uyarınca, tarafların ortak uzlaşısıyla, kotaların değiştirilmesi veya iptal edilmesi mümkün kılınmıştır.³⁵¹

---

³⁴⁹ OA, 144-412. Maddeler

³⁵⁰ OA, Ek XV

³⁵¹ Resmi istatistiklere göre, et ve işlenmiş et ürünleri, bal, üzüm, kuru meyve, buğday, arpa, şeker, deri ürünleri, sentetik iplikler gibi ürünlerin AB'ye ihracatı, Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinin ardından ilk altı ayda ikiye, hatta üçe katlanmıştır. Bu nedenle, Anlaşma'nın 148. Maddesi uyarınca, Ek XV-C'de yer alan bu ürünlerin ithalat kotalarını aşması durumunda, farklı işlemlere tabii tutulması mümkün kılınmıştır. Ürünlerin tam kotaları Ek XV-C'de gösterilmiştir.

Sübvansiyon, dumping, menşee kuralları ile ilgili sahtecilik, gümrüklerde eş değeer tariflerin uygulanması, standartlara uymayan üretim ve ihracat kapasitesini aşan malların ithalatı vb. Anlaşma kurallarının ihlali ile ilgili olarak, Anlaşma'nın 155. Maddesi uyarınca, Anlaşma'nın geçici askıya alınması veya ürünün ithalatın durdurulması ile ilgili ortak karara varılmıştır. Son olarak, ticaretin serbestleşmesini hızlandırmak adına, Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinden sonraki üçüncü yılda, kotalar ve uygulanmakta devam eden tarifeler, taraflarca yeniden gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır.³⁵²

Anlaşma, iki taraf arasında ilişkilerin düzenli ve sorunsuz şekilde devam etmesi ve daha da derinleştirilmesi için idari ve kurumsal yapıyı belirlemiştir. Anlaşma'nın 433. Maddesine göre, taraflar arasındaki sektörel işbirliği ile ilgili konular dâhil olmak üzere siyasi ve ekonomik diyalog, Anlaşma'nın 434. Maddesi ile kurulmuş olan Ortaklık Konseyi'nde değerlendirileceği öngörülmüştür. Bakanlardan oluşan Ortaklık Konseyi'nin yılda en az bir kere toplantılar düzenlemesi ve sırasıyla Birlik ve Moldova Cumhuriyeti temsilcileri tarafından yönetilmesi kararlaştırılmıştır.³⁵³

Ayrıca, 434. Maddenin 1 ve 3. Fıkralarına göre, Ortaklık Konseyi, Anlaşma'nın uygulanmasını ve işleyişini denetlemek yetkisine sahiptir. Yine Anlaşmanın 454 ve 455. Maddelerine göre, Anlaşma'nın DKSTA dışı bölümlerinin yorumlanması³⁵⁴, uygulanması ve ortaya çıkan sorunların çözümlenmesi Ortaklık Konseyi kararlarına bağlanmıştır. Ortaklık Konseyi kararları, taraflar arasında bağlayıcı niteliğe sahiptir.³⁵⁵

Anlaşma'nın 437. Maddesiyle, üst düzey memurlardan oluşan Ortaklık Komitesi'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Ortaklık Konseyi'ne bağlı olan Ortaklık

---

³⁵² OA, 155. Madde

³⁵³ OA, 433-434. Maddeler

³⁵⁴ Ortaklık Konseyi, DCFTA kapsamındaki belirli hükümlere hanel getirmeksizin, Anlaşma'nın Ek'lerini güncelleme veya tadil etme yetkisine sahiptir.

³⁵⁵ OA, 454-455. Maddeler

Komitesi, Konsey toplantılarının düzenlenmesinde ve gündem mevzuların hazırlanmasında yetkilendirilmiştir. Bundan başka, 438. Maddeye göre, Komite, Ortaklık Konseyi'nin yetki devrettiği alanlarda karar verme yetkisine sahiptir ve bu kararlar bağlayıcıdır.³⁵⁶

Buna ek olarak, Ortaklık Komitesi, 439. Maddeye istinaden kurulan alt komiteler tarafından desteklenmesi öngörülmüştür.³⁵⁷

Avrupa Parlamentosu üyeleri ile Moldova Cumhuriyeti Parlamento üyelerinden oluşan Ortaklık Parlamentosu, 441. Madde çerçevesinde, Anlaşma'nın işleyişi ve uygulanması kapsamında Ortaklık Komitesi'nden bilgi talep etme yetkisine sahiptir.³⁵⁸

Moldova, 2018 raporlarına göre, AB ile entegrasyon adına olumlu reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlar, insan hakları, yargı, şeffaflık, daha fazla demokratikleşme ve paralel olarak DKSTA'nın uygulanmasını hızlandırmak adına ekonomik ve teknik reformları içermiştir. Demokratikleşme için yapılan reformlarda aksamalar yaşanmasına rağmen, özellikle finans, maliye alanlarında büyük ölçüde ilerleme kaydedilmiştir.³⁵⁹

DKSTA çerçevesinde kurulan ticari ilişkiler sayesinde ise 2016-2017 yıllarında Moldova ekonomisinde büyüme yaşanmış ve karşılıklı ticaret hacmi artmıştır. 2017 yılında, iki taraflı AB-Moldova ticareti, bir önceki yılın aynı dönemine göre %18 artmıştır. Aynı zamanda, Moldova'nın AB'ye ihracatında da %23 artım yaşanmıştır.

---

³⁵⁶ OA, 437. Madde

³⁵⁷ OA, 439. Madde

³⁵⁸ OA, 411. Madde

³⁵⁹ Bkz: "EU Report: The Republic Of Moldova Advances In Reform Implementation But Considerably More Progress Is Needed" April 2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/news/eu-report-republic-moldova-advances-reform-implementation-considerably-more_en (Erişim Tarihi 19.03.2018)

Günümüzde AB, Moldova'nın en büyük ticaret ortağıdır ve toplam ticaretinin % 55'ini karşılamaktadır.³⁶⁰

3.2.4. Transdinyester ve Gagavuzya Krizleri ve Moldova'nın Geleceği

SSCB'nin dağılmasıyla yaşanan etnik milliyetçilik temelindeki toprak sorunları, Moldova'da da yaşanmıştır. Moldova'nın Transdinyester³⁶¹ ve Gagavuzya³⁶² bölgesi, 1990'lı yıllardan başlayan etnik çatışmalar sonucunda Kişinev'le sorunlar yaşamıştır. 4 milyon nüfusu olan ülkenin, %2,4'lik kesimini Moldovalılar, diğer kısmını ise Ruslar, Gagavuzlar ve Ukraynalılar oluşturmaktadır.³⁶³

SSCB'nin Ruslaştırma politikasına karşı 1980'li yıllar başlanan milliyetçi hareketler sonucunda dönemin Yüksek Sovyet'i, Ağustos 1989'ta, II. Dünya Savaşı sonrasında işgal edilen Moldova'nın işgalinin geçersiz olduğunu beyan ederek, bağımsızlık ilanı ile ilgili karar kabul etmiştir. Bunun ardından, Rusçanın yerine resmi devlet dili olarak Moldovca, Kiril alfabesinin yerine ise Latinceye geçilmesine karar verilmiştir. 23 Haziran 1990'da Parlamento, bağımsızlık kararı alarak, Egemenlik Bildirgesi kabul etmiştir.³⁶⁴

---

³⁶⁰ Bkz: "Association Implementation Report on Moldova", April 2018, https://eas.europa.eu/sites/eas/files/association_implementation_report_on_moldova.pdf (Erişim Tarihi 01.04.2018)

³⁶¹ Moldova'nın doğusunda, Ukrayna ile sınırdaki yerleşen Transdinyester bölgesinin nüfusu yaklaşık 500 bin olarak bilinmektedir. Bölge halkının büyük çoğunluğunu Ruslar ve daha sonra Ukraynalılar ve az sayıda Moldovanlar oluşturmaktadır. Merkezi Tiraspol şehridir.

³⁶² Moldova'nın güneyinde yerleşen Gagavuzya bölgesinin nüfusu, 160 bin olarak bilinmektedir. Büyük çoğunluğu Gagavuz Türklerinden oluşan bölgede Moldovlar, Ruslar ve Ukraynalılar yaşamaktadır. Merkezi Komrat şehridir.

³⁶³ Bkz: "National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova", <http://www.statistica.md/index.php?l=en> (Erişim Tarihi 01.04.2018)

³⁶⁴ Charles King, **The Moldovans**, Hoover Institution Press 2000, s. 145.

Bağımsızlık kararına tepki olarak genel çoğunlukla Gagavuzların yaşadığı Gagavuzya bölgesi ve Rusların çoğunlukla yaşadığı Transdinyester bölgesi, bağımsızlık kararına itiraz etmiştir.

Gagavuzya'da resmi dilin değiştirilmesi sonrası başlayan itirazlar, Ağustos 1990'ta tek taraflı olarak, Gagavuzya Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle sonuçlanmıştır. Kişinev bağımsızlık kararına tepki olarak, Moldova milliyetçi gönüllülerinden oluşan ordunun bölgeye müdahalesine karar vermiş, lakin Sovyet Kızıl Ordusu tarafından çatışma önlenmiştir. 23 Aralık 1994'te Kişinev, Gagavuzya'ya özerklik teklifinde bulunmuştur. Gagavuzlara özel statü verilerek, kendi dilleri de dâhil olmak üzere Rus ve Moldovca eğitim hakları tanınmıştır. Böylece Gagavuzya, Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi statüsünü almıştır.³⁶⁵

Buna rağmen, günümüzde Gagavuzya kritik bölge olarak bir tehdit oluşturmaktadır. Şubat 2014'te Gagavuzya'da düzenlenen eş zamanlı referandum³⁶⁶ bu sorunu tekrar gündeme getirmiştir. AB bütünleşmesine karşı GB'ye önem veren yerli halk, Moldova'nın egemenliğinin kaybedilmesi durumunda bağımsızlıklarını ilan etmekten yana olduklarını belirtmiştir. Moldova Merkez Seçim Komisyonu seçimin şaibeli olduğu kanısına varmıştır. Aynı zamanda Kişinev, Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi Başkanı Mihail Formuzal ve bazı önde gelen politikacıları, devletin anayasal düzenini yıkmaya çalışmakla suçlamıştır.³⁶⁷

---

³⁶⁵ Ibid, s. 212-214.

³⁶⁶ Referandumda 3 soru çerçevesinde bölge halkının kararı öğrenilmiştir. 1) Moldova'nın bağımsızlığını kaybetmesi durumunda Gagavuzya'nın bağımsızlık kararı; 2) Moldova'nın AB'ye üyeliğinin desteklenmesi 3) Moldova'nın Gümrük Birliği'ne katılımı.

Referandum sonucu, %98,9 oyla Moldova'nın bağımsızlığını kaybetmesi durumunda, Gagavuzya'nın bağımsızlığını desteklemiştir. %97,2 oyla AB'ye üyeliğe karşı çıkmıştır. Ayrıca, %98,4 oyla, Moldova'nın Gümrük Birliği'ne katılımı bölge halkı tarafından desteklenmiştir. Bkz: <https://www.rferl.org/a/moldova-gagauz-referendum-counting/25251251.html> (Erişim Tarihi 01.04.2018)

³⁶⁷ "Gagavuz Bölgesinde Referandum Krizi", Aljazeera News, Temmuz 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/gagavuz-bolgesinde-referandum-krizi> (Erişim Tarihi 01.04.2018)

Transdinyester krizinin ortaya çıkması da yine aynı tarihe ve nedenlere dayanmıştır. Haklarının yok sayılması iddiasıyla, Aralık 1990'da bölgede bağımsızlık referandumu düzenlenmiş ve bölge halkı %97,7 oyla, Transdinyester Moldova Cumhuriyeti'nin³⁶⁸ bağımsızlığının ilan edilmesinden yana olmuştur. Yaşanan sorun, 1992 yılında Kişinev'in bölgeye müdahalesiyle sonuçlanmıştır. Çatışma, Rus ordusunun bölgeye intikal etmesiyle sonlanmıştır. 22 Temmuz 1993 tarihinde sorunun diplomatik yollarla çözülmesiyle ilgili olarak Moldova ve Rusya arasında anlaşmaya varılmıştır. Anlaşma uyarınca, bölgeye Rusya'ya ait Barış Gücü yerleştirilmiştir. Ekim 1994'te Moldova, yine Anlaşma uyarınca, Barış Gücü'nün bölgeden çekilmesiyle ilgili Rusya ile anlaşma sağlanmış, buna rağmen günümüze kadar bu konuda Rusya tarafı adım atmamıştır.³⁶⁹

2004-2007 genişlemesinden sonra AB'nin yeni sınırlarına 100 km mesafede olan Transdinyester bölgesi, "Avrupa'nın Kara Deliği" olarak adlandırılmaktadır.³⁷⁰

Sorunun çözümü ile ilgili taraflar belirli aralıklarda görüşmeler düzenlenmiştir. 1993'ten başlayan müzakereler, 2011 yılına kadar belirli aralıklarla devam etmiştir. 2005 yılında Moldova ve Ukrayna'nın talepleri ile görüşmelere ABD ve AB de katılmıştır.³⁷¹

Transdinyester yetkililerinin, özellikle 2011 yılından itibaren İgor Smirnov'un yerine gelen Yevgeni Şevçuk'un (2011-2016)³⁷², Transdinyester'in siyasi statüsünün

---

³⁶⁸ Transdinyester Moldova Cumhuriyeti, Güney Osetya, Abhazy ve Dağlık Karabağ tarafından tanınmıştır.

³⁶⁹ C. King, 2000, s. 185.

³⁷⁰ John P. Rose, "Transnistria: A Black hole?", **Concordiam Journal**, Vol. 1, S. 2, June 2010, s. 57.

³⁷¹ Radu Vrabie, "EU Role in the Settlement of the Transnistrian Conflict", **Foreign Policy Association**, Dec. 2010, <http://www.ape.md/en/2010/12/english-eu-role-in-the-settlement-of-the-transnistrian-conflict/> (Erişim Tarihi 01.04.2018)

³⁷² Aralık 2016'ta bölgede yapılan seçimlerde Vadim Krasnoselski %62 oyla, Yevgeni Şevçuk'u mağlub ederek Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

tartışılmaya açık olmadığını ve bağımsızlık kararına saygı gösterilmesi ile ilgili tavırları görüşmelerin genellikle olumlu sonuçlar almasını engellemiştir.³⁷³

2005'ten müzakerelerde arabulucu statüsüyle katılan AB, sorunu hem AKP çerçevesinde Eylem Plan'ında³⁷⁴, hem de Doğu Ortaklığı çerçevesinde ele almıştır. Genellikle, bölgede barışın sağlanması ve krizin ortadan kaldırılmasına yönelik ilk girişim olarak, AB, 1992'te imzalanan ateşkes anlaşması uyarınca, Rusya'ya bağlı birliklerin geri çekilmesi teklifinde bulunmuştur. 2005'ten itibaren AB, bu sorunla ilgili olarak Özel Temsilci atamıştır. AB aynı zamanda bölgeye NATO Barış Güçleri'nin de yerleştirilmesi fikrini desteklese de, hem Transdinyester yetkilileri ve Rusya, aynı zamanda Birlik içinden Fransa ve Almanya buna karşı çıkmıştır.³⁷⁵

Günümüze kadar, Transdinyester görüşmeleri, 5+2 formatında ve genellikle, adaptasyon ve karşılıklı entegrasyon çerçevesinde³⁷⁶ devam etmektedir. Transdinyester ayrılıkçı bölgesinin statüsü, açık gündem konusu olmamasına rağmen, AB, her zaman Moldova'nın toprak bütünlüğü çerçevesinde, sorunun çözülmesini desteklemiştir.³⁷⁷

Rusya için Transdinyester sorunu, Moldova'yı etki altında tutmak adına önemli bir etki mekanizmadır. Ayrıca Rusya, bu sorunla ilgili AB ve ABD'den, aynı zamanda AGİT'den daha etkili konumda olmuştur.³⁷⁸

Abhazya ve Güney Osetya sorunlarında olduğu gibi, Transdinyester bölgesinde yaşayan yerli halk için Rusya kurtarıcı, aynı zamanda bağımsızlıklarının teminatçısı olarak görülmüştür. Bundan başka, Rusya, bölge ekonomisine yatırımlarla, enerji

---

³⁷³ Nicu Popescu, "Transnistria: A Bottom-Up Solution", **ECFR Policy Briefs**, No 63, Sep. 2012, s. 2.

³⁷⁴ 2004'ten AKP kapsamında Moldova ile başlatılan ilişkiler sürecinde Transdinyester sorunu özel olarak ele alınmış ve taraflar arasında kabul edilen Eylem Plan'ında da ayrı bir gündem oluşturmuştur. Daha detaylı bkz: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/moldova_enp_ap_final_en.pdf (Erişim Tarihi 02.04.2018)

³⁷⁵ R. Vrabie, 2010.

³⁷⁶ En son Kasım 2017'deki görüşmelerde, eğitim, telekomünikasyon, tarım alanlarında uzlaşma sağlanmıştır. Bkz: <https://www.osce.org/chairmanship/119488> (Erişim Tarihi 02.04.2018)

³⁷⁷ OA, 8. Madde

³⁷⁸ N. Popescu, 2012, s. 4.

ihtiyaçlarını gidermekle ve bölge halkı için istihdam kolaylıkları sağlamıştır. Aynı zamanda, bölge halkının büyük bölümü Rusya vatandaşı olarak, Rusya Federasyonu pasaportu taşımaktadır.³⁷⁹

Moldova'nın Trandinyester bölgesine “özerk bölge” teklif etmesine rağmen, Rusya Moldova'nın himayesinde olan bir cumhuriyet fikrini desteklemiştir. 2001-2003 yılları arasında bu konu üzerinde aktiflik gösteren Putin, aşamalı görüşmelerde, Transdinyester bölgesinin “özerk devlet” olarak, Parlamento'da yer almasını ve veto hakkının tanınması ile ilgili görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerin sonucu olarak ortaya çıkan Kozak Memorandum'unda Moldova'nın özel bir federatif yapıya dönüşmesi öngörülmüştür. Bundan başka, bölgede yerleşen Rus askerlerinin aşamalı olarak bölgeden çıkarılması da planlanmıştır. Mevcut Memorandum, Transdinyester sorununu çözmekten daha çok bu tehlikenin ileride de yeniden bir etki mekanizması olarak kalmasını sağlamayı amaçlamıştır. Memorandum, AB ve ABD'nin karşı gelmesi ve halkın itirazı sebebiyle dönemin Cumhurbaşkanı Vladimir Voronin (2001-2009) tarafından son anda imzalanmamıştır.³⁸⁰ Rusya, 1994'te Moldova tarafının itirazı ve aynı zamanda 1999'da NATO'nun İstanbul Zirvesi'nde askeri varlığını geri çekme taahhüdüne rağmen, günümüze kadar Trandinyester bölgesinde askeri varlığını devam ettirmektedir.

Parlamentar demokrasiyle yönetilen Moldova'da 2009'tan itibaren yaşanan koalisyon hükümet krizleri, AB yanlısı ve Romanya ile birleşmeden yana olan partilerin giderek güçlenmesine ve Haziran'daki erken seçimleri kazanmasıyla, AB entegrasyonu daha da hız kazanmıştır. Buna rağmen, 2016 seçimleriyle Cumhurbaşkanı seçilen ve Rusya yanlısı olarak bilinen Sosyalist Parti Başkanı İgor Dodon'un seçilmesi, yeni siyasi ve idari krizlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

---

³⁷⁹ İbid, s. 5.

³⁸⁰ J. P. Rose, 2010, s. 59.

Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından, Trandinyester bölgesi yetkileri Rusya'dan bağımsızlıklarının tanınması hususunda talepte bulunmalarına rağmen, Moskova tarafı henüz olumlu cevap vermemiştir.

3.2.5. Doğu Ortaklığı Kapsamında AB-Ukrayna İlişkileri

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Ukrayna'nın AB ile ilişkileri, 1992 yılında başlamıştır. İkili ilişkiler 1994 yılında Lüksemburg'da taraflar arasında OİA'nın³⁸¹ imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. 1998 yılında yürürlüğe giren OİA, AB'nin diğer BMT ülkeleri ile imzaladığı OİA'lardan farklı ve derin ilişkiler kurulmasını öngörmüştür. Zira Anlaşma'da Ukrayna ile siyasi diyalogun kurulmasına, Ukrayna'da insan hakları, demokrasi ve ekonomik alanda reformların yapılmasına ve nihayetinde serbest ticaret alanının oluşturulmasına ilişkin önemli maddeler yer almıştır.

2004 yılından itibaren AKP kapsamında ilerleyen ilişkiler, 2009 yılından itibaren ise Doğu Ortaklığı çerçevesinde devam etmiştir. Bu kapsamda Nisan 2010'da vize kararlarını düzenleyen tüm yasal hükümleri tek bir belgede toplayan AB Vize Kodu³⁸² yürürlüğe girmiştir. Yine aynı yılın Eylül ayında Ukrayna, Avrupa Enerji Topluluğu'na³⁸³ katılmış ve Kasım ayında taraflar arasında Vize Serbestleşmesi Üzerine Eylem Planı³⁸⁴ hazırlanmıştır. Ekim 2011'de, 2008'den müzakereleri devam eden

³⁸¹ Bkz: "EU-Ukraine, Partnership and Cooperation Agreement", http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_111612.pdf (Erişim Tarihi 06.04.2018)

³⁸² Bkz: "EU Visa Code", April 2010, http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/travel_to_eu/visa_code/visa_code_en.htm (Erişim Tarihi 06.04.2018)

³⁸³ Bkz: "Commission Welcomes Ukraine In Energy Community", Sep. 2010, http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2010/2010_09_24_01_en.htm (Erişim Tarihi 06.04.2018)

³⁸⁴ Bkz: "EU-Ukraine Visa Dialogue Action Plan on Visa Liberalisation", Brussels, Dec. 2010, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2017883%202010%20INIT> (Erişim Tarihi 06.04.2018)

DKSTA bölümü, Aralık'ta ise OA'nın metni üzerinde ortak karara varılmıştır. 2013 Vilnius Zirvesi'nde imzalanması beklenen OA'nın, Ukrayna tarafından ertelenmesi ve sonrasında yaşanan olaylar sonucunda, Anlaşma'nın siyasi bölümü 21 Mart 2014'te Brüksel'de, DKSTA bölümü ise 27 Haziran 2014 tarihinde imzalanmıştır. Eylül 2014'te eşzamanlı olarak Avrupa Parlamentosu ve Ukrayna Parlamentosu Anlaşma'yı onaylamıştır. Daha sonra AB üyeleri 2015 ve 2016 yılları içerisinde iç hukukları uyarınca Anlaşma'yı onaylamıştır. Bazı bölümleri 2015 ve 2016 yılından yürürlükte olan Anlaşma'nın³⁸⁵ tamamı, 1 Eylül 2017 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Ekler ve protokollerle yaklaşık 2000 sayfadan oluşan Anlaşma, 486 maddeden oluşmuştur. Anlaşma'nın amaç ve hedefleri 1. ve 2. Maddede açıklanmıştır. Bu maddelere göre Anlaşma, ortak değerler ve yakın ve ayrıcalıklı bağlantılar temelinde taraflar arasında kademeli olarak yakınlaşmayı teşvik etmek ve Ukrayna'nın AB politikaları ve program ve ajanslara katılımını arttırmak, karşılıklı menfaatin tüm alanlarında gelişmiş siyasi diyalog için uygun bir çerçeve oluşturmak, bölgesel ve uluslararası boyutlarda barışı ve istikrarı teşvik etmek, korumak ve güçlendirmek, Ukrayna'nın AB iç pazarına kademeli olarak erişimine yol açan, ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için gereken şartların yerine getirilmesiyle Serbest Ticaret Bölgesi'nin oluşturulmasını temin etmek, adalet, özgürlük ve güvenlik alanındaki işbirliğini, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek olmuştur.³⁸⁶ AB'nin oluşturulduğu ortak değerler, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü, Anlaşma'nın temel unsurları olarak belirtilmiş ve Anlaşma'nın 478. Maddesi, bu ilkelerin kötüye kullanılması durumunda, OA'nın askıya alınabileceğini öngörmüştür.³⁸⁷

---

³⁸⁵ Bkz: “AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması”, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf (Erişim Tarihi 06.04.2018)

³⁸⁶ OA, 1-2. Maddeler

³⁸⁷ OA, 478. Madde

AB'nin Ukrayna ile imzaladığı OA, Moldova ve Gürcistan ile imzalanan OA ile içerik olarak aynı niteliği taşımasına rağmen, özellikle DKSTA bölümü, daha geniş alanları kapsamıştır.

Anlaşma, aşağıda 4 bölüm şeklinde incelenmiştir. İlk bölüm, taraflar arasında başlatılan ve Anlaşma esasında kabul edilen siyasi diyalog ve onun çerçevesi, hukuk ve reformlar ve dış politika, ikinci bölüm, taraflar arasında serbest ticaretin hukuki çerçevesini oluşturan DKSTA bölümü, üçüncü bölüm, taraflar arasındaki ekonomik işbirliği, dördüncü bölüm ise Anlaşma'nın yasal hükümleri ve kurumsal yapısıyla ilgilidir.

Siyasi diyalogun amaçları, Anlaşma'nın 4. Maddesinde belirtilmiştir. Siyasi diyalogun amaçları, siyasi ilişkileri derinleştirmek ve kademeli olarak ortak dış ve güvenlik politikalarının oluşturulması ve uygulanması, uluslararası güvenlik ve kriz yönetimi konusundaki işbirliği ve diyalogu güçlendirmek, demokratik ilkelere, hukukun üstünlüğüne ve iyi yönetişime, insan haklarına ve ulusal azınlıklara mensup kişilerin hakları gibi temel özgürlüklere olan saygının güçlendirilmesi ve iç politik reformları pekiştirmek olarak gösterilmiştir.³⁸⁸

Taraflar arasında iç reform, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik ve ODGP olmakla 3 alanda siyasi diyalogun başlatılması kararlaştırılmıştır.

İç reform çerçevesinde başlatılan diyalog, hukukun üstünlüğü ve insan hakları dâhil olmak üzere demokratik kurumların detaylı ve kademeli şekilde AB'ye uyum sağlamasını, bu alanda ciddi reformların yapılmasını öngörmüştür. Özellikle 14. Maddede belirtilen, anayasa³⁸⁹, seçim mevzuatı³⁹⁰, insan hakları ve temel özgürlükler³⁹¹

---

³⁸⁸ OA, 4. Madde

³⁸⁹ Anayasa reformu, Ukrayna hükümeti, devlet kurumları arasında etkili kontrol ve dengeleri geliştirmeyi özellikle, yerel ve bölgesel hükümetlerin işleyişi, yerel özerk yönetime ilişkin şeffaf bir düzenin kurulmasını amaçlamıştır.

alanlarında siyasi gündem mevzusunu oluşturan bu reformların yapılması, Anlaşma'nın 6. Maddesinde öngörülmüş ve Ukrayna tarafından taahhüt edilmiştir.³⁹²

Adalet, özgürlük ve güvenlik alanında işbirliğinin kurulması, taraflar arasında ikinci siyasi gündem mevzusunu oluşturur. Anlaşma'nın III Başlık mevzusu olan bu bölüm, özellikle organize suç, yolsuzluk ve terörizmle mücadele, para aklama, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, sınır yönetimi ve Ukrayna ile AB arasındaki vizesiz seyahat gibi konuları ele almış ve Anlaşma'nın 14-24 Maddelerini kapsamıştır. Bu kapsamda, Ukrayna tarafından reformların yapılması, yukarıda bahsi geçen güvenlik kaygıları ile ilgili bilgi paylaşımı ve derinleştirilmiş ilişkilerin kurulması öngörülmüştür.

Siyasi diyalogun üçüncü ana mevzusu, ODGP'nin oluşturulması olarak kabul edilmiştir. Buna göre, Anlaşma'nın 7. Maddesi uyarınca, Ukrayna'nın dış ve savunma politikalarının AB ile kademeli olarak uyumlaştırılması amaçlanmıştır.³⁹³

Ayrıca, ortak dış politika ile ilgili olarak, ortak çıkar ve menfaatler göz önünde buldurularak, kademeli olarak dış politikada yakınlaşma amaçlanmıştır.

Anlaşma'nın 8-13. Maddelerini kapsayan Ortak Savunma Politikaları ile ilgili bölümü ise, çatışma önleme ve kriz yönetimi, bölgesel istikrar, silahsızlanma alanlarında derinleştirilmiş işbirliğini öngörmüştür.

Anlaşma'nın 5. Maddesine göre, Zirve görüşmelerinde, Ortaklık Koneyi toplantılarında, ayrıca AGİT, BM ve üçüncü ülkelerin katıldığı uluslararası formlarda ve tarafların askeri ve güvenlik kurumları düzeyindeki toplantılarda, siyasi diyalog

---

³⁹⁰ Seçim reformu, seçim yasası, Merkez Seçim Komisyonu ve siyasi partilerin finansmanı da dahil olmak üzere, seçim mevzuatını geliştirmeyi ve AB kriterlerine uyumlaştırmayı öngörmüştür.

³⁹¹ İnsan hakları ve temel özgürlükler alanında reformlar, Ukrayna'nın AİHM kararlarının hızlı bir şekilde uygulanmasını, azınlıklara eşit muamele ve haklarının korunmasını, ifade özgürlüğü, medya özgürlüğü, yargı, savcılık ve kolluk kuvvetleri arasında fikir özgürlüğü ve şeffaflık temeline dayalı reformların yapılmasını öngörmüştür.

³⁹² OA, 6. Madde

³⁹³ OA, 7. Madde

çerçevesinde kurulan ilişkilerin derinleştirilmesi ve diyalogun sürdürülmesi taraflarca kabul edilmiştir.³⁹⁴

Anlaşma'nın önemli kısmını oluşturan DKSTA ile ilgili hükümler, Ticaret ve Ticaret ile İlgili Hususlar başlıklı IV Bölümde yer almıştır. Bu bölüm taraflar arasında, ithalat vergilerini³⁹⁵ kısmen veya tamamen ortadan kaldırmakla serbest ticaret bölgesi oluşturmayı amaçlamıştır. Serbest ticaret bölgesinin, malların sınıflandırılması ve menşe kuralları³⁹⁶ esas alınarak, 10 yıl içinde kademeli olarak oluşturulması planlanmıştır. DKSTA, 15 Bölüm, 14 Ek ve 3 Protokolden oluşmuştur.

Özetle, Anlaşma Ek'leri ve Bölümler'i uyarınca, AB Ukrayna'dan ithal ettiği sanayi ürünlerinde³⁹⁷ %94,7, tarım ürünlerinde³⁹⁸ ise yaklaşık %82,5 oranında vergi tarifelerini ortadan kaldırmıştır. Ayrıca, AB tarafından, otomobil ve mal taşımacılığı yapan motorlu araçların da 7 yıl için de gümrük tariflerinin kaldırılacağı belirtilmiştir. Ukrayna ise AB menşeli sanayi ürünlerinin vergi tariflerini %49,2, tarım ürünlerinin³⁹⁹ vergi tarifelerini ise %88,5 kaldırmayı taahhüt etmiştir.⁴⁰⁰

Ukrayna menşeli motorlu taşıtlarla ilgili ise AB, 10 yıllık bir uyumlaştırma süreci öngörmüştür. Bu süreç, kademeli olarak ve koruma tedbirleri ve menşe kuralları çerçevesinde devam edeceği planlanmıştır.

---

³⁹⁴ OA, 5. Madde

³⁹⁵ Anlaşma'nın 27. Maddesi uyarınca, iç vergiye eşdeğer bir ücret ödemek "Gümrük Vergisi" olarak tanımlanmamıştır.

³⁹⁶ Ortaklık Anlaşması'nın I. Protokolünde belirtilmiştir. Menşe kuralları, bir ürünün taraflardan birinin topraklarından tamamen elde edildiğinde veya "EUR.1" hareket sertifikası ve "yeterli çalışma ve işleme" tabii tutulması gibi şartları içermiştir.

³⁹⁷ Sınırlı sayıda madenler ve alüminyum ürünleri, kimyasallar, gübreler, ağaç ürünleri için tarifelerin azaltılması öngörülmüştür ve tarifelerin tamamen kaldırılması sırasıyla 3, 5, 7 yıllık bir geçiş döneminden sonra mümkün olacaktır.

³⁹⁸ Domuz eti, sığır eti, kümes hayvanlarının eti gibi ürünlere AB tarafından kotalar uygulanması öngörülmüştür.

³⁹⁹ Süt, yumurta, şeker, hayvansal yağlar ve katı yağlar gibi ürünler % 20-60 oranında sınırlı indirimlere tabi olmuştur. Et ve şeker grupları için Ukrayna tarafı da kotalar uygulayacağını açıklamıştır.

⁴⁰⁰ Emerson, M., Movchan, V., **Deepening EU-Ukrainian Relations: What, why and how?**, CEPS, Brussels 2016, s. 36-37.

Taraflar Anlaşma'nın Ek I-D'sinde yer alan ürünlerde koruma amaçlı olarak eş değer gümrük tarifeleri uygulamayı kararlaştırmıştır. Uygulanan eşdeğer gümrük vergileri veya eş etkili önlemler, Anlaşma'nın Ek I-C'sinde yer alan program uyarınca, geçiş dönemi boyunca aşamalı olarak kaldırılacağı onaylanmıştır.⁴⁰¹

Avrupa Komisyonu'na göre, DKSTA, Ukrayna tarım ürünleri için 330 milyon Euro, işlenmiş tarım ürünleri için 53 milyon Euro gibi bir indirim sağlamıştır. Makine ve cihazlar gibi sanayi ürünlerinde bu indirim 75,2 milyon Euro, tekstil ürünleri için ise 8,7 milyon Euro olarak belirtilmiştir. Genel olarak, Anlaşma ile Ukrayna ve AB arasında olan ticarete sırasıyla %99,1 ve %98,1 vergi oranları ortadan kaldırılmıştır.⁴⁰²

DKSTA'nın 11 Bölümü, Enerji alanında ticari ilişkilerin hukuki çerçevesini oluşturmuştur. Bu bölüm uyarınca, Avrupa Enerji Topluluğu'nun bir üyesi olarak Ukrayna, günümüzde, elektrik ve gaz konusunda en uygun AB enerji müktesebatını uygulama yükümlülüğünü üstlenmiştir. Bundan başka, Ukrayna, enerji ürünlerinin fiyatlandırılmasına ilişkin çift fiyatlandırmanın yasaklanmasını, enerji taşımacılığı ile ilgili DTÖ ve Enerji Şartı Anlaşması'nın ilgili kurallarına uyulmasını ve enerji yatırımları ile ilgili ayırım yapılmayan ve eşit erişim mekanizmasının kurulmasını taahhüt etmiştir.⁴⁰³

Anlaşma Protokolleri ise ekonomilerin zarar görmemesi, fikri mülkiyet haklarının ve menş kurallarının ihlal edilmemesi, sahtecilik ve gümrük usulsüzlüğüne karşı işbirliğinin kurulması adına hükümler içermiştir. DKSTA ile ilgili denetleyici ve karar verici kurum olan Ortaklık Konseyi ve Konsey'den aldığı yetki devriyle Ortaklık Komitesi'dir. Ayrıca, 29. Maddenin 4 fıkrası uyarınca, Anlaşma'nın yürürlüğe girmesinden 5 yıl sonra ticarete ilişkin gümrük vergilerinin kaldırılmasının kapsamını

---

⁴⁰¹ OA, Ek I-D ve Ek I-C

⁴⁰² Bkz: "EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area", http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf (Erişim Tarihi 06.04.2018)

⁴⁰³ OA, 268. Madde

hızlandırmak ve genişletmek amacıyla Konsey, Komite, Zirve çerçevesinde görüşmeler yapması öngörülmüştür.⁴⁰⁴

Korumacılık önlemlerinin devamı olarak, Anlaşma'nın 30. Maddesi uyarınca tek taraflı ve Anlaşma Ek'leri ihlal edilerek yeni gümrük tariflerinin uygulanmaması taraflarca taahhüt edilmiştir. Bundan başka, 37. Madde uyarınca, sübvansiyon, dumping, gümrük işlemlerinde uygunsuzluk ve sahtecilik gibi olayların teyit edilmesi, Anlaşma'nın geçici askıya alınması gibi sonuçlar doğuracağı kararlaştırılmıştır.

Son olarak, Anlaşma'nın 55. Maddesi uyarınca, Ukrayna, sanayi ve tarımsal gıda ürünlerinin ticareti için AB teknik standartlarının⁴⁰⁵ kabul edilmesini, AB ile ticarete yönelik teknik engelleri ortadan kaldırmayı amaçlayan bir stratejinin uygulanmasını⁴⁰⁶, AB mevzuatını önemli AB direktifleri ile uyumlu hale getirmesini taahhüt etmiştir. Bu alanda ilişkilerinin derinleştirilmesi, AB tarafından teknik desteğin ve bilgi paylaşımının sağlanması taraflarca kararlaştırılmıştır.⁴⁰⁷

İncelenecek olan üçüncü bölüm, ekonomik diyalogun hukuki çerçevesini oluşturan ve Anlaşma'da V Başlık'ta yer alan Ekonomik ve Sektörel İşbirliği ile ilgili hükümleri içermiştir.

Bu başlık, enerji alanında işbirliği, makro-ekonomik işbirliği, kamu maliyesi yönetimi, vergilendirme, istatistikler, çevre, lojistik taşıma, uzay, bilim ve teknolojiye işbirliği, sanayi ve işletme politikası, madencilik ve metaller, finansal hizmetler, şirket hukuku, kurumsal yönetim, muhasebe ve denetim, sosyal ağ, görsel-ışitsel politika (medya, sinema, televizyon), turizm, tarım ve kırsal kalkınma, balıkçılık ve denizcilik

---

⁴⁰⁴ OA, 29. Madde

⁴⁰⁵ Ek III'de yer alan sektörel ürünlerle ilgili 30 direktifin de 1 yıl içinde iç hukuka aktarılması Ukrayna tarafından taahhüt edilmiştir.

⁴⁰⁶ Bu kapsamda iç hukuka aktarılmalı olan genel olarak metodoloji ve kurumsal çerçeveyi kapsayan, ürünlerin pazarlanması ile ilgili, standart ve kriterleri belli eden AB mevzuatı, tüzükler mevcuttur.

⁴⁰⁷ Anlaşma'nın 76. Maddesi uyarınca, malların girişi ve çıkışlarını kolaylaştırmak için risk değerlendirmesi, gümrükleme kontrolleri ve şirket denetim yöntemlerini içeren modern gümrük tekniklerini uygulamak ve gümrük beyannamelerini tek bir idari belge uyumlamak kararlaştırılmıştır.

politikası, Tuna Nehri ve korumacılık önlemleri, tüketici koruması, istihdam, sosyal politika ve eşit fırsatlar üzerine işbirliği, halk sağlığı, eğitim, öğretim ve gençlik, kültür, spor ve fiziksel aktivite, sivil toplum, sınır ötesi ve bölgesel işbirliği gibi 28 bölümden oluşmuştur.

İlk bölüm, enerji alanında işbirliği ilgili hükümlerini⁴⁰⁸ içermiş ve aynı zamanda hem ekonomik hem de jeopolitik açıdan önem arz etmiştir. Anlaşma'nın 338. Maddesi uyarınca, Ukrayna, ortak enerji stratejileri ve politikalarının uygulanmasını, enerji dengesi ve enerji akışları hakkında bilgi alış verişinin uluslararası uygulamalara uygun olarak geliştirilmesini, enerji kriz durumlarını çözümüne ilişkin ortak ve etkili mekanizmaların uygulanmasını, düzenleyici reformlar yoluyla AB kurallarına ve standartlarına uyum içinde rekabetçi, şeffaf ve ayrımcı olmayan enerji piyasalarının geliştirilmesini, enerji üretimi, ulaştırılması, dağıtımı ve enerji kullanımı da dâhil olmak üzere AB standartlarına uyum sağlanması adına reformların yapılmasını taahhüt etmiştir. Bundan başka kömür sektörünün yeniden yapılandırması ve nükleer enerji sektörü ile ilgili⁴⁰⁹ özel anlaşmaların⁴¹⁰ imzalanması öngörülmüştür.⁴¹¹

Makroekonomik işbirliği, Ukrayna'da işleyen bir piyasa ekonomisi oluşturmak için AB politikalarına aşamalı olarak yaklaştırmayı hedeflemiştir. Bu çerçevede, Anlaşma'nın 343. Maddesi, beklentiler ve kalkınma stratejileri hakkında bilgi alışverişi, ekonomik tahminler ve stratejik politika belgelerinin AB standartları uyarınca hazırlanması ve uygulanması, ortak çıkarlara ilişkin ortak ekonomik konuları analiz

---

⁴⁰⁸ Ortaklık Anlaşması'nın 337-342. Maddelerini kapsamıştır.

⁴⁰⁹ Nükleer enerji alanında işbirliği Ukrayna'nın Anlaşmanın Ek XXVII'sinde belirtilen bir zaman çizelgesine uygun olarak devam edecektir.

⁴¹⁰ Bu özel anlaşmalar özellikle, nükleer yakıt yönetimi, radyoaktif yakıt yönetimi, toprakların kirletilmemesi, çevrenin izlenmesi, felaketlerin sonuçlarını hafifletme çabaları vb. olarak güvenlik ve çevre korumacılığı ile ilgili hüküm ve standartları içermiştir.

⁴¹¹ OA, 338. Madde

etmek, Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin ilkeleri ve işleyişı ile ilgili bilgi alışverişı ve uygulanması gibi ilişki çerçevesinin kurulması öngörölmüştür.⁴¹²

Özetle, Ekonomik ve Sektörel İşbirliği olarak isimlendirilen V Başlık, genellikle AB ile Ukrayna arasında işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ukrayna, yukarıda bahsi geçen alanlarda ekonomik ve sektörel işbirliğinin kurulması adına, mevzuatını, kademeli olarak AB müktesebatına, uluslararası normlar ve standartlara uyumlaştırmayı taahhüt etmiştir.

Son olarak incelenecek bölüm, Anlaşma'nın yasal hükümleri ve kurumsal yapısını ortaya çıkaran hükümleri içermiştir. Anlaşma'da VII Başlık'ta yer alan bu hükümler, ilk olarak ikili ilişkilerin kurumsal yapısını oluşturmuştur.

Anlaşma'nın 460. Maddesi uyarınca, taraflar arasındaki en yüksek siyasi ve politik diyalog düzeyi Zirve seviyesinde olacaktır. Zirve toplantıları yılda bir kez gerçekleştirileceği kararlaştırılmıştır. Zirve, bu Anlaşma'nın uygulanmasına yönelik genel bir rehberlik sağlamanın yanı sıra, ikili veya uluslararası karşılıklı ilgi alanlarını tartışmak için forum niteliği taşımıştır.⁴¹³

Bundan başka, Gürcistan ve Moldova örneğinde olduğu gibi, Ukrayna ile de ilişkilerin uygulanmasını ve işleyişini denetleyen, karar verici organ olan Ortaklık Konseyi'nin kurulması öngörölmüştür. Tarafların hükümet üyelerinden oluşan Ortaklık Konseyi'nin yılda en azı bir kez toplantı düzenlemeyi karara bağlanmıştır.

464. Madde uyarınca kurulan Ortaklık Komitesi, tarafların üst düzey memur ve hükümet adamlarından oluşmuştur. Komite, Ortaklık Konseyi'ne bağlı ve onun işleyişine destek veren bir organ niteliği taşımıştır. Aynı zamanda, 465. Madde

---

⁴¹² OA, 343. Madde

⁴¹³ OA, 460. Madde

uyarınca, Konsey tarafından görevlendirilmek şartıyla, bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahip olmuştur.⁴¹⁴

Bundan başka, Anlaşma'nın faaliyeti ile ilgili raporlar hazırlayan ve Komiteye bağlı olan memur ve akademisyenlerden oluşan Alt Komiteler (466. Madde) ve tarafların milletvekillerinden oluşan Ortaklık Parlamentosu (468. Madde) kurumsal yapıyı oluşturan diğer önemli kurumlar olarak oluşturulmuştur.⁴¹⁵

Anlaşma'nın 476 ve 478. Maddeleri Anlaşma'da yaşanan uyumsuzlukların çözümlenmesi adına Ortaklık Konseyi'ni yetkilendirmiştir.⁴¹⁶ Anlaşma'nın DKSTA dışındaki kısımlarının yorumlanması, denetlenmesi veya uygulanmasıyla ilgili anlaşmazlıklar Ortaklık Konseyi kararlarıyla çözümlenmesi öngörülmüştür. Anlaşmazlık çözülemediği sürece, Ortaklık Konseyi'nin her toplantısında tartışılacağı öngörülmüştür. Bundan başka, Anlaşma'nın "Genel Prensipler" ve DKSTA ile ilgili bölümlerinin tarafların biri tarafından ihlali, Anlaşma'nın geçici olarak askıya alınmasına yol açacağı kararlaştırılmıştır. DKSTA çerçevesinde yaşanan daha küçük ölümlü sorunların ise, tarafların istişareleri çerçevesinde çözümlenmesi öngörülmüştür. Bu istişareler başarısız olursa, şikâyetçi taraf sorunun çözümlenmesi adına tahkim heyetinin kurulmasını isteyebilmektedir. Panel, taraflarca seçilen üç bağımsız hakemden oluşacağı kararlaştırılmıştır.

Anlaşma'nın uygulanmasıyla ilgili 2017 yıl raporlarına göre, 2017 yılında, hem ihracat hem de ithalat açısından Ukrayna ile AB arasındaki ticaret hızla artmıştır. Özellikle, Ocak-Kasım 2017 döneminde AB'ye yapılan mal ihracatı yıllık %30,4 artışla 15,9 milyar Dolar, AB'den yapılan mal ithalatı ise %22,8 artarak 18,8 milyar Dolar

---

⁴¹⁴ OA, 464-465. Maddeler

⁴¹⁵ OA, 466 ve 468. Maddeler

⁴¹⁶ OA, 476 ve 478. Maddeler

olmuştur. Tarım ürünleri ve gıda sanayi, Ukrayna'dan AB'ye yapılan mal ihracatının yaklaşık üçte birini oluşturmuştur.⁴¹⁷

Bundan başka daha fazla demokratikleşme adına başlatılan iç reformlar, ayrıca devlet kurumlarında şeffaflık ve yolsuzlukla mücadele adına başlatılan girişimler, Eylem Plan'ı doğrultusunda bazı aksamalarla devam etmiştir.⁴¹⁸

3.2.6. Kırım ve Donbass Krizleri ve AB-Rusya İlişkilerinde Karşılıklı Yaptırımlar

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya-Ukrayna ilişkileri, özellikle siyasi krizler çerçevesinde devam etmiştir. Leonid Kravçuk'un istifasından sonra 1994'ten Cumhurbaşkanı olarak ülkeyi yöneten Leonid Kuçma, Rusya yanlısı politika izlemesine rağmen, taraflar arasında ciddi sorunlar⁴¹⁹ yaşanmıştır. Ekim ve Kasım 2004'te Rusya destekli Viktor Yanukoviç'in seçimleri kazanması, Batı yanlısı olarak bilinen ve Yanukoviç'in en büyük rakibi sayılan Viktor Yuşçenko ve taraftarlarının seçimlere hile karıştırılması iddiasıyla protestolara başlamasıyla sonuçlanmıştır. 26 Aralık'ta yeniden yapılması planlanan seçimlere kadar 22 Kasım'dan başlanan bu gösteriler, kullanılan

---

⁴¹⁷ "Report On Implementation Of The Association Agreement Between Ukraine And The European Union In 2017", **Government Office for European and Euro-Atlantic Integration**, Kyiv 2018, s. 88.

⁴¹⁸ İbid, s. 13.

⁴¹⁹ Ekim 2003'te deniz sınırlarının belirlenmesi ile ilgili ciddi bir sorun yaşanmıştır. Rusya tarafı, Kerç boğazında bulunan Tuzla adasıyla, Rus kıyılarını ekolojik nedenlere dayanarak set oluşturma girişiminde bulunmuştur. Bu girişim, Ukrayna tarafından toprak bütünlüğü ve sınır güvenliğine tehdit olarak algılanmış ve Rusya ile ilişkilerin ciddi zarar göreceği mesajı verilmiştir. Sonuç olarak, diplomatik ilişkilerle çözümlenmesi öngörülen bu mesele ilgili, Aralık 2004'te anlaşmaya varılmış ve Azak Denizi'nin ve Kerç Boğazı'nın kullanıma ilişkin Anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma, Rusya'nın stratejik çıkarlarıyla örtüşmüştür. Buna göre, Ukrayna ve Rusya'nın iç denizi olarak kabul edilmiş Azak Denizi'nin ve Kerç Boğazı'nın kullanımı taraflar arasında ortak kullanım alanı olarak kabul edilmiştir. Bundan başka, iki tarafında onayı olmadan üçüncü taraf ülkelerin savaş gemilerinin bölgeye girmeleri yasaklanmıştır. Daha detaylı bilgi için bkz: Russia/Ukraine: Prime Ministers Meet Today Over Tuzla Dam Dispute <https://www.rferl.org/a/1104782.html> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

turuncu bayraklar nedeniyle sembolik olarak Turuncu Devrim adlandırılmıştır.⁴²⁰ 2004-2010 yılları çerçevesinde Batı entegrasyonunu Ukrayna'nın temel dış politika hedeflerinden biri olarak belirlemiştir. Buna göre de, Moskova ile sorunlar yaşamış ve enerji kaynaklarını etki mekanizmasına dönüştüren Rusya ile gaz fiyatları konusunda yaşanan anlaşmazlık⁴²¹ sonucu Yuşçenko hükümeti, 2006 Parlamento tarafından görevden alınmıştır. Yeni hükümet Aralık 2007'te Turuncu Devrim'in diğer öncülerinden olan Yuliya Timoşenko tarafından kurulmuştur. Başbakan Timoşenko, AB yanlısı, NATO üyeliğini destekleyen ve GB ve AEB oluşumuna karşı çıkan bir politika izlemiştir.

Şubat 2010 Cumhurbaşkanları seçimlerini Rusya yanlısı olarak bilinen Yanukoviç, rakibi Timoşenko'nu mağlup ederek, %48,5 oyla kazanmıştır.⁴²² Rusya ilişkilerin normalleşmesini Ukrayna'nın ulusal çıkarı olarak gören Yanukoviç, hükümet başına geldikten sonra, Harkiv Anlaşması'yla⁴²³ Sivastopol Üssü'nde bulunan Rusya'ya mahsus Karadeniz donanmasının süresini 2042 yılına kadar uzatmış ve Ukrayna Parlamentosu, "tarafsızlık statüsü" bağlamında, hiç bir askeri ittifaka katılmayacağına dair karar kabul etmiştir.⁴²⁴ Buna ek olarak, rakibi Timoşenko'nun Rusya ile 2009'da imzaladığı gaz fiyatlarıyla ilgili anlaşmanın, devletin ulusal çıkarlarına aykırı olması ve başbakanlık görevinin kötüye kullanılması iddialarıyla 7 yıllık hapis cezasına

---

⁴²⁰ Anders Aslund, **Ukraine: What Went Wrong and How to Fix It**, Peterson Institute For International Economics 2015, s. 70-71.

⁴²¹ 2006 yılı başlarından yaşanan gerginlik, Ukrayna'nın AB ve NATO yanlı politikalarına tepki olarak Moskova'nın, Ukrayna'ya ihraç edilen gaz fiyatlarını 50 dolardan 95 dolara çıkarmasıyla başlamıştır. Buna cevap olarak, Kiev, Kırım'da bulunan Sivastopol Rus Üssünün kirasını iki katına çıkarmıştır. Buna cevap olarak, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde Rusça'nın ikinci resmi dil olması ile ilgili referanduma gidilmesi konusu gündeme gelmiş ve Moskova, Ukrayna'dan et ithalatını durdurmasıyla bağlı karar almıştır.

⁴²² "Ukraine: Presidential Elections, Janury-February 2010", OSCE, 28 Nisan 2010, <http://www.osce.org/odihr/elections/270kraine/67844?download=tru> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

⁴²³ Harkiv Anlaşması'nın tam metni, <http://www.unian.net/politics/352205-soglashenie-povoprosam-prebyivaniya-chf-rf-na-territorii-ukrainy-tekst.html> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

⁴²⁴ A. Aslund, 2015, s. 75-78.

çarpıtılmıştır.⁴²⁵ Tüm bu olaylar çerçevesinde Yanukoviç, AB'den ve Batı yanlısı kamuoyundan tepkiler almıştır. Yanukoviç'in Ukrayna sanayisinin AB entegrasyonuna hazır olmadığı gerekçesiyle, Kasım 2013 Vilnius Zirvesi'nde OA'nın imzalamaması, bu tepkilerin sokak protestolarına dönüşmesine neden olmuştur. Kasım'da başlayan Maidan itirazlarına hükümetin sert tepki vermesi, protestoların artmasına sebep olmuştur. Ocak ayında şiddetlenen protestolar sonucu, 22 Şubat'ta Yanukoviç, muhaliflerle görüşte erken seçimlere gidileceği kararını almıştır. Buna rağmen, protestoların devam etmesi, Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesiyle sonuçlanmıştır.

Yanukoviç hükümetinin düşmesinin ardından Rusya, Maidan olaylarını halkın iradesine darbe olarak tanımlıyarak, yeni hükümeti tanımayacağını belirtmiştir. 23 Şubat itibariyle ise, Ukrayna'nın doğusunda yerleşen Kırım ve Donbass bölgelerinde, Rusya destekli Yanukoviç taraftarlarının protestolara başlaması, ülkede yaşanan gerginliği arttırmıştır. Kırım'da yaşanan protestolar sonucu, 27 Şubat'ta Özerk Kırım Cumhuriyeti'nin Parlamentosu, Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını öngören referandum kararını almış ve 16 Mart'ta yapılan referandumda %95,5 oyla bölge halkı bu kararı desteklemiştir.⁴²⁶ 18 Mart'ta ise Duma'nın da onayıyla Putin, 21 Mart'ta Kırım'ın Rusya'nın bir parçası olduğunu beyan eden anlaşmayı imzalamıştır.⁴²⁷

Kırım'ın Rusya'ya birleştirilmesinin ardından Rus nüfusun çoğunluk olduğu Donbass bölgesinin Lugansk ve Donetsk oblastında protestolar şiddetlenerek, hükümet

---

⁴²⁵ 2009 yılında taraflar arasında yaşanan gaz fiyatları ile ilgili olan anlaşmazlık, Moskova'nın gaz fiyatlarını 95 dolardan 250 dolara çıkarmasıyla başlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Yuşçenko, buna itiraz olarak, Avrupa'ya ulaşan Rus gazının transit ücretleri artırmış ve cevap olarak Moskova, gaz fiyatlarını 450 dolara kadar çıkarmıştır. Yaşanan anlaşmazlık, AB'nin de baskısıyla Ocak 2009'ta dönemin Başbakanı Timoşenko tarafından imzalanan anlaşmayla çözülmüştür. Anlaşma, Rus gazının fiyatlarında %20'lik indirim mükabilinde, transit geçiş ücretlerinde bir miktar indirimin uygulanmasını öngörmüştür. Daha detaylı bilgi için bkz: "Russia-Ukraine gas row", BBC News, 20 January 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7240462.stm> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

⁴²⁶ "Crimea referendum: Voters "Back Russia Union", BBC News, 16 March 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26606097> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

⁴²⁷ "Ukraine: Putin signs Crimea annexation", BBC News, 21 March 2014, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26686949> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

binalarının ele geçirilmesiyle devam etmiştir.⁴²⁸ Ukrayna'dan bağımsızlık talebinde bulunan ayrılıkçılar, 7 Nisan 2014 Donetsk Halk Cumhuriyeti'ni, 28 Nisan'da ise Lugansk Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmiştir. 12 Mayıs'ta referandumla bölge halkları tarafından desteklenen bağımsızlık kararı, 27 Mayıs'ta ayrılıkçı cumhuriyetlerin Novorossiya Federal Devleti'ni kurmasıyla sonuçlanmıştır.⁴²⁹

2 Haziran Kiev'in bölgeye müdahalesi ile Donbass savaşı başlamıştır. Savaş 5 Eylül'de imzalanan ateşkes anlaşmasıyla kısa süreli önlenmesine rağmen, yeniden devam etmiş ve 12 Şubat 2015'te Minsk II Anlaşması ile yeniden ateşkes sağlanmıştır.

Taraflar, ağır silahların geri çekilmesi, esirlerin geri verilmesi ve bölgeye insani yardımların ulaştırılması ile ilgili ortak karar almıştır. Donbass savaşı, ülkenin doğusunda yerleşen Donbass bölgesinin büyük bir bölümünün, Kiev denetiminden çıkmasıyla sonuçlanmıştır.⁴³⁰

Donbass bölgesinde yaşanan savaş sonrası, sorun günümüze kadar AB, ABD, AGİT, Rusya, Ukrayna ve ayrılıkçı tarafların katılımı ile diplomatik müzakereler vasıtasıyla çözümlenmeye çalışılmaktadır. Kırım'ın ilhakı ise AB ve ABD tarafından sert tepkilere ve Rusya'ya karşı yeni yaptırımların uygulanmasıyla sonuçlanmıştır.

Kırım'ın ilhakı, AB ve üye devletler tarafından Avrupa güvenliğini tehdit eden bir girişim olarak algılanmıştır. AB, Rusya'ya yönelik uygulanan yaptırımlara gerekçe olarak, Rusya'nın Ukrayna egemenliğine karşı tehdit olan ayrılıkçı gruplara destek vermesi ve aynı zamanda uluslararası hukuka aykırı olarak Kırım'ın ilhak edilmesini göstermiştir.

---

⁴²⁸ A. Aslund, 2015, s. 81.

⁴²⁹ "Ukraine crisis in maps", BBC News, 18 February 2018, <http://www.bbc.com/news/world-europe-27308526> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

⁴³⁰ Daha detaylı bilgi için bkz: Alina Maiorova, **Donbas In Flames**, Prometheus 2017.

Bu çerçevede ilk girişim olarak 17 Mart'ta Konsey'in aldığı bir kararda, Rusya ve Ukrayna'da 21 kişinin⁴³¹ Avrupa'daki malvarlıklarının dondurulmasına ilişkin karar almıştır. Kısa süre sonra, Ukrayna'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne tehdit olarak eylemlerle bulunan kişilerin ve kurumların malvarlıklarının dondurulması adına mevcut liste güncellenmiştir.⁴³²

Kırım referandumunun ardından, Rusya'nın G-8 üyeliği askıya alınmış⁴³³ ve AB Zirvesi'nin 20-21 Mart toplantısında, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün savunulduğu ve ayrılıkçı bölgelerin ve ilhakı gerçekleşen Kırım'ın statüsünün değiştirilemeyeceği kararı kabul edilmiş ve 12 isim daha yaptırım listesine eklenmiştir. Bundan başka, Kırım'da yaşayan insanlara, Rusya'da yerleşen AB Büyükelçilikleri tarafından vize verilmesi durdurulmuştur.⁴³⁴

25 Mayıs 2014 Ukrayna seçimlerinde %56 oyla kazanan Batı yanlısı Petro Poroshenko'nun hükümet başına gelmesi⁴³⁵ ve Temmuz ayında Hollanda'dan kalkan MH17 sefer sayılı Malezya Hava Yolları'na ait uçağın Ukrayna'nın doğusunda, Rusya destekli gruplar tarafından düşürülmesi, Rusya'ya karşı yeni yaptırımların uygulanmasını gündeme getirmiştir.⁴³⁶

---

⁴³¹ "COUNCIL REGULATION, (EU) No 269/2014", 17 March 2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0269&from=EN> (Erişim Tarihi 11.04.2018)

⁴³² Mart ayında başlanan bu yaptırım uygulanması, 12 Eylül'e kadar toplam 119 kişi ve 23 kurum da listeye eklenmesiyle daha 6 ay uzatılmıştır.

⁴³³ "U.S., other powers kick Russia out of G8", CNN News, 25 March 2014 <https://edition.cnn.com/2014/03/24/politics/obama-europe-trip/index.html> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

⁴³⁴ "European Council, 20-21/03/2014", <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/20-21/> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

⁴³⁵ "Petro Poroshenko wins Ukraine presidency, according to exit polls", The Guardian News, 25 May 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/may/25/petro-poroshenko-ukraine-president-wins-election> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

⁴³⁶ "Malaysia Airlines flight MH17 crashes in east Ukraine", The Guardian News, 17 July 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/17/malaysia-airlines-plane-crash-east-ukraine> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

Buna göre, 11 Eylül tarihli Konsey kararıyla, Rusya'nın AB piyasalarına erişimindeki kısıtlamalar güçlendirilmiş, Rus bankasına ve aynı zamanda üç savunma ve üç büyük enerji şirketine kredilerin verilmesi durdurulmuştur.⁴³⁷

Bundan başka, Rusya ve Kırım'da kamu kuruluşlarını ilgilendiren AB programları iptal edilmiş ve AB-Rusya arasında imzalanan anlaşmaların Kırım ve Sivastopol'da uygulanamayacağı kabul edilmiştir.⁴³⁸

Buna ek olarak, Konsey, 30 Eylül 2014 kararıyla, Ukrayna sertifikası olmayan Kırım menşeli ürünlerin AB iç pazarına erişimini engelleyen ve AB şirketlerine Kırım'da tüm yatırım alanlarını yasaklayan kararlar almıştır.⁴³⁹ 10 Mart 2016'ta Konsey, 146 kişi ve 37 kuruma uygulanan yaptırımları daha 6 ay⁴⁴⁰, Haziran'da ise Rusya'ya uygulanan yaptırımları daha 1 yıl uzatmıştır. Uygulanan yaptırımlar, günümüze kadar devam etmektedir.

AB tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırımlar üç ekonomik alanı kapsamıştır. Bunlardan ilki, Rus devlet kuruluşlarının AB pazarına erişimini kısıtlayan veya tamamen engelleyen yaptırımlar olmuştur. İkinci tür yaptırımlar, petrol arama ve çıkarma ile ilgili teknolojinin, Rusya'ya ihraç edilmesi yönünde olan kısıtlamaları öngörmüştür. Üçüncü tür yaptırımlar ise, Rusya'nın belirli askeri malzemelerinin satışını engellemeyi öngörmüştür.⁴⁴¹ Son olarak, AB üye devletleri, daha ağır ekonomik yaptırımların uygulanmasından kaçınmıştır. Almanya, Fransa, İngiltere gibi Rusya ile

⁴³⁷ "Reinforced restrictive measures against Russia", 11 September 2014 Brussels, <https://www.consilium.europa.eu/media/21992/144868.pdf> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

⁴³⁸ "The EU non-recognition policy for Crimea and Sevastopol: Fact Sheet", Brussels December 2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/37464/eu-non-recognition-policy-crimea-and-sevastopol-fact-sheet_en (Erişim Tarihi 12.04.2018)

⁴³⁹ "COUNCIL REGULATION, (EU) No 825/2014", 30 July 2014, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0825&from=EN> (Erişim Tarihi 14.04.2018)

⁴⁴⁰ "Ukraine territorial integrity: EU extends sanctions by 6 months", April 2016, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/10/ukraine-territorial-integrity/> (Erişim Tarihi 14.04.2018)

⁴⁴¹ Pikulicka, A., Sakwa, R., **Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives**, E-International Relations Publishing 2015, s. 226.

karşılıklı büyük hacimli ticari ilişkileri bulunan ülkeler, özellikle ticari ilişkiler olmakla ikili ilişkilerin zarar görmemesi düşüncesiyle, Doğu Avrupa ülkelerinden farklı olarak, daha ağır ekonomik yaptırımlar uygulamamıştır. Buna rağmen, Rusya ekonomisinin yaptırımların uygulandığı zamanda yavaşlaması, yaptırımların yavaşlamaya neden olduğu izlenimini yaratmıştır. Ancak uygulanan ekonomik yaptırımlar önceden var olan düşüşü daha şiddetlendirmiştir. Buna göre tüm önemli para birimleri karşısında Doların değer kazanması ve daha da önemlisi, 2014 yılının ikinci yarısından petrol fiyatlarındaki hızlı düşüş, rublenin değer kaybetmesi ve ekonominin daha çok zarar görmesi ile sonuçlanmıştır.⁴⁴²

Rusya'da ona karşı uygulanan yaptırımlara benzeri yaptırımlarla cevap vermiştir. Bu yaptırımlar misilleme olarak, bazı Ukrayna, AB ve ABD devlet çalışanlarına yönelik olmuştur. Listede ABD Temsilciler Meclisi Başkanı John Boehner, ABD Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Robert Menendez ve eski ABD başkan adayları Senatör John McCain de yer almaktadır.⁴⁴³

Bundan başka, ekonomik yaptırımlara cevap olarak, Rusya, AB'den gıda ürünlerinin alımını durdurmuş, tarım ürünlerine ambargo uygulamıştır. Ayrıca, bazı Batılı şirketler için hava sahasını kapatmayı öngörmüştür.⁴⁴⁴

Karşılıklı ambargo ve yaptırımlar günümüze kadar devam ederken, Obama'dan sonra seçimleri kazanan Donald Trump, Ukrayna krizi çerçevesinde bu yaptırımları daha da genişletmeyi hedeflemiştir.

---

⁴⁴² İbid, s. 228.

⁴⁴³ "Kırım krizi: ABD ve Rusya'dan karşılıklı yaptırımlar", BBC News, 20 Mart 2014, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140320_abd_rusya_yaptirimlar (Erişim Tarihi 14.04.2018)

⁴⁴⁴ "Russia responds to sanctions by banning western food imports", The Guardian News, 7 Aug. 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/07/russia-retaliates-western-sanctions-ban-food-imports> (Erişim Tarihi 14.04.2018)

SONUÇ

Yeltsin döneminde uygulanan Batı merkezli politikalara, Batının özellikle de AB'nin yeteri desteği göstermemesi, Rusya'ya şüpheli yaklaşımı, Rusya'nın Putin döneminden itibaren Batı algısını değiştiren önemli faktörlerden biri olmuştur. Karşılıklı güvensizlik, karşılıklı tehlike algıları, kırılgan ve esnek bir ilişki düzenini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak, iki taraf arasında imzalanan anlaşmalar, yayımlanan belgeler, ortaklık veya derinleştirilmiş işbirliği gibi bütünleşme amaçlamamış ve daha çok yüzeysel işbirliği öngörmüştür.

SSCB'nin dağılmasının ardından Balkanlar ve Doğu Avrupa'da etkisini büyük ölçüde kaybeden Rusya, Orta Asya, Kafkaslar ve batı sınırı ülkelerine yönelmiş ve "Yakın Çevre"de etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. 1991 yılda kurulan BDT, 1993'te düzenlenen Askeri Doktrin ve benzeri girişimlerle "yakın çevre"ni kontrolde tutmayı amaçlamıştır. Yeltsin hükümeti zamanı amaçlanan hedeflere yeteri kadar ulaşılmamasına rağmen, Putin Rusya'sı bu politikaların uygulanmasında etkili olmuştur. Ayrıca, Batı'nın Balkanlar'daki çatışmalara odaklanması, "yakın çevre"deki sorunlarda önemli bir aktör olmasını engellemiş ve Rusya'nın sorunlu bölgelere askeri güçlerini yerleştirmesi ile etkinliğini daha da arttırmasına yol açmıştır.

Bir diğer yandan NATO genişlemesi, AB'nin beşinci genişlemesi ve AB, NATO ve Rusya arasında yaşanan krizler, AB içinde Rusya karşıtı fikir ve politikaların artmasının bir sonucu olarak nitelendirmek mümkündür. Bu genişleme ayrıca, SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın kontrolde tutulması fikirlerini daha da arttırmıştır. Rusya'da "çevreleme politikası" algısının güçlenmesine yol açan bu politikalar, Rusya'nın bölgede yeniden önemli aktör olabilmesi sonucunu doğurmuş ve aynı zamanda, bölge cumhuriyetlerinin kısmen yürüttüğü bağımsız dış politikayı daha da etkilemiştir.

2009'ta AKP çerçevesinde başlatılan Doğu Ortaklığı, altı ülke ile siyasi, ekonomik, hukuki alanlarda entegrasyon amaçlamıştır. Doğu Ortaklığı kapsamında kurulan ilişkilerin nihai amacı olan Ortaklık Anlaşması, taraflar arasında ortak dış politika, ortak güvenlik ve savunma, ortak enerji politikalarının oluşturulmasını, serbest ticaret bölgesinin kurulmasını, daha fazla demokratikleşme adına iç reformların yapılmasını, kültürel ve sosyal işbirliğini öngörmüştür.

Rusya açısından Doğu Ortaklığı, çevreleme politikasının devamı olarak algılanmıştır. Bunun yanı sıra, DKSTA kapsamında serbest ticaret bölgelerinin oluşturulmasının amaçlanması ve siyasi alanlarda ortaklığın derinleştirilmesi, bölgede Rusya ulusal çıkarlarının gözardı edilmesi gibi sonuçlanmıştır. Bu nedenlerle Rusya, “yakın çevre”de etkinliğini korumak ve bütünleşmeye engel olmak adına radikal adımlar atmaya devam etmektedir.

Ülkeler açısından ise Doğu Ortaklığı farklı algılanmıştır. OA çerçevesinde AB ile ilişkileri daha farklı boyuta taşıyan, Moldova, Gürcistan ve Ukrayna, sonu üyelik olan bir politikalar uygulamaktadır.

Azerbaycan, Ermenistan ve Belarus ise, AB fonlarına ve pazarına erişim gibi fırsatları değerlendirmek için, AB ile ilişkileri derinleştirmeyi amaçlamaktadır.

2015 Riga Zirvesi ve 2016 Küresel Strateji belgesinde, AB bu ülkelerde demokrasi ortamının oluşturulması, insan haklarına ve temel haklara saygı, hukukun üstünlüğü, adalet ve iç işlerinde şeffaflığın sağlanması, etnik çatışmaların durdurulması ve barışın sağlanması adına daha etkili politika izleyeceğini beyan etmiştir.⁴⁴⁵ Özellikle belgede, taraflar arasında ilişkilerin, ortaklık ve eşitlik prensiplerine dayalı olarak, karşılıklı saygı ve güven çerçevesinde kurulması, Birliğin bu ülkelere yaklaşımının

---

⁴⁴⁵ Bkz: “Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe - A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy”, 2016, s. 25. https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2017)

temel çerçevesini oluşturacağı beyan edilmiştir.⁴⁴⁶ Bundan başka, AB, strateji yatırımlarla, reformlara destek vermekle, bu ülkelerle ilişkileri derinleştirecek politikalar uygulamayı kararlaştırmıştır.⁴⁴⁷

Özetle, Küresel Strateji ile AB, kıtada barışın ve güvenliğin sağlanması adına daha etkili, aynı zamanda daha esnek ve ortak çıkarlar üzerinde daha hassas bir dış politika mekanizması geliştirmeyi öngörmüştür. Özellikle, çatışma bölgelerinde etkili ve sivil politikaların uygulanması, AB'nin yasa dışı göçün engellenmesi ve enerji güvenliğinin sağlanması adına öncelik teşkil etmiştir.

Bu belgeden yola çıkarak, AB, Azerbaycan, Ermenistan ve Belarus ile daha esnek bütünleşme hedefleyen yaklaşım sergileyeceği planlaştırılmıştır. Bundan başka, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova ile özellikle ekonomik ilişkiler olmakla diğer alanlarda da ilişkileri derinleştirmek amaçlanmıştır. Aynı zamanda, AB, bu ülkelerdeki çatışma bölgelerinde de etkinliğini arttırmayı ve daha aktif rol üstlenmeyi planlaştırmıştır.

Bu yaklaşımı, aynı zamanda Doğu Ortaklığı ülkelerinin kaygı ve endişelerinin dikkate alınmasında ve Rusya'nın tehditlerinin kısmen önlenmesinde önemli bir adım olarak nitelendirmek mümkündür.

---

⁴⁴⁶ İbid, s. 8.

⁴⁴⁷ İbid, s. 39-43.

AZİZOV, Yagub, *Hukuki ve Sosyal Boyutlarıyla Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu İlişkileri Çerçevesinde Doğu Ortaklığı*, 152 s.

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sanem Baykal

Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018

ÖZET

Karşılıklı güvensizlik algıları temelinde kurulan AB-Rusya ilişkilerinin bu şekilde de devam etmesi, bölgede çıkar savaşlarının derinleşmesine ve kalıcı hasarların oluşmasına yol açmaktadır. Bu da daha çok, iki taraf arasında seçim yapmak zorunda bırakılan ülkelerin iç ve dış dinamiklerini etkilemiştir. Bu açıdan, 2009 yılında başlatılan Doğu Ortaklığı, hem hukuki hem de diğer alanlarda çok etkili bir entegrasyonu amaçlamakta olup, aynı zamanda bölgede sınırların değişmesine yol açmıştır.

Tez, AB-Rusya ilişkilerinin tarihsel sürecinden yola çıkarak, Doğu Ortaklığı, onun hukuki aracı olan Ortaklık Anlaşmaları'nın içeriğini, aynı zamanda bölgede yaşanan değişimler sonrası yaşanan krizleri ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Rusya, Doğu Ortaklığı, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Ukrayna, Moldova, Belarus, Ortaklık Anlaşması

AZIZOV, Yagub, *Eastern Partnership in The Framework of The European Union-Russian Relations With Legal and Political Dimensions*, 152 p.

Thesis advisor: Prof. Dr. Sanem Baykal

Master Thesis, Ankara, 2018

ABSTRACT

The continuation of EU-Russia relations based on the perceptions of mutual insecurity leads to deepening wars of interest in the region and permanent damage. This rather affects the internal and external dynamics of the countries forced to choose between the two sides. In this view, the Eastern Partnership which was initiated by the EU in 2009, aims at a very effective integration both in legal and other fields, and at the same time has led to the change of boundaries in the region.

Starting from the historical process of EU-Russia relations, the thesis deals with Eastern Partnership, the content of Partnership Agreements which was the legal instrument of Eastern Partnership, and the crises that have taken place after the changes in the region at the same time.

Key Words: European Union, Russia, Eastern Partnership, Azerbaijan, Armenia, Georgia, Ukraine, Moldova, Belarus, Association Agreement

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arman, M., (2015), “Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Ukrayna Krizi”, U.B.Yıldız(ed.) içinde, s. 59-83.

Aslund, A., (2015), **Ukraine: What Went Wrong and How to Fix It**, Peterson Institute For International Economics, Washington, USA.

Balmaceda, M.M., (2006), **Belarus: Oil, Gas, Transit Pipelines and Russian Foreign Energy Policy**, GMB Publishing, London.

Balmaceda, M.M., (2014), **Living The High Life in Minsk**, CEU Press, Budapest.

Barbakadze, S., (2010), **The European Union’s role in conflict resolution process Cases of Georgia and Moldova**, Institute for European Studies, Brussels, Belgium.

Büyükhançı, E., (2004), “Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri”, E.Büyükhançı(ed.) içinde, s. 68-83.

Cafersoy, N., (2000), **Eyalet-Merkez Düzeyinden Eşit Statüye: Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2000)**, Asam Yayınları, İstanbul.

Caşın M., (2016), **Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Pencerisinden Yeni Ufuklar**, SRT Yayınlar, Ankara.

Cevikoz, U., (2016), **Turkey in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests**, Center for Strategic & International Studies, Washington, USA.

Coene, F., (2016), **Euro-Atlantic Discourse in Georgia**, Ashgate Publishing, Farnham, United Kingdom.

Cohen, A., (2011), **The Russian Military and The Georgia War: Lessons And Implications**, Strategic Studies Institute, Pennsylvania, USA.

Cornell S., (2014), “Tactics and Instruments in Putin’s Grand Strategy”, S.Cornell(ed.) içinde, s. 59-82.

Çiloğlu, F., (1998), **Rusya Federasyonunda ve Transkafkasyada Etnik Çatışmalar**, Sinatle Yayınları, İstanbul.

Demir A.F., (2003), “AB’nin Güney Kafkasya Politikaları”, B.Dedeoğlu(ed.) içinde, s. 63-98.

Emerson, M., (2016), **Deepening EU-Ukrainian Relations: What, why and how?**, CEPS Publishng, Brussels.

Felkay, A., (2002), **Yeltsin’s Russia and The West**, Praeger Publishers, Westport, CT., USA.

Frappi, C., (2012), “EU Energy Security Policies and Azerbaijan”, P. Magri(ed.) içinde, s. 81-105.

German, C.T, (2010), “Pipeline Politics: Georgia and Energy Security”, P.B.Rich(ed.) içinde, s. 94-113.

Grono, F.M., (2010), **Georgia’s Conflicts: What Role for the EU as Mediator?**, International Alert, Tbilisi, Georgia.

Həsənov, Ə., (2005), **Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti**, Azərbaycan Yayınevi, Bakı, Azərbaycan.

Ivanov, İ., (2004), **The New Russian Diplomacy**, Brookings Institution Press, Washington.

Jouanny, J.R., (2017), **Putin ne İstiyor?**, İletişim Yayınları, Ankara.

- Kamalov, İ., (2008), **Moskova'nın Rövanşı**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Kamalov, İ., (2008), **Moskova'nın Rövanşı**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- King, C., (2000), **The Moldovans**, Hoover İnstitution Press, Washington, USA.
- Korkmaz, D., (2007), **Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkilerinin Üç Temel Belge Çerçevesinde İncelenmesi**, YL Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Korosteleva, E., (2005) "Lukashenko and the Postcommunist Presidency", E. Korosteleva(ed.) içinde, s. 121-145.
- Korosteleva, E., (2012), **The European Union and Its Eastern Neighbours: Towards a More Ambitious Partnership?**, Taylor & Francis Books, New York, USA.
- Kotz, D., (1997), **Revolution From Above-The Demise of the Soviet System**, Routledge.
- Kotz, D., (2014), **Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu- Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya**, Kalkedon Yayınları İstanbul.
- Lehne, S., (2014), **Time To Reset The European Neighborhood Policy**, Carnegie Endowment for International Peace, Brussels.
- Mayhew, A., (2009), **The Eastern Partnership – Something New or Window-dressing**, Sussex European Institute, SEI Working Paper No 109, Sussex, England.
- Melyantsou, D., (2017) "Belarus–EU Relations: Normalization 2.0", Andis Kudors(ed.) içinde, s. 45-57.
- Miazga, A., (2013), **Russia's policy on Belarus**, Centre for Eastern Studies, Warsaw, Poland.
- Onay, Y., (2002), **Rusya ve Değişim**, Nobel Yayınları, İstanbul.

Özdal, H., (2016), **Rus Dış Politikasında Ukrayna - Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına**, Usak Yayınları, İstanbul.

Pikulicka, A., (2015), **Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives**, E-International Relations Publishing, Bristol, England.

Pomfret, R., (2014), “The Economics of the Customs Union and Eurasian Union”, S.Cornell(ed.) içinde, s. 49-59.

Qurbanov İ., (2017) “Azərbaycan–Avropa İttifaqı münasibətləri”, F.Məmmədov(ed.) içinde, s. 108-137.

Sadowski, R., (2013), **Partnership In Times of Crisis**, Centre for Eastern Studies, Warsaw, Poland.

Sammut, D., (1996), **The Georgia-South Ossetia Conflict**, Vertic Publishing, London.

Sapmaz, A., (2008), **Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Shatirishvilli, Z., (2010), “National Narratives and New Politics of memory in Georgia”, P.B.Rich(ed.) içinde, s. 141-150.

Shestova, L., (2010), **Lonely Power**, CEIP Publishng, Washington.

Tekushev, İ., (2013), **Abkhazia: Between the Past and the Future**, Medium-Orient, Prague.

Togt, T.V., (2017), **The “Belarus Factor**, The Clingendael Institute, Netherland.

Waal, T., (2009), **The Karabakh Trap: Dangers and Dilemmas of The Nagorny Karabakh Conflict**, Conciliation Resources, London.

Yapıcı, M., (2010), **Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler**, Usak Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, S., (2014), **Rusya'nın Avrasya Politikasında Yumuşak Güç: İmkanlar ve Sınırlar**", Uzmanlık Tezi, Ankara.

Yıldız, U.B., "Beş Yıl Sonra Avrupa Birliği'nin Doğu Ortaklığı Politikası: Mevcut Durum ve Olasılıklar", U.B.Yıldız(ed.) içinde, s. 141-165.

Makale ve Dergi Kaynakları

Ağacan, K., 2007, "AB'nin Güney Kafkasya Politikaları", **Stratejik Analiz**, C.7, S.81.

Akman, H., 2014, "Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu", **Turkish Studies**, S. 9/1, s. 1-20.

Aksyonov, P., 2016, "Azərbaycan və Ermənistan orduları: hansı daha güclüdür?", **BBC News**, https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan/2016/04/160406_azeri_armenian_armies (Erişim Tarihi 10.02.2018)

Aliyev, İ., 2015, "Azerbaijan refused from EU Association for the higher level of partnership", **ABC News**, <http://abc.az/az.refused0euas-s%oci-atiopa5r%tne3rship> (Erişim Tarihi 05.02.2018)

Aliyev, İ., 2017, "Partnership with EU a priority for Azerbaijan's foreign policy", **Azernews**, <https://www.azernews.az/nation/122855.html> (Erişim Tarihi 05.02.2018)

Aslanlı, A., 2005, "Bölgesel ve Küresel Dengeler Açısından Abhazya Sorunu", **Karadeniz Araştırmaları**, S.5, Ankara, s. 116-136.

Aydınğün, İ., 2017, "Avrasya Birliği: "Gerçek" Bir Entegrasyon mu, Rusya'nın Yeni Hegemonya Kurma Arayışlarının Bir Aracı mı?", **Karadeniz Araştırmaları**, s. 100-113.

Begaj, J., 2016, “AB’ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.15, No:1, s. 29-72.

Bond, L., 2017, “The EU, the Eurasian Economic Union and One Belt, One Road: Can they work together?”, **Center for European Reforms**.

Cabbarlı, H., 2003, “Bağımsızlık Sonrası Ermenistan’ın Enerji Politikası”, **Avrasya Dosyası**, C.9, S.1.

Cianciara, K.A., 2008, “Eastern Partnership – opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy A?”, **The Institute of Public Affairs**, S.4, s. 1-16.

Çelikpala, M., 2008, “Kafkasya Bölgesinde Uluslararası Siyasetin Gerginlik Alanında Türkiye NATO, ABD ve AB Çıkarları Açısından”, **Kafkasya’da Beklentiler ve Olanaklar**, s. 79-92.

Gerrits, A., 2016, “Russian patronage over Abkhazia and South Ossetia: implications for conflict resolution”, **East European Politics**, S. 32:3, s. 297-313.

Giragosian, R., 2017, “New EU-Armenia Agreement to Mark Important Breakthrough”, **Tert News**, <http://www.tert.am/en/news/2017/10/21/richard-giragosyan/2517841> (Erişim Tarihi 22.02.2018)

Halqi, W., 2015, “Syria wants to join Eurasian Economic Union”, **RT News**, <https://www.rt.com/business/310337-halqi-syria-russia-eeu/> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

Haukkala, H., 2000, “The Making of the European Union’s Common Strategy on Russia”, **UPI Working Papers**, S. 28, s. 1-55.

Huseynli, F., 2011, “The EU’s Changing Role in the Nagorno-Karabakh Negotiation Process: Realities, Limits and Perspectives”, **Journal of Conflict Transformation**, S.

9. USA. <http://caucasusedition.net/old/analysis/the-eu%E2%80%99s-changing-role-in-the-nagorno-karabakh-negotiation-process-realities-limits-and-perspectives/> (Erişim Tarihi 05.02.2018)

İsmayil, E., 2014, “Moldova'da Ayrılıkçı Bölgeler Sorunu ve Rusya-Batı Rekabeti”, **BİLGESAM**,<http://www.bilgesam.org/incele/1812/-moldova%27da-ayrilikli-bolgelersorunu-ve-rusya-bati-rekabeti/#.W3XS6lV97IV> (Erişim Tarihi: 27.11.2017)

Khachatrian, H., 2013, “Russia Will Not Abandon the Caucasus”, *Cacianalyst*, Yerevan, <https://www.cacianalyst.org/publications/field-reports/item/12875-russia-will-not-abandon-the-caucasus-putin-tells-armenia.html> (Erişim Tarihi 25.02.2018)

Kobzova, J., 2012, “The EU And Azerbaijan: Beyond Oil”, **European Council On Foreign Relations**, CFR/57, Berlin.

Kostanyan, H., 2017, “The Fifth Eastern Partnership Summit: Between Hyperbole and Understatement”, **CEPS**, ISSUE 142 s. 1-4.

Kramer, A., 2008, “Russia, in Accord With Georgians, Sets Withdrawal”, **NY Times News**, <https://www.nytimes.com/2008/08/13/world/europe/13georgia.html> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

Kramer, A., 2008, “Russia, in Accord With Georgians, Sets Withdrawal”, **NY Times News**, 12 Aug., <https://www.nytimes.com/2008/08/13/world/europe/13georgia.html> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

Lynch, D., 2004, “Russia’s Strategic Partnership with European Union”, **The Washington Quarterly**, S. 27:2, s. 99-118.

Marbles, D., 2008, “Is the Russia-Belarus Union Obsolete?”, D.Gorenburg(ed), “**Problems of Post-Communism**”, S. 55, 2008 - Issue 1, s. 25-35.

Məmmədşarov, E., 2009, “Azərbaycanın xarici siyasəti: təsir edən amillər və prioritetlər”, **MFA**, <http://www.mfa.gov.az/news/882/3879> (Erişim Tarihi 04.02.2018)

Nichol, J., 2009, “Russia-Georgia Conflict In August 2008: Context and Implications for U.S. Interest”, **Congressional Research Service**, Washington, USA.

Orhan, G., 2015, “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’da İdari Reform Politikaları”, **Yasama Dergisi**, S. 30, s. 44-69.

Özdaşlı, E., (2016) “Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Avrupa Birliğı-Ermenistan İlişkileri”, **Aksaray Üniversitesi İBF Dergisi**, S. 8(1), Aksaray, s. 135-146.

Pieters, J., 2016, “Netherlands Pm Against Ukraine Joining EU”, **NLTimes News**, 31 March, <https://nltimes.nl/2016/03/31/netherlands-pm-ukraine-joining-eu> (Erişim tarihi: 13.11.2017)

Pop V., “EU expanding its “sphere of influence,” Russia says”, **Euobserver News**, Brussels, 21. March 2009, <https://euobserver.com/foreign/27827> (Erişim Tarihi: 20.11.2017)

Popescu, N., 2009, “Re-setting the Eastern Partnership in Moldova”, **CEPS Policy Briefs**, No 199/4, Bruxelles.

Popescu, N., 2012, “Transnistria: A Bottom-Up Solution”, **ECFR Policy Briefs**, No 63.

Rettman, A., 2007, “EU presses Russia to drop Polish meat ban”, **Euobserver News**, Brussels, <https://euobserver.com/economic/23817> (Erişim Tarihi: 04.10.2017)

Rose, J., 2010, “Transnistria: A Black hole?”, **per-Concordiam Journal**, Vol. 1, S. 2.

Rutland, P., 2007, “Russia and the WTO: One Step Forward, One Step Back”, **Russian Analytical Digest**, S. 24/2007, s. 1-3.

Sancez, A., 2017, "The Eurasian Economic Union and Latin America: What could 2018 Bring?" **Softpedia News**, <https://intpolicydigest.org/2017/12/11/the-urasian-economic-union-and-latin-america-what-could-2018-bring/> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

Shira, D., 2017, "China Close to Signing Free Trade Agreement with Eurasian Economic Union", **China-Briefing**, <http://www.china-briefing.com/news/2017/11/23/china-close-signing-free-trade-agreement-urasian-economic-union.html> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

Sönmez, S., 2010, "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi", **Akademik Bakış**, C. 3, S. 6, s. 73-96.

Sönmez, S., 2011, "Putin Yönetimi'nin Güney Kafkasya Politikası", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 15/2, s. 95-116.

Sönmez, S., 2015, "Kırım Sorunu Bağlamında Rusya Ukrayna İlişkilerinin Analizi", **International Conference on Social Sciences and Education**, s. 790-808.

Stefan, L., 2012, "Conflicts Of Interest and Incompatibilities In Eastern Europe Romania, Croatia", **Expert Forum**

Telman Nüsretoğlu, (2015), "Rusyanın Qafqaz siyasəti", Moderator <http://www.moderator.az/news/68365.html> (Erişim Tarihi 30.11.2017)

Telman Nüsretoğlu, "Rusyanın Qafqaz Siyasəti", Moderator 2015, <http://www.moderator.az/news/68365.html> (Erişim Tarihi 30.11.2017)

"Russian presidential term extended to 6 years", 2008, **CNN News**, 2 Dec. <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/12/30/russia.presidential.term.extension/> (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

Tüymebayev, C., 2015, “Avrasya Ekonomik Birliği ve Üye Ülkelere Katkıları”, **EkoAvrasya**, <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=181&Lang=TR> (Erişim Tarihi 01.01.2018)

Vrabie, R., 2010, “EU Role in the Settlement of the Transnistrian Conflict” Foreign Policy Association, Chiřinău, Moldova, <http://www.ape.md/en/2010/12/english-eu-role-in-the-settlement-of-the-transnistrian-conflict/> (Eriřim Tarihi 01.04.2018)

Whitman, R., 2010, “The EU as a Conflict Manager? The Case of Georgia and its Implications” **International Affairs Journal**, S. 86: 1, s. 87-107.

Wines, M., 2001, “Street Theater and Graffiti: Belarus Dissidents Make News by Making Noise”, **NY Times News**, <https://www.nytimes.com/2001/08/19/world/street-theater-and-graffiti-belarus-dissidents-make-news-by-making-noise.html> (Erişim Tarihi 26.02.2018)

Woehrel, S., 2014, “Moldova: Background and U.S. Policy”, **Congressional Research Service**, Washington, USA, s. 1-13.

Yapıcı, U., 2015, “Ukrayna-NATO İlişkilerinin Tarihsel Analizi”, **Atatürk Araştırma Merkezi**, s. 1475-1495.

Yiğit, S., 2017, “Rusya’nin Güney Kafkas Diş Politikasi: Dağlık Karabağ ve Hazar Denizi”, **Bariş Araştırmaları ve Çatişma Çözümleri Dergisi**, C.5. S.2.

Resmi Belgeler ve İnternet kaynakları

“AB tarafından Dağlık Karabağ sorunun çözümlenmesi yönünde yayımlanan bildirirler”, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/search/site/Nagorno-Karabakh_en (Erişim Tarihi 10.02.2018)

“AB-Gürcistan arasında Ortaklık Anlaşması”, 2014, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830(02)) (Erişim Tarihi 03.03.2018)

“AB-Ukrayna Ortaklık Anlaşması”, 2014, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/november/tradoc_155103.pdf (Erişim Tarihi 06.04.2018)

“AEB Anlaşması”, 2014, http://www.eaeunion.org/files/history/2014/2014_2.pdf (Erişim Tarihi 01.01.2018)

“Armenia is now in the Eurasian Economic Union”, 2013, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/02-01-2015-1.aspx> (Erişim Tarihi 20.02.2018)

“Association Implementation Report on Georgia”, 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/association_implementation_report_on_georgia.pdf (Erişim Tarihi 05.03.2018)

“Association Implementation Report on Moldova”, April 2018, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/association_implementation_report_on_moldova.pdf (Erişim Tarihi 01.04.2018)

“Attacks on Georgia continue despite Russian president's calls to halt”, 2008, **The Guardian News**, 12 Aug., <https://www.theguardian.com/world/2008/aug/12/georgia.russia5> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

“Azerbaijan: Philippe Lefort’s First Visits To The South Caucasus”, Sep. 2011, <http://www.eastbook.eu/en/2011/09/03/azerbaijan-03-09-2011-philippe-leforts-first-visits-to-the-south-caucasus/> (Erişim Tarihi 10.02.2018)

“Belarus: EU Prolongs Arms Embargo And Sanctions Against 4 Individuals For One Year”, Feb. 2018, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/02/23/belarus-eu-prolongs-arms-embargo-and-sanctions-against-4-indivi>

dualsforoneyear/?utm_source=dsmsauto&utm_medium=email&utm_campaign=Belarus
%3+U+prolongs+arms+embargo+and+sanctions+against+4+individuals+for+one+year
(Erişim Tarihi 26.02.2018)

“CEPA to come into force before June”, 2018, **Arka News**, 15 Jan.,
http://arka.am/en/news/politics/cepa_to_come_into_force_before_june_nalbandian_says/
(Erişim Tarihi 20.02.2018)

“Commission Welcomes Ukraine In Energy Community”, Sep. 2010,
http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2010/2010_09_24_01_en.htm (Erişim Tarihi 06.04.2018)

“Common Aviation Area Agreement between the EU and Georgia”, 2010,
<http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=14521> (Erişim Tarihi 02.03.2018)

“Common Strategy of The European Union on Russia (1999/414/CFSP)”, 4 June 1999,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114137.pdf (Erişim Tarihi:
01.09.2017)

“COUNCIL REGULATION, (EU) No 269/2014”, 17 March 2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0269&from=EN>
(Erişim Tarihi 11.04.2018)

“COUNCIL REGULATION, (EU) No 825/2014”, 30 July 2014, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0825&from=EN>
(Erişim Tarihi 14.04.2018)

“Crimea referendum: Voters 'back Russia union’”, 2014, **BBC News**, 16 March.
<http://www.bbc.com/news/world-europe-26606097> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

“Dağlıq Qarabağ - dondurulmuş münaqişə deyil...”, 2015, **Musavat News**, Eylül, http://musavat.com/news/kivdf-layiheleri/dagliq-qarabag-dondurulmush-munaqishe-deyil_289138.html (Erişim Tarihi 10.02.2018)

“Donbass'ta milislerle Ukrayna ordusu arasında ateşkes sağlandı”, 2017, **Sputnik News**, Mart. <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201703051027497621-donbass-milisler-ateskes/> (Erişim Tarihi 11.04.2018)

“Enerji alanında taraftaşlık”, <http://brussels.mfa.gov.az/content/38> (Erişim Tarihi 04.02.2018)

“ENP Review: stronger partnerships for a stronger neighbourhood”, http://collections.internetmemory.org/haeu/content/20160313172652/http://eeas.europa.eu/top_stories/2015/181115_enp_review_en.htm (Erişim tarihi: 10.11.2017)

“EU and Russia, Partnership and Cooperation Agreement”, 1997, https://russiaeu.ru/userfiles/file/partnership_and_cooperation_agreement_1997_english.pdf (Erişim Tarihi: 01.09.2017)

“EU Projects with Belarus”, December 2017, https://eeas.europa.eu/delegations/belarus_en/947/EU%20Projects%20with%20Belarus (Erişim Tarihi 26.02.2018)

“EU report: Azerbaijan renews engagement and dialogue Brussels”, 20 December 2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/37699/eu-report-azerbaijan-renews-engagement-and-dialogue_en (Erişim Tarihi 05.02.2018)

“EU Report: The Republic Of Moldova Advances In Reform Implementation But Considerably More Progress Is Needed” April 2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/news/eu-report-republic-

moldova-advances-reform-implementation-considerably-more_en (Erişim Tarihi 19.03.2018)

“EU Visa Code”, April 2010, http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/travel_to_eu/visa_code/visa_code_en.htm (Erişim Tarihi 06.04.2018)

“EU-Armenia Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement”, 2017, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/euarmenia_comprehensive_and_enhanced_partnership_agreement_cep.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2018)

“EU-Belarus Coordination Group Met For The Fourth Time”, Bruxelles, Dec. 2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/37735/eu-belarus-coordination-group-met-fourth-time_en (Erişim Tarihi 26.02.2018)

“EU-Belarus Relations”, Bruxelles, Nov. 2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/35606/EU-Belarus%20relations (Erişim Tarihi 26.02.2018)

“EU-Georgia Action Plan, Priority Area 6: Promote Peaceful Resolution of Internal Conflicts”, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf (Erişim Tarihi 08.03.2018)

“EU-Georgia Action Plan”, Nov. 2006, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf (Erişim Tarihi 02.03.2018)

“EU-Georgia Association Agreement Fully Enters Into Force”, 1 July 2016, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2369_en.htm (Erişim Tarihi 02.03.2018)

“EU-Georgia Partnership and Cooperation Agreement”, April 1996, <http://www.mfa.gov.ge/getattachment/%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%9E%E1%83%A3%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%9>

9%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%A2
%E%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%98%E
1%83%90/%E1%83%9D%1%83%A4%E1%83%98%E1%83%AA%E1%83%98%E1
%83%90%E1%83%9A%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%93%E1%83
%9D%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%9C%1%83%A
2%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/PCA.pdf.aspx (Erişim Tarihi 02.03.2018)

“EU-Moldova Action Plan”, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/moldova_enp_ap_final_en.pdf (Erişim Tarihi 15.03.2018)

“EU-Moldova, Ortaklık Anlaşması”, 2014, [https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830\(01\)&from=DE](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0830(01)&from=DE) (Erişim Tarihi 15.03.2018)

“EU-Moldova, Partnership and Cooperation Agreement”, 1994, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/august/tradoc_135737.pdf (Erişim Tarihi 15.03.2018)

“EURASIAN Economic Integration”, http://www.mid.ru/en/evraziyskaya_economicheskaya_integraciya//asset_publisher/cb4udKPo5lBa/content/id/735772 (Erişim Tarihi 01.01.2018)

“European Comission, Eastern Partnership Results 2014”, <https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/eastern-partnership-results-2014.pdf> (Erişim tarihi: 15.11.2017)

“European Council, 20-21/03/2014”, <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/20-21/> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

“European Security Strategy - A Secure Europe in a Better World”, 2003 <https://europa.eu/globalstrategy/en/file/10/download?token=ubYn8qBQ> (Erişim Tarihi: 01.09.2017)

“European Neighbourhood Policy (ENP)”, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/330/european-neighbourhood-policy-enp_en (Erişim tarihi: 10.11.2017)

“European Neighbourhood Policy Strategy Paper”, https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2017)

“European Parliament resolution of 15 January 2009 on the EU strategy towards Belarus”, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/depa/dv/depa_20100310_03_8_/depa_20100310_03_8_en.pdf (Erişim Tarihi 26.02.2018)

“Europeans consider Armenia's being bridge between EAEU and EU”, 2017, **Armenpress**, 10 Dec., <https://armenpress.am/eng/news/916549/europeans-consider-armenia%E2%80%99s-being-bridge-between-eaeu-and-eu-a-reasonable-idea-%E2%80%93-german-mp.html> (Erişim Tarihi 22.02.2018)

“EU-Russia Samara Summit”, 18 May 2007, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-07-682_en.pdf (Erişim Tarihi: 04.10.2017)

“EU-Russia Summit Joint Declaration Paris”, 30 October 2000, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-00-1239_en.htm (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

“European Security Strategy - A Secure Europe in a Better World”, 2003 <https://europa.eu/globalstrategy/en/file/10/download?token=ubYn8qBQ> (Erişim Tarihi: 01.09.2017)

“EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area”, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/april/tradoc_150981.pdf (Erişim Tarihi 06.04.2018)

“EU-Ukraine Visa Dialogue Action Plan on Visa Liberalisation”, Dec. 2010,
<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2017883%202010%20INIT>
(Erişim Tarihi 06.04.2018)

“EU-Ukraine, Partnership and Cooperation Agreement”, 1994,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_111612.pdf (Erişim Tarihi
06.04.2018)

“Facts And Figures About Eu-Armenia Relations”,https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/georgia_enp_ap_final_en_0.pdf (Erişim Tarihi 25.02.2018)

“Facts And Figures About Eu-Azerbaijan Relations”,
https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_summit_factsheet_azerbaijan_eng.pdf (Erişim
Tarihi 04.02.2018)

“Facts And Figures About Eu-Azerbaijan Relations”, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eap_summit_factsheet_azerbaijan_eng.pdf (Erişim Tarihi 04.02.2018)

“Gagavuz Bölgesinde Referandum Krizi”, 2014, **Aljazeera News**, Temmuz,
<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/gagavuz-bolgesinde-referandum-krizi>
(Erişim Tarihi 01.04.2018)

“Georgia signs Association Agreement with the EU”, <http://agenda.ge/news/16787/eng>,
27 Jun 2014, (Erişim Tarihi 02.03.2018)

“Gürcistan'ın Sorunlu Bölgeleri”, 2008, **BBC News**, 11 Aug.,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/01/040127_gurcistan_sorunlar.shtml
(Erişim Tarihi 07.03.2018)

“History of Formation and Development of the Union State”,
<https://www.postkomsg.com/en/historysg/> (Erişim Tarihi 27.02.2018)

“Ilham Aliyev and European Commission President Jose Manuel Barroso held a joint press conference 21 June 2013”, <https://en.president.az/articles/8503> (Erişim Tarihi 02.02.2018)

“Interview with French Television Company France 3”, May 7, 2005, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22952> (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

“Iran and the EAEU may create a Free Trade Zone”, May 2016, <http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/2016-12-05.aspx> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

“Israel Hopes to Sign Deal on Free Trade Zone with Eurasian Economic Union”, 2016, **Asbares News**, Dec., http://asbarez.com/141141/israelhopesosigndealonfreetradezonewitheurasianeconomicunion/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3AAsbarez+%28Asbarez+News%29 (Erişim Tarihi 02.01.2018)

“Joint Declaration of the Eastern Partnership Brussels Summit”, 24 November 2017, <http://www.consilium.europa.eu/media/31758/final-statement-st14821en17.pdf> (Erişim Tarihi 05.02.2018)

“Joint Declaration of the Eastern Partnership Riga Summit”, 21-22 May 2015, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/riga-declaration-220515-final_en.pdf (Erişim Tarihi 05.02.2018)

“Joint Declaration of the Eastern Partnership Vilnius Summit”, 28-29 November 2013 http://www.consilium.europa.eu/media/31799/2013_eap-11-28-joint-declaration.pdf (Erişim Tarihi 02.03.2018)

“Joint Declaration of the Eastern Partnership Warsaw Summit”, 29-30 September 2011, http://www.consilium.europa.eu/media/31798/2011_eap_warsaw_summit_declaration_en.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2018)

“Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Prague, Summit”, 7 May 2009
http://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf (Erişim Tarihi 04.02.2018)

“Joint Declaration on a Mobility Partnership Between The European Union and Georgia”, 2010, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/111580.pdf (Erişim Tarihi 02.03.2018)

“Kırım krizi: ABD ve Rusya'dan karşılıklı yaptırımlar”, 2014, **BBC News**, 20 Mart.
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140320_abd_rusya_yaptirimlar (Erişim Tarihi 14.04.2018)

“Kyrgyzstan acceded to the Eurasian Economic Union”, Dec. 2015,
<http://www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/12-08-2015-1.aspx> (Erişim Tarihi 02.01.2018)

“Malaysia Airlines flight MH17 crashes in east Ukraine”, 2014, **The Guardian News**, 17 July. <https://www.theguardian.com/world/2014/jul/17/malaysia-airlines-plane-crash-east-ukraine> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

“Medium-Term Strategy for Development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000–2010)”, <http://eulaw.edu.ru/english/legislation/docum/rustr.htm> (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

“National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova”,
<http://www.statistica.md/index.php?l=en> (Erişim Tarihi 01.04.2018)

“NATO - Russia Council Rome Summit”, 2002, <https://www.nato.int/docu/comm/2002/0205-rome/rome-eng.pdf> (Erişim Tarihi: 25.11.2017)

“Partnership And Cooperation Agreement Between EU and The Republic of Armenia”, 1999, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/euarmenia_partnership_and_cooperation_agreement_en.pdf (Erişim Tarihi 20.02.2018)

“Partnership And Cooperation Agreement Between The European Communities And The Republic of Azerbaijan”, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu-az_pca_full_text_0.pdf (Erişim Tarihi 02.02.2018)

“Partnership for Modernisation”, 2010, http://eeas.europa.eu/archives/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_en.htm (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

“Petro Poroshenko wins Ukraine presidency, according to exit polls”, 2014, **The Guardian News**, 25 May. <https://www.theguardian.com/world/2014/may/25/petro-poroshenko-ukraine-president-wins-election> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

“President Sargsyan says Armenia to continue cooperation with EU”, 2013, **Armenianow**, Nov., https://www.armenianow.com/news/48880/armenia_president_serzh_sargsyan_strasbourg_pace_speech (Erişim Tarihi 20.02.2018)

“Putin’s speech at 43rd Munich Conference on Security Policy”, 2007, **Washington Post**, February 12, <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555.html> (Erişim Tarihi: 25.11.2017)

“Reinforced restrictive measures against Russia”, 11 September 2014 Brussels, <https://www.consilium.europa.eu/media/21992/144868.pdf> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

“Remarks by the High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the Joint Press Conference with the Foreign Minister of Azerbaijan, Elmar Mammadyarov” Baku 2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/5335_fr (Erişim Tarihi 10.02.2018)

“Results of projects in Georgia under the European Union/Council of Europe Partnership for Good Governance”, Sep. 2017, <https://rm.coe.int/georgia-results-factsheet-2017-eng/16807626a3> (Erişim Tarihi 05.03.2018)

“Report on the Implementation of the European Security Strategy - Providing Security in a Changing World”, 2008, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/104630.pdf (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

“Road to unity begins here, joyous Georgian leader vows”, 2004, **The Guardian News**, 15 May, <https://www.theguardian.com/world/2004/may/07/georgia.nickpatonwalsh> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

“Russia responds to sanctions by banning western food imports”, 2014, **The Guardian News**, 7 Aug. <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/07/russia-retaliates-western-sanctions-ban-food-imports> (Erişim Tarihi 14.04.2018)

“Russia Votes 2012”, http://www.russiavotes.org/president/presidency_result.php (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

“Russia-EU Moscow Summit”, 17 May 2001, http://www.bits.de/NRANEU/European Security/putin_solana_rede.htm (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

“Russia-EU Moscow Summit”, 29 May 2002, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/70903.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

“Russia-EU Rome Summit”, 6 November 2003, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/declarations/77846.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

“Russian presidential term extended to 6 years”, CNN News, 2 Dec. 2008, <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/12/30/russia.presidential.term.extension/> (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

“Russia-Ukraine gas row”, 2009, **BBC News**, 20 January. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7240462.stm> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

“Russia/Ukraine: Prime Ministers Meet Today Over Tuzla Dam Dispute”, **RF News**, <https://www.rferl.org/a/1104782.html> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

“Santa Maria Da Feira European Council”, 19-20 June 2000, http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm?textMode=on (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

“Statement by President of Russia Dmitry Medvedev”, 26 Aug. 2008, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/1222> (Erişim Tarihi 07.03.2018)

“The EU non-recognition policy for Crimea and Sevastopol: Fact Sheet”, Brussels December 2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/37464/eu-non-recognition-policy-crimea-and-sevastopol-fact-sheet_en (Erişim Tarihi 12.04.2018)

“The European Union and Russia: The Future Relationship”, March 1995, <http://aei.pitt.edu/2789/1/2789.pdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2017)

“The Strategic Partnership Memorandum of Understanding”, June 2006, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dsca/dv/dsca_20130321_14/dsca_20130321_14en.pdf (Erişim Tarihi 04.02.2018)

“Treaty of friendship, cooperation and mutual aid between the Russian Federation and Republic of Abkhazia.”, 2008, http://www.conventions.ru/view_base.php?id=8422 (Erişim Tarihi 09.03.2018)

“Treaty On the Functioning of the Customs Union in the framework of the Multilateral Trading System”, 30 March 2011, <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/dotp/SiteAssets/wto/freddy-eng.pdf> (Erişim Tarihi 01.01.2018)

“U.S., other powers kick Russia out of G8”, 2014, **CNN News**, 25 March.
<https://edition.cnn.com/2014/03/24/politics/obama-europe-trip/index.html> (Erişim Tarihi 12.04.2018)

“Ukraine crisis in maps”, 2018, **BBC News**, 18 Febuary.
<http://www.bbc.com/news/world-europe-27308526> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

“Ukraine territorial integrity: EU extends sanctions by 6 months”, April 2016,
<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/10/ukraine-territorial-integrity/> (Erişim Tarihi 14.04.2018)

“Ukraine: Presidential Elections, Janury-February 2010”, 2010, **OSCE**, 28 Nisan.
<http://www.osce.org/odihr/elections/270kraine/67844?download=true>, (Erişim Tarihi 10.04.2018)

“Ukraine: Putin signs Crimea annexation”, 2014, **BBC News**, 21 March.
<http://www.bbc.com/news/world-europe-26686949> (Erişim Tarihi 10.04.2018)

“Visa Facilitation Agreement and Readmission Agreement”, 2011, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22011A0225\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22011A0225(02)) (Erişim Tarihi 02.03.2018)

“Vize Kolaylığı ve Geri Kabul Anlaşması”, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:334:0149:0167:EN:PDF>
(Erişim Tarihi 15.03.2018)

“What should the EU do about Belarus?”, The Economist News, Dec. 2010,
https://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2010/12/belaruss_election_0
(Erişim Tarihi 26.02.2018)

“Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours”, http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf (Erişim tarihi: 10.11.2017)

“Working meeting of the Customs Union Commission”, March 25, Moscow 2010, <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/working-party-customs-union/> (Erişim Tarihi 01.01.2018)

2014 Minsk Summit of the Supreme Eurasian Economic Council, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46767> (Erişim Tarihi 01.01.2018)

Harkiv Anlaşması'nın tam metni, <http://www.unian.net/politics/352205-soglashenie-povoprosam-prebyivaniya-chf-rf-na-territorii-ukrainyi-tekst.html> (Erişim Tarihi 10.04.2018)